

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1097040/11

בבית הדין הרבני האזורי חיפה

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם מאיר שלוש – ראב"ד, הרב שמואל אברהם חזן, הרב רפאל זאב גלב

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אברהם זילברשלג)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד משה סדובסקי)

הנדון: חיוב כתובה ופיצויים בגוונא שלא התקיימו כלל יחסי אישות

בפנינו תביעת האישה לחייב את בעלה לשעבר בכתובה ופיצויים.

תיאור המקרה

עסקינן בבני זוג שנישאו זה לזה בשנת 2013, ולאחר כשלוש וחצי שנות נישואין בתאריך י"א בכסלו תשע"ז (11.12.16) הגישה האישה תביעה לגירושין וכרכה לתביעה זו תביעת רכוש וכתובה. בדיון בפנינו בתיק הגירושין תיארה האישה שבעלה לא קיים עמה יחסי אישות מעת החתונה אפילו לא פעם אחת, כאשר כל פעם טען טענות שונות של עייפות וכדו'. האישה אף הציגה בפנינו אישור רפואי קביל המעיד על כך שהיא עדיין בתולה. לדבריה היא הוותה מסכת השפלות ואלימות מצד בעלה, שלבסוף היא נאלצה לעזוב את ביתם. לפיכך היא תובעת את גטה לאלתר.

לעומתה הבעל כפר במרבית האשמות, לדבריו האישה נכנסה למשבר ולא היתה יוצאת מהמיטה וכו'. לדבריו האישה ממציאנה עליו האשמות שווא. עם זאת הבעל לא הכחיש את העובדה שלא היו ביניהם יחסי אישות כלל, אך סרב בתחילה לגרשה וביקש מבית הדין שלום בית ובמקביל ליתן לו זמן לעבד ולעכל את הדברים.

יש לציין כי במהלך תקופת הנישואין הזוג קיבל יעוץ נרחב משבעה יועצי נישואין מסוגים שונים, פסיכולוגים, רבנים, סקסולוג ועוד, אך ללא הועיל. הבעל המשיך להתמיד בסירובו להתגרש.

בתאריך ה' באדר תשע"ז (3.3.17) בית הדין אמר את דברו. [בפסק דין נרחב ומתומצת \(בתיק מס' 1097040/9\)](#) קבע בית הדין כי יש לחייב את הבעל במתן גט לאשתו מחמת מספר סיבות: דין 'מורד', דין 'אין לו גבורת אנשים', מדין טענת 'מאיס עלי' באמתלא מבוררת, והעדר יחסי אישות טוטאלי.

אכן, בתאריך כ"ט באדר תשע"ז (27.03.2017) בני הזוג התגרשו.

גם לגבי תביעת הרכוש בית הדין אמר את דברו [\(בתיק מס' 1097040/10\) בפסק דין מנומק בתאריך ט' בסיון תשע"ח \(23.05.2018\).](#)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לציין שפסק דין זה עורער על ידי הבעל בבית הדין הגדול, אך ערעורו נדחה. עתה נותר לבית הדין לתת מענה לתביעת הכתובה והפיצויים. בכך עוסק פסק דין זה.

טענות הצדדים

במהלך הדיונים בפנינו בתביעת הגירושין נוכחנו לראות כי הצדדים חלוקים מן הקצה אל הקצה בכל הנוגע לשאלת האשמה בגירושין. האישה ובא כוחה טוענים שהגירושין יצאו מאת הבעל שאף סרב להישמע להוראות היועצים הרבים למיניהם ולקחת כדורים, בעוד שהבעל ובא כוחו טוענים שהבעל עשה ככל אשר לאל ידו כדי לשמר את הנישואין ולא רצה להתגרש, והאישה היא זו שסירבה להתקרב לבעל והביאה לקץ הנישואין.

עם זאת שני הצדדים מודים בכך שבמשך כל שנות נישואיהם לא היה ביניהם 'יחסי אישות' כלל, וכפי שהציגה האישה בפנינו אישור רפואי המעיד על כך כי היא עדיין בתולה. הדברים נידונו בהרחבה בשני פסקי הדין הקודמים שבין הצדדים בתביעת הגירושין ובתביעת הרכוש יעויין שם. עתה נדון בהשלכות לתביעת הכתובה ובטענות הצדדים בעניין זה.

טענת האישה ובא כוחה

האישה טענה בפנינו על הבעל דברים קשים לרבות אלימות פיזית, מינית, כלכלית ונפשית. (שורות 7-8 לפרוטוקול הדיון מיום כ"ג טבת תשע"ח (10.01.18)) לדבריה היא בזוזה את מיטב שנותיה עם אדם שהונה אותה לכל אורך הדרך. היא כל העת הלכה למקווה טהרה וציפתה לבעלה, אך לשווא. באת כוח האישה הגדירה זאת בלשונה: 'היא הביאה אותי לשוקת, אך הוא לא רצה לשתות' (שורות 75-80 לפרוטוקול הדיון).

באת כוח האישה ציינה בפנינו את פסק הדין שבית הדין נתן לחייב את הבעל בגט מדין 'מורד', ועליו לשלם את הכתובה.

לאור האמור תובעת האישה ובא כוחה את כתובתה כפסיקת הרב דייכובסקי שליט"א 700,000-600,000 ש"ח, בתוספת פיצוי נזיקין על מניעת חיבה וחיוב עונה בסך 1,800,000 ש"ח. עוד הוסיפה בפנינו ובסיכומיה כי מאחר ומדובר בכתובה אשכנזית חסידית ללא סכום מדויק, היא משאירה את קביעת סכום הכתובה לשיקול בית הדין.

טענת הבעל ובא כוחו

הבעל ובא כוחו דוחים את דברי האישה ובא כוחה. הבעל לא הונה את האישה. להיפך היא זו שהרחיקה עצמה הימנו ובגללה הגיעו לגירושין (שורות 19-20 לפרוטוקול הדיון). עוד הוסיף בא כוח הבעל שהוא חושב שמה שהוזכר בדיונים שהבעל סרב לקחת את הכדורים כדרישת היועץ לנישואין, זה היה רק בשלב האחרון לנישואין ולא בתחילת התקופה (פרוטוקול דיון שורות 101-102).

באשר לתביעת הכתובה טוען בא כוח הבעל שיש לפוטרו כליל וזאת ממספר סיבות:
א. האישה קיבלה חצי דירה במתנה, וכידוע שאין כפל מבצעים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. האישה נכנסה לחופה ולא נבעלה ולכן מגיע לה עיקר כתובה בלבד בסך השווה ל-960 גרם כסף ללא תוספת כתובה. גם על עיקר הכתובה טוען בא כוח הבעל שיש לקזז במה שקיבלה את מחצית הדירה.

ג. גם מדין 'אין לו גבורת אנשים' אין האישה זכאית לתוספת כתובה. כמו כן ציטט מדברי רבינו פרץ בנדרים צ"א וכן מדברי הנימוקי יוסף בנדרים כ"ז דכל היכא שאינו נזקק לה לעולם אין לה תוספת כתובה.

מעבר לאמור מוסיף בא כוח הבעל שמאחר ולא כתוב סכום בכתובה אלא 200 זקוקין בלבד מעבר ל-200 זוז, הרי שזה סכום מקסימלי של 7,000-8,000 ש"ח ותו לא.

עוד הוסיף בא כוח הבעל בסיכומיו כי האיש ניסה לקיים את העונה אך האישה היא זו שסירבה לקיים יחסי אישות וגרמה לסירוס הבעל באופן תודעתי (סעיפים 41-42 לסיכומיו).

לגבי תביעת הפיצויים טען בא כוח הבעל כי על פי דין תורה אין כלל פיצויי גירושין. כמו כן 'היא זאת שרצתה להתגרש ויצאה עם סכום גדול שלכאורה לא היה מגיע לה וזה ודאי היה פיצוי יותר גדול [...] למעשה כל הנישואין הללו היו עסק משתלם עבורה' (ציטוט מפרוטוקול הדיון שורות 67-71).

תגובת האישה ובא כוחה לטענות בא כוח הבעל

טענת הבעל ובא כוחו כי אין לו גבורת אנשים וממילא אין חיוב לתוספת כתובה דינה להידחות שהרי בית הדין חייבו בגט מדין 'מורד' ואם כן חייב כתובה ותוספת, וכמו שהצהיר בבית הדין הגדול שיש לו גבורת אנשים. כמו כן דוחה בא כוח האישה את טענות הבעל על התנהגותה הבלתי תקינה של האישה כביכול תוך כדי ניסיונות קיום יחסי אישות ביניהם. טענות אלו 'נזכר' בא כוח הבעל להעלות בעיקר רק בסיכומים ולא בעת הדיון בפני בית הדין.

התרשמות כללית

ראשית, בבואנו לחקור ולהגיע לחקר האמת יש להקדים ולומר כי הרושם שנוצר בפנינו בכל הקשור לאמינות דבריהם וטענותיהם של הצדדים הוא, כי הבעל ובא כוחו אינם מדייקים כל כך בגרסתם ואף ניסו לשפר עמדה בסיכומים. נציין מספר דוגמאות:

האם לבעל יש גבורת אנשים?

בשאלה עקרונית זו, האם יש לבעל גבורת אנשים או לא, אין בפנינו מסקנה ברורה. בפרוטוקול הדיון מיום ל' בשבט תשע"ז (26.02.2017) האישה טענה שלא היה ביניהם יחסי אישות כלל והוא תמיד תרץ תרוץ אחר, ובהמשך דבריה (שורות 27-28 לפרוטוקול הדיון) אמרה בזה הלשון:

'חודש לפני כן הלכתי למקווה ולא היה שום דבר חזרתי בערב הוא אמר שהוא עיף היינו במיטה משעה 9 בבקר עד 5 בערב ולא היה כלום הוא רק סיפק עצמו כמה פעמים'. סוף ציטוט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדבריה אפוא עולה כי לאיש היה 'כח גברא' מה גם שבסיכומיה טענה כך. ואילו גרסת הבעל עד לרגע זה נותרה עמומה ובלתי בהירה הן בפנינו והן בסיכומיו. היה או לא היה ??? !

מחד, הוא טען בפנינו כי 'בחור חסידי לא אמור לדעת', לא זו בלבד אלא בדיון מיום כ"ג בטבת תשע"ח (10.01.18) הודה בפנינו בא כוח הבעל (שורות 57-58) 'כי יש שאלות על גבורת אנשים שלו' [...] ומפנה אצבע מאשימה לעבר באת כוח האישה הבעל שכביכול שינתה את גרסתה בסיכומיה. בא כוח הבעל התחמק כל העת מלענות ולתת מידע מדויק אודות בעיית הגבר.

מנגד, הנה בדיון שהתקיים בבית הדין הגדול הציג לפתע גרסת ביניים. הוא הודה שיש לו גבורת אנשים אלא שהוא איננו יכול לבצע את חיובו כדבעי. מאידך בטענותיו בדיון על הכתובה טוען לפטור את הבעל מחמת דין 'אין לו גבורת אנשים'. נמצא שדבריו נסתרים מיניה וביה.

האם ידע הבעל מראש על קיומה של הבעיה אצלו?

נקודה חשובה שיש לברר היא האם ידע הבעל מראש על קיומה של הבעיה אצלו. כפי שהוזכר בדיונים בפנינו ניסו כל העת הבעל ובא כוחו 'לילך בין הטיפות' ולא ענו על שאלת בית הדין האם ידע קודם הנישואין מהבעיה.

בגרסתו של האיש ובא כוחו ישנה אי בהירות, וזו בלשון המעטה, בכל הנוגע לשאלה המרכזית האם 'ידע או לא ידע' ??? ! כלומר, גם אם הבעיה של הבעל איננה מוגדרת דיה, האם אין לו גבורת אנשים לחלוטין או שמא הבעיה היא רק בביצוע חיובו וקיום 'מצוות עונה' כפי שהוא עצמו הציג בבית הדין הגדול, מכל מקום יש לדון האם ידע על קיומה טרם הנישואין או לא??

האישה ובא כוחו טענו בפנינו כי הבעל כנראה ידע זאת קודם הנישואין והסתיר זאת מהאישה. כך עולה מפרוטוקול הדיון (שורות 102-103 וכן 111-112) מיום ג' בסיון תשע"ז (28.05.17).

מאידך, בגרסת הבעל ובא כוחו הדברים אינם ברורים. להלן ציטוט דברי בא כוח הבעל מפרוטוקול הדיון מיום ג' בסיון תשע"ז (28.05.17):

'ידע או לא ידע אני לא יודע. בסוגית פתח פתוח שם מבואר שבחור לא אמור לדעת מה קורה איתו אבל לטענתה שהוא ידע אם כן לא היה מתנות' (שורות 58-59).

כמו כן בהמשך הדברים שם (שורות 130-132):

'היה חיוב לגט שבית הדין קבע על פי טענות האישה וההוראה הייתה לחתוך ללא בדיקה אם הדברים נכונים. מקובל עלי הפסק. אבל הבן אדם לא נבדק במצבו ואין פה שום הוכחה ואין מקום להטיל רפש על בן אדם והכל נטען לפי דבריהם אם הם נכונים לטענתם'.

האיש נזהר כל העת שלא לומר את האמת האם ידע או לא ידע. הדבר אומר 'דרשני'! כנראה שיש דברים בגו !!

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האם האישה סירבה לבעלה לקיום מצות 'עונה'?

גם בשאלה עקרונית זו ישנם סתירות בגרסת הצדדים.

הנה בעוד שהאישה דבקה בעמדתה כי עיניה נשואות היו כל העת אל בעלה והוא זה שלא עשה את מצוותו ואף לא רצה בכך, הרי שהבעל טען בפנינו שהעניין יכול היה להיפתר אלא שהאישה לא רצתה להתקרב אליו (פרוטוקול הדיון מיום ג' בסיון תשע"ז (28.5.17) שורות 127-129). אך דא עקא שמבחינת הבעל דנן לא היה שיתוף פעולה פורה אם בכלל וכפי שהודה בפנינו הבעל בדיון שהתקיים בפנינו ביום ל' בשבט תשע"ז (26.02.2017) שהוא סרב לקחת את הכדורים שנתן לו הסקסולוג וכמפורט בפרוטוקול הדיון (שורות 105-116). גם לשיטת בא כוח הבעל שזה מתייחס רק לתקופה האחרונה של נישואיהם, מכל מקום הודאה במקצת בודאי יש כאן.

דומה שטענת בא כוח הבעל על בא כוח האישה כי היא ניסתה לשנות את גרסתה בסיכומיה, היה מתאים יותר להיאמר על סיכומיו של בא כוח הבעל בעצמו, ובבחינת 'כל הפוסל במומו פוסל'.

(אולי כאן המקום להזכיר משפט נוסף של בא כוח הבעל בפנינו בתום הדיון שהתקיים בעניין הכתובה (10.01.18) כשנשאלו הצדדים על ידי בית הדין 'איך אתם רוצים להמשיך את התיק?' בא כוח האישה השאירה לשיקול בית הדין האם להגיש סיכומים אם לאו, ואילו בא כוח הבעל ביקש להגיש סיכומים באומרו "אני מעוניין בסיכומים כיון שאיני יודע לאן התיק הולך" (שורות 95-104 לפרוטוקול הדיון). משפט זה מוזר במקצת ואיננו במקומו, אך אין המקום להאריך בזה).

כבר בפסק הדין בעניין הגירושין ציין בית הדין כי הוא מתפלא על כך שבתחילה הבעל ניסה בכל כוחו לעכב את הגירושין, דרש ורצה כל העת שלום בית וניסיונות נוספים שיתנו לו ובצירוף 'פסק זמן' ראוי - למרות שלא עשה שום דבר לקדם את העניין, לא דיבר עמה מילה אחת!! מאז שעזבה את הבית ועד לדיון הראשון בפנינו במשך חודשים (פרוטוקול הדיון הראשון מיום ל' בשבט תשע"ז (26.02.17) שורות 125-130) וטען רק שהאישה מוסתת – ובלית ברירה נזקק בית הדין להוציא חיוב בגט. ואילו לאחר מיכן כשבית הדין עסק בפן הרכושי, נזעק לפתע הבעל באמצעות בא כוחו בטענה שהקידושין כלל לא חלו והכל היה מקח טעות שהרי אין לו גבורת אנשים והוי 'חופה שאינה ראויה לביאה'.

מעבר לכך, עתה בנידון הכתובה שוב הבעל ובא כוחו טוענים כי האישה היא זו שסירבה כל העת לקיום יחסי אישות מה שלא נטען על ידו בפנינו באופן מפורש, וכיצד אם כן טענה זו עולה בקנה אחד עם טענותיו הקודמות של הבעל לתת לו פסק זמן ראוי למצות את ניסיון שלום הבית שאגב מעולם הוא לא תבע זאת כמקובל?

דין מרומה

על פניו נראה שגרסתו של הבעל ובא כוחו איננה אמינה דיה וזו בלשון המעטה. לא זו בלבד אלא שלנוכח העובדה שהבעל ובא כוחו מדברים ב'שתי פיות' וללא משנה סדורה בנושא - מנסים כל העת לתפוס את החבל משני קצותיו בכל הנוגע לשאלות המרכזיות האם הבעל סובל ממום זה¹ והאם היה מודע לכך טרם נישואיו, וכפי שעולה מפרוטוקול הדיון מיום ל' בשבט תשע"ז (26.2.17) שורות 127-132 לפרוטוקול הדיון) וכן בסיכומי בא כוח

¹ או שאין לו גבורת אנשים כלל או שיש לו גבורת אנשים חלקית בלבד אלא שאיננו יכול לבצע בפועל ולקיים מצוות עונה כלל וכפי שעולה מגרסתו של הבעל בדיון שהתקיים בבית הדין הגדול.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הבעל (ואף באת כוח האישה הסבה תשומת לבנו לכך בסיכומיה). מחד, לטעון שלא ידע ו'בחור חסידי לא אמור לדעת' (פרוטוקול הדיון מיום ג' בסיון תשע"ז שורות 58-59), ומאידך לעמוד ולטעון שיש כאן מקה טעות או לטעון שיש כאן דין של 'אין לו גבורת אנשים'² ולפוטרו מתשלום הכתובה – עובדה זו שכשלעצמה יש בה כדי להחיל בנידוננו 'דין מרומה' כלפי הנתבע ובא כוחו המסרבים להשיב ישירות לשאלות בית הדין.

דין זה התבאר באריכות בשו"ת הרא"ש (כלל ק"ז סימן ו'). הרא"ש דן באדם שסירב לענות לשאלות בית הדין והביא שם את דברי המהר"ם מרוטנבורג שכשהדין מרומה צריך הדיין להסתלק מן הדין, אך כל זאת רק כאשר התובע טוען ברמאות ולא כשהנתבע טוען ברמאות, שבאופן זה מחויב בית הדין לדון, אך לחקור ולדרוש ולהוציא את הדין לאמתו ולהתייחס אל הנתבע כ'ודאי רמאי', עיין שם בדבריו והביאו השו"ע להלכה בחושן משפט סימן ט"ו סעיף ד' עיין שם³.

אם כן כל שכן בנידוננו שיש 'חזקת חיוב' שהאישה זכאית לכתובתה כל עוד שלא יוכח אחרת, ודאי שיש לחייב את הבעל בכתובה ולראות הדבר ש'הגירושין יצאו ממנו' על כל המשתמע מכך.

על אף האמור, בית הדין ירד לעומקה של סוגיה כדי לבסס את הדברים ולפסוק את אשר לפניו.

דיון והכרעה

בפסק דין דידן זו נדון בסעיפים הבאים:

- א. חיוב כתובה כשהאישה תבעה את הגירושין.
- ב. חיוב כתובה היכא שלא נבעלה כלל.
- ג. ספק חיוב ב'תוספת כתובה' מחמת העדר 'חיבת ביאה' לעומת דין 'מורד'.
- ד. הערכת שוויה של כתובה 'אשכנזית חסידית' שלא נקוב בה סכום.
- ה. שווי 'מאתים זוז' של עיקר הכתובה.
- ו. שווים 'מאתים זקוקין' של תוספת כתובה.
- ז. פיצויי גירושין.
- ח. תבנא לדינא - פסק הדין.

² ואם ישאל השואל מדוע בית הדין לא שלח את הבעל לבצע בדיקה מקצועית ולברוק האם יש לו גבורת אנשים אם לאו- כבר התייחסנו לכך בפסק הדין הקודם בעניין רכושם של בני הזוג, והעלנו בזה שחזקה עלינו הוראתו של מרן ה'אגרות משה' זצ"ל שהעולה מדבריו שכל כהאי גוונא שהמטרה היא לא לרפואתו, יש איסור לעשות בדיקה זו מחמת הוצאת שכ"ז לבטלה. בנדונינו שכל הנידון אינו אלא חלוקת הרכוש וכתובה, הרי שאין היתר לערוך בדיקה שכזו וכפי שכתב באגרות משה באבן העזר (חלק א' סימן ע') עיין שם בדבריו.

³ ויעויין עוד בסמ"ע שם בס"ק י"ג שכתב "וכן אם הנתבע אינו רוצה להשיב על כל דבר שחוקר אותו, ודאי רמאי הוא ויכול לפסוק לו כאילו השיב לו ונתברר השקר, כ"כ הרא"ש שם בתשובה". מה שכתב שכשמסרב להשיב "ודאי רמאי הוא", הועתקה לשון זו של הסמ"ע גם בש"ך (ס"ק ה) ובנתיבות חידושים (ס"ק ט).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. חיוב כתובה כשהאישה תבעה את הגירושין.

הנה זה ברור כי בטרם נדון בחיוב הבעל בכתובת אשתו ובתוספת כתובתה יש לדון תחילה מיהו האשם בגירושין. זוהי הלכה ברורה שאין הבעל חייב בכתובת אשתו אם וכאשר היא זו שהביאה לסיום מערכת הנישואין וכדברי הגמרא "דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה", וכהוראתם של רבותינו הראשונים רבינו חננאל (דפליג על ר"ת בזה אפילו לגבי מקרים שהוא חייב להוציאה וכמובא בתוס' ביבמות ס"ה: ד"ה "כי הא ודאי כפינן") והרי"ף ביבמות, והכרעת הרא"ש בתשובותיו (כלל מ"ג סימן ה') וכן משמע ברמב"ם (הלכות אישות פרק ט"ו הלכה י') שפסק כדברי הר"ח וכפי שפסק השו"ע באבן העזר סימן קנ"ד סעיף ו' גבי 'הבאה מחמת טענה' וזה לשונו:

"האישה שתובעת גט בטענה שאינה ראויה לבנות ממנו [...] וכופין אותו להוציא, ויתן מנה מאתים, אבל לא תוספת".

ועיין בביאור הגר"א ס"ק כ"ו שכתב:

"ויתן מנה וכו'. בתוס' הנ"ל כפר"ח ודלא כר"ת וכמו שפסק לעיל כמה פעמים כפירוש רבינו חננאל, דלאו בכל דברים תנאי כתובה ככתובה, וכמו שכתב הרא"ש בריש פרק אף על פי וכו' וכן כתבו הרי"ף ורא"ש ושאר פוסקים".

אם כן ברירא לך מילתא שכאשר האישה היא זו שתובעת גירושין, היא הפסידה את תוספת כתובתה. וכבר הארכתי בזה רבות בטעם וביאור הדברים בפס"ד אחר בבי"ד כאן בחיפה (תיק 1061002/2) ואכמ"ל.

מעתה יש לברר טובא בנידוננו 'בשל מי הסער הזה' שהרי אם נצא מנקודת הנחה כי האישה היא זו שהביאה לגירושין, הרי שהבעל פטור מלשלם את כתובתה ותוספתה, ודינה של תביעה זו להידחות וכפי שטען בא כוח הבעל בפנינו.

והנה בדרך כלל חזינן שישנם שני פרמטרים ברורים כדי לקבוע זאת.

א. מי עזב את הבית.

ב. מי פתח תביעת גירושין ראשונה.

בדרך כלל מקובל להניח כי הצד שעזב את הבית הוא זה שגרם לפירוד, כאשר הצד השני נוכח לראות את אשר לפניו ולאחר שקרא היטב את המפה הוא נאלץ לפתוח תיק לגירושין. לכן במקרה שהאישה עזבה את הבית והבעל פתח בתביעת גירושין אין הוא חייב בכתובתה.

לפי זה לכאורה קל וחומר במקרה דנן ששני הפרמטרים גם יחד נפגשו בצדה של האישה שהיא גם עזבה את הבית וגם היא זו שפתחה את תביעת הגירושין, ולכאורה יש לדחות את תביעת הכתובה.

אולם ברור שבמקרה דידן הדבר שונה בתכלית, שהרי על אף חילוקי הדעות בין הצדדים, הן זה ברור כי לא היו ביניהם 'יחסי אישות' כלל בכל מהלך נישואיהם זה למעלה משלוש שנים. כבר קבעו חז"ל 'שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה' [...] ונמצא שלא היו אלא חייב נישואין 'על הנייר' בלבד, כשבפועל היו חסרי כל תוכן, ובמצב שכזה שאין כל תוחלת בנישואין בודאי שמן הראוי לקום ולעשות מעשה משכך, ואין ספק כי אין כל משקל לעזיבת הבית או לפתיחת תביעת הגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת ועוד. הנה ידועים דברי הטור באבן העזר סימן קי"ח שקבע יסוד גדול שהמודד לגבי חיוב הכתובה איננו מצטמצם רק לגבי זהותו של התובע את הגירושין, אלא בעיקר מיהו זה שהגירושין יצאו הימנו, וזה לשונו:

"מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה אין לה מן הדין לגבות זולתו וכו' ואם תבע הוא הגירושין אינו יכול לגרשה אלא לרצונה או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר ונדוניא ותוספת".

כוונת דבריו שתביעת הגירושין איננה 'סיבה' אלא 'סימן'. היינו שאין אנו מסתכלים רק על מי שעשה מעשה כגון שפתח את תיק הגירושין או עזב את הבית, אלא צריכים אנו לבחון מה השורש והגורם שמחמתו יצאו הגירושין⁴. אלא שבדרך כלל הצד התובע את הגירושין הוא זה ה'אשם' בפירוד, אך במפורש לא תמיד. ייתכן מקרה שבו האישה פתחה את תיק הגירושין ואף עזבה את הבית, ואף על פי כן לא הפסידה את כתובתה, אם וכאשר בית הדין משוכנע כי הבעל הוא זה שהביא אותה למצב זה ו'הגירושין יצאו ממנו' כהגדרת הטור.

עקרון זה עולה גם מדבריו המפורסמים של התשב"ץ (חלק ב' סימן ח'):

"עוד שאלת: אישה שבעלה מצער אותה הרבה, עד שמרוב הצער היא מואסת אותו, והכל יודעים בו שהוא אדם קשה הרבה, והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות, וגם שהוא מרעיבה עד שהיא שנאה את החיים, והיא אינה יכולה לבא לבית דין, מפני שאחד מבעלי ההוראה הפחידה, שאם תשאל כתובתה בבית דין שתפסיד אותה. הודיענו מהו הדין בזה.

תשובה: קרוב הדבר בזה שיוציא וייתן כתובה, דקיימא לן לחיים ניתנה ולא לצער".

נמצאנו למדים שהאחראי והיוזם של הליך הפירוד וסיום הקשר, אינו יכול לזכות בהישגים כלכליים בכך ש"אילץ" או "הוביל" את הצד השני להיפרד או לדרוש את הפירוד.

מסקנה זו עולה וגם ניצבה אף מדברי החזון איש.

⁴ דוגמא לדבר מצינו בשו"ע אבן העזר (סימן קט"ו סעיף ד') לגבי אישה המקללת את בעלה בפניו שהדין הוא שיגרשנה והפסידה כתובתה. ובבאר היטב שם בס"ק י"ד הוסיף וכתב בזה הלשון: "ודווקא על מגן, אבל אם מכה לה או מצערה הרבה, אין אדם נתפס על צערו ואינה מפסדת כתובתה. מהרא"ם סימן נ"ג." והרמ"א בסימן קנ"ד סעיף ג' הביא זאת להלכה, ויסוד הדברים מצינו בתשובה לרמב"ן (במיוחדות סימן ק"ב), והביאו כבר הבית יוסף באבן העזר בסוף סימן ע"ד, וזה לשונו: "שנשאל על בעל המכה את אשתו בכל יום עד שהוצרכה לצאת מביתו וללכת לבית אביה, והוא טוען שמקללתו בפניו, והיא מכחישתו. והשיב: אין לבעל להכות ולענות את אשתו, דלחיים ניתנה ולא לצער, ואם טען שהיא מקללתו בית דין חוקרים מהשכנים מי הגורם, ואם הוא מכה ומצער שלא כדין והיא בורחת - הדין עמה. זכר לדבר - הגר. ואם מקללתו חיים הדין עמו שהרי מן היוצאות שלא בכתובה היא". מבואר אם כן שאף על גב דאיירי במקללת את בעלה שהדין הוא שיוצאת שלא בכתובתה, מכל מקום זהו רק כשמקללתו בחינם, אך אם התברר לבית הדין כי הבעל הכה אותה וציערה והוא הגורם לכך, בודאי שלא הפסידה כתובתה, וכפי שביאר הבאר היטב כי אין אדם נתפס על צערו. שוב חזינן שהמודד בהגדרת הדברים איננו מה ארע בשטח בשורה האחרונה, אלא מהו המניע והגורם לפעולה האחרונה שנעשתה בשטח, ועל בסיס זה בלבד נקבע הדין.

ויעויין עוד בזה בפד"ר חלק ח' עמוד 111 שהשתמשו ביסוד זה גם לגבי אישה שהוציאה על בעלה שם רע, דהיכא שבעלה עינה אותה ומירר את חייה, אין אנו דנים אותה על כך, כי מסתכלים על השורש ולא רק על התוצאה. והם הם הדברים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בדבריו באבן העזר (סימן ס"ט ס"ק כ"ב) ביאר החזו"א את יסוד חיובו של בעל ליתן את ה'תוספת כתובה' שהתחייב לה, וקבע שם שבכל אחד מהמקרים העיקרון הקובע בהלכה זו הוא חיוב הבעל בתוספת הכתובה רק אם וכאשר 'הגירושין יצאו ממנו', ושליטת זכאותה של האישה לתוספת כתובה הינה רק אם וכאשר הגירושין יצאו הימנה. מסכם החזו"א דבריו לגבי דין 'מורד' ומדיר' שאף על גב שהבעל חייב ליתן גט לאשתו רק מחמת תביעת האישה, ומן הראוי היה לכאורה לפוטרו מליתן כתובתה, אף על פי כן הוא יחוייב אף בתוספת הכתובה, וביאר שם טעם הדברים וזה לשונו:

"דכל שהוא מעיק לה הוי כמוציאה מדעתו, וכן כתב בהגהות מרדכי להדיא [...] ויש מקום לומר דאלו שכופין אותו להוציא מודה רבינו חננאל דיש להן, דכיון דאנוסה היא, חשיב כמוציאה הוא".

הרי שאף החזו"א מסיק לדינא כעקרונו של הטור הנזכר (למרות שהחזו"א כלל לא הביאו) וכפי שעולה גם מדברי התשב"ץ הנזכר, שמסתכלים על 'שורש הדברים'.

מעתה בנידוננו, לאחר ששמענו את טענות הצדדים ובאי כוחם ולאחר עיון בסיכומיהם, לאור התרשמותנו עולה כי הגירושין בודאי יצאו מכיוונו של הנתבע שלא רק שלא ביצע את חיוביו כבעל בקיום מצוות עונה אלא גם לא שיתף פעולה כדבעי עם המומחים, ובוודאי שלא התאמץ לשנות את המצב. לא זו בלבד אלא אף לגרסתו בסיכומיו שהאישה היא זו שסירבה להתקרב אליו ובעקבות זאת הם אף פעם לא הצליחו לקיים את המצווה, גרסה שכשלעצמה נשמעת מופרכת במקצת, הרי שעליו מוטלת כבעל החובה לנסות ולקרב אותה בכל מיני ריצויים שבעולם, ודבר זה לא נעשה ובוודאי שלא באופן מספק. וכבר הזכרנו לעיל את עובדת אי לקיחת כדורים על ידו למרות שנתבקש לעשות כן על ידי היועץ שהם הלכו והורי האישה מימנו זאת, וכפי שהודה בפנינו במהלך הדיון. אם כן ודאי שניתן לקבוע ללא עוררין כי במקרה דנן הגירושין יצאו מהבעל ולא מהאישה.

יעויין עוד במה שהעלנו בפסק הדין בחיוב לגירושין מיום ד' באדר תשע"ז (05.03.17) בעניין זה וברושם שאינו משתמע לשתי פנים כי ידו של הבעל במעל. הבעל 'מרד' באשתו, ומאחר והתמיד בסירובו חוייב בגט. על פניו נראה היה כל העת כי הבעל ניסה להשתמש בגט כ'קלף מיקוח', הבין וידע שנישואיו עלו על שירטון ולא עשה מאומה כדי להצילם, וזה לשונו שם בפסק הדין:

'יש לציין כי בכל מהלך הדיון הבעל לא ביקש שלום בית, ואף הודה שלא עשה מאומה כדי לנסות ולקרב את האישה אליו. לא זו בלבד אלא במהלך התקופה האחרונה זה כחצי שנה שהאישה עזבה את הבית, הוא לא עשה מאומה להשיבה אליו, ואף לא פנה אליה כלל בעניין – דבר האומר דרשני.

הגדיל לעשות בא כוח הבעל – שלאחר שמרשו הסכים להתוויית בית הדין שאם לא יעלה בידו להשיב את אשתו אליו תוך שלושים יום, הוא ייתן גט בהסכמה – הוסיף ואמר, שהסכמה זו הינה בכפוף לסגירת כל העניינים קודם הגט. בית הדין השיב לו על אתר כי לא ייתן ידו לכך שהגט יהיה קלף מיקוח בידי הבעל' (שורות 166-168 לפרוטוקול).

לאור הדברים פשוט וברור בנידוננו, שאף שהאישה התובעת היא זו שעזבה את הבית והיא זו שפתחה בתביעת הגירושין, אף על פי כן לא הפסידה בזה את כתובתה ו'חזקת החיוב' דאית בה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. חיוב כתובה היכא שלא נבעלה כלל.

הנה ישנה מחלוקת עיקשת בין הצדדים ובאי כוחם במי תלוי הקולר באי יכולתם של הצדדים להגיע לקיום 'יחסי אישות' ומצוות עונה, כמו כן האם יש לאיש גבורת אנשים אם לאו, אך עובדה מוסכמת היא שהאישה עדיין בתולה.

משכך ומבלי לקבוע מסמרות במחלוקתם, יש לדון שלא תזכה האישה בכתובתה ולכל הפחות ב'תוספת כתובה' מאחר ולית מאן דפליג' שהאישה לא נבעלה כלל, וכפי שטען בא כוח המשיב.

על פניו דבריו מיוסדים על האמור בשו"ע והפוסקים כפי שציטט בסיכומיו וכדלהן:

חופה שאינה ראויה לביאה

שנינו בגמרא במסכת כתובות דף נ"ו עמוד א':

"בעי רבין נכנסה לחופה ולא נבעלה, מהו? חיבת חופה קונה, או חיבת ביאה קונה [...] בעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נידה מהו, אם תימצי לומר חיבת חופה קונה, חופה דחזיא לביאה, אבל חופה דלא חזיא לביאה לא, או דלמא לא שניא, תיקו".

והנה נחלקו הראשונים במסקנת דברי הגמרא שדנה ב'חופת נידה' האם מהני, האם איבעיא זו נפשטה או לא. דעת הרמב"ם ש'חיבת חופה' קונה, ואף על גב שאיננה ראויה עתה לביאה נמי הוי נישואין, שכן דרכו שפוסק תמיד כמו ה'אם תימצי לומר' שבגמרא, וכן פסק הר"ף, וכן דעת הרא"ש בכתובות (פרק ה' סימן ו') ש'חיבת חופה' קונה ובעיה זו איפשטא, אלא שבעיית רב אשי גבי 'חופת נידה' עלתה בתיקו הלכך אינה קונה עיין שם.

מאידך, בתשובות מיימוניות (נשים סימן ו') הביא תשובת הריצב"א דפליג בזה, שכתב וזה לשונו:

"ואף על פי שכתבתי דבאינו יכול להתקשות יוציא ויתן כתובה, תוספת מיהא לא יתן, דהא בנכנסה לחופה ולא נבעלה מיתוקם בתיקו בריש אף על פי (נ"ו ע"א) שמא לא כתב לה אלא על חיבת ביאה. ומיהו לפי רב האי גאון שכתב שכל תיקו חולקין, שייך כאן דין חלוקה ואין לסתור פירושו. ובה"ג (הלכות כתובות ד"ו דף ע"ד) פוסק דחיבת חופה קונה מדפשט רב אשי (שם) אם תמצי לומר חיבת חופה קונה. ולא הבנתי".

מבואר בדעת הריצב"א שהספק בגמרא בכתובות אם חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה לא נפשט, ונשאר בתיקו. ולפי זה אין להוציא מהבעל שהוא 'מוחזק', ולפי דעת רב האי גאון הדין הוא 'יחלוקו'.

בשולחן ערוך אבן העזר סימן ס"א סעיף א' מציינו להדיא שפסק כדעת הר"ף הרמב"ם הבה"ג והרא"ש ש'חיבת חופה קונה', וכל שנכנסה לחופה יש לה כתובה ותוספתה, ולאחר מיכן הביא מחלוקת בדין חופה שאינה ראויה לביאה האם הוי חופה, וזה לשונו:

"כיון שהכניס האיש ארוסתו לחופה, אף על גב שלא נבעלה, הרי היא כאשתו לכל דבר, וגובה עיקר כתובתה ותוספתה, אם תתאלמן או תתגרש. במה דברים אמורים, כשראויה לביאה אבל אם היתה נדה, ואחר כך כנסה לחופה ונתייחד עמה, אינה כאשתו אלא לכל הדברים היא עדיין כארוסה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאחר שהיתה נדה. ויש אומרים דדוקא לענין שלא תגבה התוספת היא עדיין כארוסה, אבל לכל שאר דברים הרי היא כנשואה".

ויעויין בדברי ה'בית שמואל' בסימן קל"ז בס"ק ו' מה שהביא את דעת רוב הראשונים דפליגי על הרמב"ם בזה וס"ל כדעת הריצב"א ד'הוי איבעיא דלא איפשטא' ולפיכך מספק לא הוי חופה ונישואין ואי אפשר להוציא ממון.

ויעויין עוד ב'פתחי תשובה' שם בס"ק ז' מה שהביא בזה לדון האם יש לחלק בין מקרים שלא ראוייה לביאה עתה באופן זמני בלבד כגון 'חופת נידה' לבין מקרים שאינה ראוייה כלל כ'חופה לפסולות' וכדומה, שבזה כולי עלמא יודו שלא מהני החופה כלל ולא חשיבא נשואה⁵.

והנה עתה יש לדון האם הנתבע דנן יכול לומר 'קים לי' כדעת הריצב"א ודעימיה שבעיית הגמרא הראשונה (בעי רבין) לא נפשטה כלל, ומאחר ואיכא בפנינו ספק וייתכן שדווקא 'חיבת ביאה קונה', לכן מספק לא נוכל להוציא הימנו כתובה.

הבאנו לעיל את דברי השולחן ערוך באבן העזר סימן ס"א סעיף א' שפסק להדיא כדעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שבעיית הגמרא הראשונה נפשטה ואמרין ש'חיבת חופה' קונה, ולכן העלה שחתן שכנס את כלתו לחופה אף על גב שלא נבעלה יש לה עיקר כתובה ותוספת כתובה. לפי זה לכאורה נראה שאין הבעל יכול לטעון 'קים לי' דלא כהמחבר שהביא זאת ללא חולק.

ברם, הפתחי תשובה שם ס"ק א' בסופו (בסוגריים) כתב וזה לשונו:

"אף על פי שלא נבעלה וכו' – ובגליון שולחן ערוך דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב וזה לשונו והראנ"ח חלק א' סימן ס"ז כתב דהוי ספיקא דדינא דלכל הפוסקים דס"ל דאת"ל לאו פשיטות הוא (עיין בית שמואל סימן קל"ז סק"ו) הוי אבעיא דלא איפשטא. ותמיהני אף דהביא שם דעת תשובת מיימוני בשם ריצב"א דהוי אבעיא דלא איפשטא מכל מקום הא הרא"ש כתב דנפשטה מדתני רב יוסף עיין שם".

ויעויין בראנ"ח שכתב שהריצב"א אינו דעת יחיד במה שכתב שהבעל יכול לומר 'קים לי', כיון שכל הראשונים הסוברים 'דאם תמצוי לומר' אינו פשיטות של האיבעיא, הם סוברים כהריצב"א, וממילא יכול הבעל לטעון 'קים לי' כוותייהו. ועל זה תמה הרע"א שאין לומר שכל ראשונים אלו סוברים כהריצב"א, שהרי לדעת הרא"ש שהזכרנו האיבעיא הראשונה של רבין כן נפשטה מדתני רב יוסף וכפי שכתב הרא"ש שם – אף על גב דאיהו פליגי על הרמב"ם בפירוש 'אם תמצא לומר' בכל הש"ס.

⁵ בפתחי תשובה שם כתב וזה לשונו:

"בשעה"מ שם שהביא בשם מהר"ש גאון בס' משפטים ישרים סי' ל"ה שכ' שאף להחולקים על הרמב"ם וס"ל דחופת נדה חשיבה חופה לענין ירושה ושאר דברים היינו דוקא גבי נדה כיון דיש לה זמן מוגבל לנדתה מש"ה חשיבא חופ' כיון דאיכא חיבת ביא' לאחר זמן משא"כ היכ' דליכא חיבת ביא' כלל כ"ע מודו דלא חשיבא חופה כלל ועפ"ז יצא לידון בראובן שנש' את בת שמעון ונכנסה לחופה ולא קרב אליה בסבת שהנער' היתה צועקת באופן שלא היה להם יחוד וגם נתגלה הדבר שלא היה לו גבורת אנשים. דלכ"ע אין הבעל יורשה דכיון דאין לו ג"א אין לזה זמן מוגבל מתי יתרפ' ובהא ודאי לא חשיבא חופה כלל. והוא ז"ל תמה עליו שהרי מדברי הר"ן בפ' אף על פי והנ"י בפ' הבע"י משם הריטב"א שהקשו על הרמב"ם מההיא דיש חופה לפסולות מבואר דלא ס"ל חילוק זה וכן מתבאר מדברי תשובת מיימוני להל' אישות סי' ו' דליתא לחילוק זה ע"ש. וצ"ע מדברי הרמ"א בהגה באישה חולנית חולת מות כו' דנרא' שגם הרמ"א ז"ל מסכים לחלק כן וכמ"ש הב"ש בסק"ד דהרמ"א מחלק מסברת נפשו דגרע מנדה מאחר שאינה ראוייה לביא' כלל ע"ש וצ"ע וע' בס"ק שאחר זה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועתה הלכה למעשה אם יכולים לומר 'קים לי' כהריצב"א, הנה כבר כתב ה'תומים' שדעה שלא הובאה להלכה בשו"ע וברמ"א אין לומר 'קים לי' כמותה. ברם, מן המפורסמות הוא שכאשר קיימת שיטה חשובה שכמה ראשונים סוברים כמותה והיא מיושבת בדבריה ואין לה סתירה בסברא ואינה מוקשית מגמרא, יכולים לומר קים לי כמותה. והנה את שיטת הריצב"א הביאו התוס' ביבמות דף ס"ו (ותוס' זה הינו לרבינו אליעזר מטרון) ותוס' לא הקשו דבר על דבריו של הריצב"א, וגם התוס' בסוף נדרים דף צ"א ע"א (ותוס' זה הינו לר' פרץ) הביאו דבריו – יובא לקמן, וגם שם לא הקשו על דבריו כלל. גם הרשב"א בסוף נדרים הביא את דברי הריצב"א ולא הקשה על דבריו, והביאו עוד בתשובותיו (חלק א' סימן אלף רנ"ה) ובשו"ת הרשב"א החדשות מכתב יד סימן ר"כ, ושם כתב על דבריו 'וכן דעת מקצת הראשונים', ובתשובות שם נראה שסמך גם על דבריו להלכה. ואת דברי הריצב"א הביא גם המאירי בסוף נדרים ולא הקשה עליהם. ולעיל הבאנו שהראנ"ח כתב שאפשר לומר קים לי כהריצב"א.

ויעויין בזה בפסק דין בבית הדין הגדול (תיק מס' 873340/1) בהרכב הרבנים הגאונים הרב בוארון, הרב אלגרבלי, הרב גורטלר שליט"א שדנו בזה, ובנימוקיו הביא הרב גורטלר שליט"א כנ"ל וציין שמצא כן גם בשו"ת זרע אברהם (יצחקי אברהם בן דוד) בסימנים י"א י"ב שכתב שם שבמקום שנהגו לומר קים לי, שיכולים לומר קים לי כריצב"א, וכן כתב שם בתשובה מהר"י זין. וגם הבית שמואל סימן קנ"ד ס"ק י"ט הביא את דברי הריצב"א וכתב שלפי דבריו שהדבר נשאר ספק בגמרא ותועיל תפיסה, ולא ציין ששיטתו דחוייה. הרי שלא דחה את דבריו לגמרי, עיין שם.

העולה מכל זה, שבנידון דידן שאין עוררין על כך שהבעל לא קיים כלל 'יחסי אישות' עם האישה ולא בא עליה, יכול הוא לומר 'קים לי' כשיטת הריצב"א ואי אפשר להוציא ממנו 'תוספת כתובה'.

יש לציין שבא כוח הבעל טען בפנינו בדיון על הרכוש (מיום ג' בסיון תשע"ז 28.05.2017) כי גם בנידון דידן יש להחיל דין זה ולנקוט (לדבריו רק לגרסת האישה ובא כוחו) שחופת בני הזוג היתה חופה שאינה ראויה לביאה מכוח היותו של הבעל כמי שאין לו גבורת אנשים וממילא לא מגיע לה מאומה מהרכוש ואפילו גט לא היה צריך (שו"ת 53-59 לפרוטוקול) וכן האריך בזה בסיכומיו.

בפסק הדין מיום י"ז בחשון תשע"ח (06.11.17) בית הדין דחה לחלוטין את דבריו בכל הקשור לעקירת הקידושין למפרע ובפרט במקרה דנן שה'מום' נמצא באיש ולא באישה, מאחר וקיי"ל שבאישה אמרינן 'טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו' (קידושין מ"א). ואף לשיטת ה'עין יצחק' וה'חזון איש' שבגוונא שהבעל אינו יכול לבעול או במוכה שחין לא אמרינן בהא 'טב למיתב טן דו' וכו' ולכאורה איננה צריכה גט כלל, מכל מקום העלנו התם שכתבו כל זה 'להלכה ולא למעשה' וכדברי התשב"ץ וכן הסיק בבית הלוי וב'עין יצחק' עצמו בהמשך דבריו, יעויין שם בכל זה באריכות.⁶

לתועלת הדברים אצטט בקצרה מה שכתבתי שם ביחס לבעל דנן בהמשך פסה"ד הנזכר בזה"ל:

"כל שכן כשאין לנו כל הוכחה על הבעל שהינו בגדר של 'אין לו גבורת אנשים' וכפי שבא כוח הבעל בעצמו הזכיר לא פעם בפנינו ובסיכומיו. אף

⁶יעויין ש (בתיק 1097040/10) שהבאנו רשימה של ראשונים ואחרונים שג"כ דנו בזה, כגון המהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונא סימן ע"ז) אודות נערה שהתארסה לבחור ונודע לאחר מיכן שהוא עוור, ובשו"ת שבות יעקב חלק א' סימן ק"א כשהתברר לאחר הנישואין שהבעל הינו 'סריס', ועוד, וכולם פה אחד הסיקו שאין להקל בזה חלילה ולפוטרה בלא גט מחמת דין קידושי טעות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הבעל עצמו איננו מסכים להגדרה זו. גם החיוב לגט לא היה רק מטעם זה אלא בצירוף מספר טעמים ולאור העובדה שאין עוררים שלא היה ביניהם 'יחסי אישות' ומרד באשתו. אך בודאי שאי אפשר להגדיר חופה דגן כחופה שאיננה ראויה לביאה. יש בפנינו חזקה ברורה ופשוטה שהאישה והבעל נשאו זה לזה, הבעל קידש אותה בפני עדים כשרים תחת החופה כדמו"י ואין לערער חלילה על הקידושין שנעשו קבל עם ועדה ואכמ"ל. טענה זו ראויה היתה שלא תיאמר כלל!

נוסיף ונאמר שגם הבעל עצמו טען בפני בית הדין הגדול כי יש לו גבורת אנשים אלא שאינו יכול לבצע בפועל 'מצוות עונה' בגלל שהאישה סירבה וכפי שהוזכר לעיל. מעתה ודאי שאי אפשר לטעון דהוי חופה שאינה ראויה לביאה כדברי בא כוח הבעל.

'אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה'

עם זאת עדיין ניתן להסיק ולומר, שגם אם לא חשיב בנידוננו 'חופה שאינה ראויה לביאה', מכל מקום כל אימת שלא היתה בעילה כלל, לא חלו חיוביו של הבעל בתוספת כתובתה.

ובאמת שדין זה של חיובי הבעל בתוספת כתובה ונתינת האישה את נדוניתה התלויים ב'חיבת ביאה', מפורש בסוגיה בכתובות מז. וזה לשון הגמרא:

"תנו רבנן, כתב לה פירות כסות וכלים שיבואו עמה מבית אביה לבית בעלה, מתה - לא זכה הבעל בדברים הללו. משום רבי נתן אמרו - זכה הבעל בדברים הללו".

מדובר באבי הכלה שהתחייב בנדוניה לבתו והכלה מתה מיד לאחר הנישואין⁷, ועתה הבעל שהוא יורשה⁸ דורש את הנדוניה שאבי הכלה הבטיח ועדיין לא נתן לו. מנגד טוען אבי האישה שאילו היה יודע שבתו תמות כלל לא היה מתחייב ונמצא דהוי מקח טעות. ונחלקו תנאים בדבר, דעת חכמים שהבעל לא זוכה בנדוניה והאב יכול לחזור בו, כיון שיש אומדנא ברורה ו"אנן סהדי" שלא היה בדעתו של האב ליתן נדוניה במצב שכזה שבתו לא זוכה ליהנות מהנדוניה⁹. לעומתם דעת רבי נתן שהבעל זוכה בנדוניה ואין אבי הבת יכול לחזור בו.

ובהמשך הגמרא שם מנסה לתלות מחלוקתם במחלוקת תנאים אחרת וכדלהלן:

"לימא, בפלוגתא דרבי אלעזר בן עזריה ורבנן קמיפלגי דתנן נתארמלה או נתגרשה, בין מן הנישואין בין מן האירוסין - גובה את הכל, אליעזר בן עזריה אומר מן הנישואין - גובה את הכל, ומן האירוסין - בתולה גובה מאתים, ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה".

במסקנת הגמרא מעמידה שכולם סוברים אליבא דרבי אלעזר בן עזריה והלכה כמותו, שכל אימת שהבעל מת טרם הנישואין אין האישה גובה את תוספת כתובתה.

⁷ יעויין שם שנחלקו בזה רש"י ותוס' האם איירי שם שנפטרה בין האירוסין לחתונה (רש"י), או דילמא איירי שנפטרה לאחר הנישואין, ורק בזה נחלקו התנאים, אך היכא שנפטרה טרם נישואיהם כעל"פ שאין הבעל זוכה בנדוניה.

⁸ ועיין ברשב"א בשטמ"ק שם שהקשה על פירוש רש"י דאם איירי טרם הנישואין, מהיכי תיתי שהבעל הארוס יירש את אשתו ויקבל את הנדוניה, הרי קיי"ל שארוס איננו יורש את ארוסתו. ועויין באבני מילואים בסי' נ"ב מה שכתב בזה ליישב את רש"י.

⁹ יעויין בתוס' שם ד"ה "כתב לה" שפירש כן ודחה את רש"י.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סברת רבי אליעזר בן עזריה ברורה שהבעל לא מתחייב לתת 'תוספת כתובה' יותר ממה שחייב ב'עיקר כתובה' אלא מחמת 'חיבת ביאה' וה"ה התחייבות צד הכלה לנדוניה נמי תליא בהכי וכפי שהגמרא מדמה ביניהם.

ובאמת שמצינו כן להדיא בלשונו הזהב של רש"י בכתובות (ק"א.) שכתב לבאר בדברי שמואל שם בסוגיה בהא דנשא ממאנת או שניה או איילונית דאף על גב שאין להם כתובה מכל מקום יש להם 'תוספת כתובה', (בד"ה "אבל תוספת יש לה") טעם הדבר מדוע יש להם תוספת כתובה, וזה לשונו:

"דמתנה בעלמא יהיב לה בחיבת ביאה".

חזינן אם כן ברור שגדר חיוב 'תוספת כתובה' הוא אך ורק מחמת 'חיבת ביאה' הן לחומרא והן לקולא, ולכן אפילו ב'איילונית' חייב ליתן לה 'תוספת כתובה' כיון דאיכא 'חיבת ביאה', וכן להיפך שכל אימת שלא היה לבעל 'חיבת ביאה' אין הוא חייב ליתן לה 'תוספת כתובה'.

עתה נשוב לנידוננו. כיון שאין מחלוקת על כך כי לא היתה בעילה כלל, אם כן שוב אין כאן 'חיבת ביאה'¹⁰ ואין הבעל חייב ב'תוספת כתובה' כטענת בא כוח הבעל.

מי שאין לו גבורת אנשים

בשולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קנ"ד סעיף ז' שנינו:

אם טוענת אין לו גבורת אנשים לבא עליה, ושואלת גט, והוא מכחישה, יש אומרים שהיא נאמנת ואפילו לא שהתה י' שנים (טור), וכופין אותו להוציא מיד ולא יתן לה כתובה [...] במה דברים אמורים, כשאינה תובעת כתובתה, אבל אם תובעת כתובתה, אינה נאמנת, ואף להוציא אין כופין. הג"ה: ויש אומרים דבזמן הזה שיש נשים חצופות, אינה נאמנת (מרדכי פרק עשרה יוחסין). ומכל מקום במקום שיש אמתלאות ואומדנות שאומרת אמת, נאמנת (מהרי"ק שורש ע"ב) [...] אם טוענת שבעלה אינה שוכב עמה ואינו בא עליה, דינה כדין טוענת שאין לו גבורת אנשים".

חזינן שהאישה נאמנת לטעון על בעלה שאין לו גבורת אנשים כל עוד איננה תובעת כתובתה, ואם יש אומדנא שאומרת אמת נאמנת אף בזמן הזה.

מקור הדברים בסוגיה דנדרים צ: במשנה שם נאמר:

"בראשונה היו אומרים, שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה. האומרת טמאה אני לך, שמים ביני לבינך, ונטולה אני מן היהודים. חזרו לומר, שלא תהא אישה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה, האומרת טמאה אני לך - תביא ראיה לדבריה, השמים ביני לבינך - יעשו דרך בקשה, ונטולה אני מן היהודים - יפר לחלקו ותהא משמשתו, ותהא נטולה מן היהודים".

מבואר ב'משנה אחרונה', שאישה איננה נאמנת לטעון על בעלה 'שמים ביני לבינך' ושאינך יכול להוליד, אלא עושים דרך בקשה¹¹.

¹⁰הן אמת שבאת כוח האישה בסיכומיה העלתה טענות שונות שכביכול היתה לבעל 'חיבת ביאה' אע"ג שלא קיימו ביניהם 'יחסי אישות' כלל. מבלי להתייחס למציאות ולנקוט עמדה כלשהי באשר לויכוח זה, אך ברור שאין הדבר כן על פי ההלכה וליכא 'חיבת ביאה' כל עוד לא קיימו ביניהם מצוות עונה כדבעי ואכמ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בגמרא שם בהמשך הסוגיה (צ"א). נחלקו רב המנונא ורבא בטעם הדבר.

והנה נחלקו הבבלי והירושלמי בכוונת המשנה בטענת האישה 'השמים ביני ובינך'. לדעת הבבלי הכוונה שטוענת 'שאינו יורה כחץ', אך לדעת הירושלמי הכוונה היא 'שאינו יכול לבוא עליה' כלל¹².

ויעויין שם בביאור הגר"א בס"ק ל"ח שהביא מחלוקתם, וכתב שם שלהלכה קיי"ל כהבבלי, ולכן לפי 'משנה אחרונה' שאיננה נאמנת, זהו רק כשטוענת שאיננו יורה כחץ, אך כשטוענת שאינו יכול לבוא עליה נאמנת אפילו ל'משנה אחרונה'¹³ וכן עולה מדבריו בס"ק מ"ז עיין שם. ובאמת כן משמע להדיא מדברי הר"ן שם בסוגיה עיין שם.

ובסברת הדברים כתב שם הט"ז (בס"ק ו') והב"ש (בס"ק י"ח) שכיון שהאישה טוענת טענה שבעלה יודע האם היא משקרת אם לאו, לא היתה מעיזה לשקר וכפי שעולה מסוגית הגמרא שם¹⁴.

ואף שמצאנו שבטענה שהיא נאמנת, אם תובעת כתובתה איננה נאמנת, הכא ודאי לא שייך לומר כן, שהרי הבעל מודה שלא קיימו 'יחסי אישות', ולכן מה שתובעת כתובתה אינו פוגע בטענתה, ומשכך שוב נדרשים אנו לדון שמה איננה זכאית לתוספת כתובתה.

ויעויין ב'בית שמואל' שם בס"ק י"ט שהביא, שאם הבעל מודה לדבריה הרי שחייב בכתובתה אף בתובעת הכתובה. אולם הביא דברי הרא"ש והתוס' שהוא פטור מליתן לה 'תוספת כתובה' וזה לשונו שם :

"ולא ייתן לה כתובה כיון דהוא מכחישה. ואם הוא מודה צריך ליתן לה הכתובה. ולענין תוספת כתובה, כתב הרא"ש בתשובה שהביא הטור והרשב"א בתשובה דאין צריך ליתן תוספת כתובה כי למשקל ולמיפק לא הוסיף לה, ואפילו אם תפסה מוציאים ממנה. מיהו בתוס' מבואר הטעם דלא ייתן תוספת משום דהוי ככנסה לחופה ולא נבעלה ועלתה בתיקו כמו שכתוב בסומן ס'. לפי זה מהני תפיסה אבל הטעם דלא הוסיף לה למעל ולמיפק לא שייך דידע דנשאת לו מתחלה לכך, ועיין בסעיף אחרי זה".

הרי שמבואר בדברי הבית שמואל שפסק להלכה כדברי התוס' והרא"ש - כל אחד מטעמו הוא - שבטוענת 'אין לו גבורת אנשים' אף על גב שנאמנת בטענתה זו, מכל מקום הפסידה 'תוספת כתובה'. לכאורה לפי זה בנידוננו צודק בא כוח הבעל בטענתו שיש לפטור מתוספת כתובה.

¹¹ונחלקו שם הראשונים בביאור כוונת המשנה. יעויין שם בתוס' בשם רבינו חננאל ובר"ן מה שפירשו בזה האם הכוונה שהבעל ינסה לפייסה ולרצותה שלא תטען כן עוד, או שמה כוונת המשנה שחכמים יתפללו עליהם שיזכו לזרע של קיימא, ואכמ"ל.

¹²ויעויין בזה בחידושי הרשב"א במה שכתב לבאר לפי הבבלי ולפי הירושלמי ואכמ"ל.

¹³ועיין שם בביאור הגר"א בס"ק ל"ט שהוכיח מדברי התוס' שהאישה נאמנת לטעון שאין לו גבורת אנשים אפילו בתוך 10 שנים.

¹⁴שיש לחלק בין הטוענת 'שאינו יורה כחץ' דאיננה נאמנת שהרי בעלה אינו יכול להכחישה בזה ותיישגן שהיא 'מעיזה פניה' ומשקרת, לבין היכא שטוענת שאין לו גבורת אנשים' דבהא בעלה יודע אם היא משקרת ואיכא חזקה שאין אישה מעיזה פניה בפני בעלה', וחזקה שאומרת אמת. היינו כדברי רב המנונא שם ודלא כרבא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה בבית שמואל שם בס"ק כ' הביא נפק"מ לדינא בין טעם התוס' לטעם הרא"ש וזה לשונו:

"ואם מגרשה מעצמו וכו'. ייתן לה כתובה ולעניין תוספת כתובה משמע מתשובת הרא"ש שהביא הטור דצריך ליתן לה כיון דמגרש מעצמו, כי דוקא כשכופין אותו לגרש כתב דאין צריך ליתן תוספת כתובה דאדעתא למשקל ולמיפק לא אוסיף לה, כמו שכתב בכלל מ"ג סימן ג' ד', מיהו למה שכתבו התוס' סוף פרק הע"י ובסוף נדרים אין צריך ליתן לה תוספת כתובה כיון דאינו יכול לבא עליה הוי כנכנסה לחופה ולא נבעלה דלית לה כתובה כמו שכתוב בסימן ס'. ואם יכול להתקשות ויכול להכניס עטרה ואין לו כח למרק כתבו תוס' סוף פרק הע"י דיש לה תוספת כתובה דיש כאן חיבת ביאה ותוס' סוף נדרים כתבו אף על גב העראה כגמר ביאה, מכל מקום לענין חיבת ביאה לא הוי ביאה ואין לה תוספת כתובה".

מעתה, בנידוננו שהבעל סירב ליתן גט עד שבית הדין הוציא כנגדו פסק דין לחיוב בגט, הרי שבין לדעת התוס' ובין לדעת הרא"ש לכאורה אין צריך ליתן לה 'תוספת כתובה' כאמור.

וכן מצאתי בשו"ת רב פעלים חלק ד' אבן העזר סימן י"ב שכתב כן להדיא וזה לשונו:

"וכן כתב הגאון הנודע ביהודה מהדורא תניינא אבן העזר סימן פ"ט וזה לשונו: ועל דבר הטענה שבין איש לאשתו שטענה שאין לו גבורת אנשים והוא הודה הנה זה פשוט שכיון שהודה יוציא ויתן כתובתה [...] אך לענין תוספת כתובה יש בזה מחלוקת בין הפוסקים, וכיון דאיכא פלוגתא בזה ולא נתברר בזה דעת מרן ז"ל בשו"ע שקבלנו הוראותיו, על כן אין יכולים להוציא תוספת כתובה מן הבעל כי הוא מוחזק ויש לו טענת קים לי ועיין בספרי האחרונים של אבן העזר מה שכתבו בזה ועיין להרב זרע אברהם אבן העזר סימן י"א וי"ב ובדברי הרב מהר"י זין ז"ל שם עיין שם ויש מה לדבר בזה עוד ואין פנאי עתה להאריך".

האמור מתייחס לטענה שלבעל דידן 'אין גבורת אנשים'. אך מעבר לכך, גם אם נימא שיש לו גבורת אנשים כמו שנראה בנידוננו שגם לדברי האישה וגם לדברי הבעל יש לו גבורת אנשים, אך במציאות הוא סירב לקיים עמה 'יחסי אישות' מכל סיבה שהיא, נמי דינא הכי שאיננה זכאית לקבלת 'תוספת כתובה'.

הנה ברמ"א שם בסוף דבריו כתב וזה לשונו:

"אם טוענת שבעלה אינה שוכב עמה ואינו בא עליה, דינה כדין טוענת שאין לו גבורת אנשים".

ויעיין בפתחי תשובה (אבן העזר סימן קנ"ד ס"ק כ"ג) שהביא את דברי ספר 'גבורות אנשים' כביאור דברי הרמ"א וזה לשונו:

"רק כוונת הרמ"א שטוענת שאינו שוכב עמה מחמת שאינו יכול או שאינו בקי בדרך ארץ וכמו כתבו התוס' סוף נדרים והגם דפשוט לשון הרמ"א ז"ל לא משמע כן מכל מקום העיקר כמו שאמרנו דאם טוענת שמורד מתשמיש אינה נאמנת".

מבואר אם כן שכאשר לא היו יחסי אישות כלל מכל סיבה שהיא, אין האישה זכאית לתוספת כתובה.

ובאמת שהדברים מבוארים כבר בראשונים בסוגיה שם בנדרים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כהסבר על מסקנת הגמרא שם גבי 'האומרת לבעלה גרשתני' - וסברת רב המנונא שנאמנת מאחר ואיכא חזקה 'שאינן האישה מעיזה פניה בפני בעלה' היכא שהיא יודעת שהוא יודע האם היא משקרת - כתבו שם התוס' בשם הריצב"א לנקוט להלכה כדעת רב המנונא¹⁵ וכתבו שם לחדש לדינא בזה הלשון:

"ויש ללמוד על אישה שטוענת שבעלה אינו יכול להתקשות או שאינו בקי בדרך ארץ דנאמנת, דבדבר שיש לו לבעל לידע אינה מעיזה פניה ויוציא ויתן כתובה, ולא מיבעיא אי באה מחמת הטענה [...] נמי יכולה היא לומר אינו מקיים מצוות עונה [...] כללא דמילתא כל מילי דיכול בעל לידע ומכחישתו, נאמנת" [...] ואומר ריצב"א דלא תיטול רק מנה מאתים אבל תוספת אין לה. שלא כתב אלא על מנת לכונסה. ואיבעיא לן נכנסה לחופה ולא נבעלה מהו, חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה ועלתה בתיקו, ופירש ר"י דכל תיקו דממונא המוציא מחבירו עליו הראיה ודלא כרב אלפס דפסק יחלוקו".

הרי שנקט לדינא דכל היכא דליכא 'חיבת ביאה' ליכא חיוב 'תוספת כתובה'.

בהמשך דבריו שם אף מוסיף לחדש ולומר שהדין כן אף על גב שהיתה 'העראה' דלא חשיב 'חיבת ביאה' לחייבו בתוספת כתובה, וזה לשונו:

"דאף דקיי"ל כי העראה חשובה כגמר ביאה לעניין חיוב עריות, הכא לעניין חיבת לקנות תוספת אינה ביאה. וכן מי שאינו בריא להתקשות אפילו למ"ד משמש מת בעריות חייב, מכל מקום אין כאן חיבת ביאה. ולא תטול".

ויעויין עוד ברבינו פרץ שם שכתב ממש כהתוס' בשם הריצב"א, וכן כתב שם להדיא בחידושי הרשב"א וזה לשונו:

"וכתב עוד ר"י ז"ל שאינה נוטלת אלא עיקר כתובתה אבל מה שהוסיף לה הבעל משלו אינה נוטלת כדתנן רבי אלעזר בן עזריה אומר מן הנישואין גובה את הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה ואיפסיקא הלכתא התם בפרק אף על פי כרבי אלעזר בן עזריה, ואיבעיא להו התם נכנסה לחופה ולא נבעלה מהו? חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה? ולא איפשיטא והויא קולא לנתבע וחומרא לתובע וכל שכן הכא דליכא חיבת ביאה ואפילו הערה והעראה כביאה מכל מקום משום חיבת ביאה הוא והא ליכא".

וכבר ציינתי (בפסק הדין לחיוב בגט דנן) למה שכתב הרידב"ז בתשובותיו (חלק ד' סימן קי"ח), ומדבריו נמי עולה בבירור שכל עוד לא היתה 'מצוות עונה' כהלכתה לא חשיב כלל 'חיבת ביאה'.

לאור העולה מהדברים לכאורה יוצא שהצדק עם הבעל שיש לפוטרו מתשלום 'תוספת כתובה' בנידונו היכא שלא היה ביניהם 'יחסי אישות' ולא היתה 'חיבת ביאה' כלל.

ג. ספק חיוב ב'תוספת כתובה' מחמת העדר 'חיבת ביאה' לעומת דין 'מורד'.

העלנו לעיל בסעיף ב' שהעדר 'חיבת ביאה' הוי סיבה שלא לחייב את הבעל בתוספת כתובה.

¹⁵ וכן פסק שם הר"ן עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאידיך ישנה בפנינו סיבה לחייבו בכתובה לרבות תוספתה.

הנה כפי שצוין לעיל בתחילה סירב הבעל דנן לגרש את אשתו ולא נותר לבית הדין אלא להוציא פסק דין לחיוב בגט, כאשר בית הדין מחייבו בגט מחמת דין 'מורד'.

בפסק הדין שבית הדין הוציא ביום ה' באדר תשע"ז (3.3.17 בתיק מס' 1097040/9) קבע בית הדין כי יש לחייב את הבעל במתן גט לאשתו מחמת מספר סיבות: דין 'מורד', דין 'אין לו גבורת אנשים', מדין טענת 'מאיס עלי' באמתלא מבוררת, והעדר 'יחסי אישות' טוטאלי. מאחר ובית הדין פסק את דינו כבעל מורד, הרי שיש לחייבו כדין 'מורד' הן בעיקר כתובה והן בתוספתה.

הן אמת שבפסק הדין הנזכר בית הדין מחייבו גם מחמת דין 'אין לו גבורת אנשים' ואם כן לכאורה הדבר סותר להיותו 'מורד באשתו' שהרי אם אכן אין לו גבורת אנשים, הרי שהוא אינו בגדר 'לא רוצה' אלא בגדר 'אינו יכול', ומשכך אי אפשר לחייבו מדין 'מורד' וכמו שהעלה בא כוח הבעל בדבריו.

ברם, כפי שכבר הבהיר בית הדין לבא כוח הבעל במהלך הדיון שהתקיים בפנינו וכן המעיין היטב בפסק הדין יוכח ששאלה זו איננה מתחילה כלל מאחר ובית הדין חייבו בגט באופן ברור מדין 'מורד', אך הוסיף ואמר שייתכן ויש לחייבו גם מחמת טעם אחר, וכפי שהדבר הודגש בפסק הדין בזה הלשון:

"מניחות העובדות שהוצגו בפנינו, מאחר ואין ספק כי לא היו ביניהם יחסי אישות בוודאי מצדו של הבעל (ואולי אף מצד האישה) הרי שיש כאן מרידה מתשמיש מצד הבעל, וכבר שנינו בריש סימן ע"ז שהמורד על אשתו אם היא רוצה כופין אותו מיד להוציא וליתן כתובה. מבלי לגרוע באמור לעיל, אפשר ויש לחייב את הבעל דנן בגט גם מטעם נוסף".

הרי שבית הדין אמר את דברו באופן ברור ונחרץ שהחייב העיקרי הראשוני הינו מדין 'מורד', אלא שהוסיף בית הדין בגדר של 'אפשר' ויש לחייבו גם מחמת טעם אחר.

יתירה מזו. כפי שכבר הוזכר הבעל דנן ובא כוחו דברו בפנינו ב'שתי פיות' וניסו כל העת לסתות ממתן תשובה ברורה וחותרת בכל הקשור ל'בעייתו של הגבר' והאם ידע זאת קודם אם לאו, וכפי שהעלנו לעיל דהוי כ'דין מרומה'. רק משום כך הוסיף בית הדין טעמים נוספים לחיוב בגט בדרך של 'אפשר' ו'ממה נפשך', וכפי שפורט בפסק הדין הנזכר.

זאת ועוד. האישה עומדת בפנינו וטוענת כי לבעל יש גבורת אנשים, ואף טענה שהביא עצמו לידי סיפוק. לא זו בלבד אלא כפי שהבאנו לעיל בדיון בפני בית הדין הגדול שהבעל ובא כוחו ערערו על פסק הדין דידן, אף הבעל בעצמו הודה בפניהם כי יש לו 'כח גברא' אלא שייתכן ויש לו בעיה המונעת הימנו לקיים את 'מצוות עונה' כדבעי, וכפי שצוטט על ידי בא כוח האישה בסיכומיה.

משכך אין ספק כי הבעל דנן הינו 'מורד' על כל המשתמע מכך וכפי שקבע בית הדין.

הן אמת כי הבעל ניסה לטעון כל העת שהוא לא יודע ו'בחור חסידי לא אמור לדעת', אך לבסוף 'יצא המרצע מן השק' ולכל הפחות לאחר נישואיו הוא ודאי יודע (לפחות בערעור) שיש לו 'כח גברא', אלא שטען טענות שונות שלא היה יוכל לקיים את המצווה בגלל האישה שדחתה אותו כל העת וכפי שהאריך בפרט בסיכומיו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדעת בית הדין יש לדחות גרסתו בדבר אשמת האישה מכל וכל. לא זו בלבד שהבעל לא הוכיח דבריו ובוודאי שיש לחייבו¹⁶ ולא זו בלבד שמאד לא סביר שהאישה תדחה מעליה לכל אורך שנות נישואיה, והרי כבר ביארנו שהבעל דנן איבד את 'חזקת החפות והיושר' לנוכח שינוי גרסתיו מעת לעת ובריחה ממתן תשובה ישירה לבית הדין, ולא זו בלבד אלא שסירב לגרשה עד שיצא כנגדו פסק דין לחיוב גט. הייתכן שהנתבע דנן דבק היה בתובעת שלוש וחצי שנים ללא קיום 'חסי אישות', כאשר הוא מאשים אותה בכל ומנגד איננו חפץ לגרשה? הכיצד ידורו כל טענותיו תחת קורת גג אחת??!! משום כך יש להתייחס לדבריו כ'דין מרומה' וכפי שהתבאר לעיל.

וכבר הוזכר, שאף אם ננקוט כדבריו של הבעל מכל מקום יש לומר שמאחר שהבעל לא שיתף פעולה בפתרון הבעיה ולא שמע להוראות היועץ לקחת כדורים שיעזרו לו להתגבר על הבעיה ממנה הוא סובל, אם כן בזה עצמו יש להחשיבו כ'אינו אנוס' כלל וכלל וכ'מורד' וכמי שהגירושינו יצאו הימנו ויש לחייבו אף בתוספת הכתובה – אף על גב שלא היתה כאן 'חיבת ביאה' – כיון שהוא ידע היטב את חיובו המרכזי של בעל נשוי כלפי אשתו, והוא היה צריך לעשות הכל כדי לממש חיובו זה, ומשלא עשה כן הרי הקולר תלוי בו ואיננו יוכל להסתתר ולטעון לפטור מחיובו בכתובתה ובתוספתה מחמת 'העדר חיבת ביאה' כיון שהוא אשם לכך בזה שלא פעל כהוראת היועץ להביא את עצמו לעשיית הפעולה ממנה נגזרת 'חיבת ביאה'.

כיוצא בזה מצינו בפד"ר חלק ח' עמוד 324 ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל וזה לשונו שם:

"נראה שיש מקום לדון דאף כשהבעל הוא מאלה שכופין אותו להוציא פטור מלשלם לה תוספת כתובה, זה דוקא כשחלה הבעל ונעשה מוכה שחין או כשאינו מסוגל להוליד, והאישה באה מחמת טענה, וכל כיוצא בזה שאין בידי הבעל להפטר מהגורם המביא לידי גירושינו, בזה יכול לומר אדעתא למיפק לא יהיבנא לך. מה שאין כן בגורם כזה שבידי הבעל להסירו, כגון שהבעל רועה זונות שבידו לעזוב דרכו ולהתייצב על דרך טובה, והוא הדין

¹⁶ וברור שקיימת בפנינו 'חזקת חיוב' לחייבו אף בתוספת הכתובה. אין ברצוני להאריך בזה יותר אך לחיבת הדברים אצטט כאן בשולי הדברים מרגלית נפלאה שמצאתי בדברי הרמב"ם ב'מורה נבוכים' חלק ג' פרק מ"ט בהגדרתו את חיוב הכתובה וזה לשונו:

"וזה מאמרו תקח לה פן נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה, ובאור זה שבעילת קדשה קודם מתן תורה היה כבעילת האדם אשתו אחר מתן תורה, ר"ל שהיה מעשה מותר לא היה אדם מרחיק אותו כלל, ונתנת שכר המותנה עליו לקדשה אז, כנתנת כתובת אישה לה עתה בעת הגרושינו, ר"ל שהוא דין מדיני האישה שחייב עליו לתת, ומאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז, מלמד אותנו שעניני המשגל כולם ואפילו המותר מהם הוא בשת עלינו לדבר בו, וראוי לשתוק ממנו ולהסתירו, ואפילו אם יגרום הפסד ממון, כמו שתראה יהודה עשה באמרו טוב שנפסיד וישאר לה מה שבידה משנתפרסם לבקש ונוסיף בושת, זאת היא המדה אשר למדנו מן הענין ההוא. ואמנם היושר אשר למדנו ממנו, הוא אמרו לנקות עצמו מגזלתה ושהוא לא שנה ולא בטל מה שהסכים עמה עליו, הנה שלחתי הגדי הזה, אין ספק שהגדי ההוא היה טוב במינו מאד, ומפני זה רמז אליו ואמר הזה, וזהו היושר אשר ירשו מאברהם יצחק ויעקב, שלא ישנה אדם בדבורו, ולא יחליף תנאו ושיתן לכל איש חקו משלם, ושאיין הפרש בין מה שיהיה בידו ממון חברו ע"ד הלואה, או ע"ד פקדון, או על אי זה צד שיתחייב לו משכירות או זולתו, ושכתובת כל אישה כדין כל שכר שכיר, ואין הפרש בין כובש שכר שכיר ומי שיכבוש חקי אשתו, ואין הפרש בין עושק שכיר או מתעולל עליו להוציאו מבלי שכירות, או שיעשה כן עם אשתו עד שיוציאנה מבלי מוהר".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כשהבעל מורד באשתו כבנדון דידן, בכהאי גוונא יש לומר דדינו כמגרש
מרצונו וחייב בתוספת כתובה.

לאור הדברים ברור שיש לחייב את הבעל גם בתוספת הכתובה.

כשתביעת הגירושין מחמת דבר מהותי באישות

וביותר נראה להוסיף ולומר שמאחר ובנידוננו טענת האישה הינה על העדר 'יחסי אישות'
שזה דבר מהותי ויסודי בנישואין, הרי שאם הקולר תלוי בו כפי שהעלנו לעיל ובפסק הדין
לגירושין, ממילא נחשב הדבר שהגירושין יצאו הימנו ועל דעת כן התחייב בכתובתה
לרבות בתוספתה.

ראיה לדברים מצאתי בדברי רבי עקיבא איגר בתשובותיו (החדשות חלק ג' סימן נ"א).
הגרעק"א מחדש שכאשר האישה תובעת גירושין עקב חיסרון דבר מהותי בנישואין כגון 'יחסי
אישות', הרי שהבעל לעולם לא יוכל לטעון שיפטרוהו מחיובו בכתובה מחמת הטענה 'דאדעתא
למשקל ולמיפק לא יהיב לה', שהרי הוא מבין היטב את סיבת הגירושין שהרי מהות האישות
איננה קיימת ביניהם כלל, ומאחר והוא יכול לתקן את המצב ולא תיקן אינו יכול להיפטר מחמת
טענה זו.

בזה מבאר רבי עקיבא איגר את דברי התוס' ביבמות (ס"ה: ד"ה כי הא) וזה לשונו:

"ומטעם דפסק ר"ח דאין תוספת בבאה מחמת טענה משום דאדעתא למיפק
לא כתב לה, זה הטעם אין שייך באין יכול לבעול, דמידע ידיע שנישאת לו
מתחילה לכך".

וכתב שם רבי עקיבא איגר לבאר את חילוקם של התוס' בדעת רבינו חננאל וזה לשונו:

לענ"ד כוונת תוס' כיון דידוע לו שנישאת רק על דעת אישות, הוי כנתחייב
לנהוג לה אישות ובאם לאו, ראוי לה להיות נפקעת ממנו, אם כן משום הכי
לא מקרי מפקעת עצמה לומר לגביה אדעתא למשקל ומיפק וכו' דכל שאי
אפשר לו לנהוג לה אישות כראוי, ראוי לה להפקיע עצמה ממנו.

לדבריו, כוונת התוס' לחלק בין היכא שהאישה באה מחמת הטענה 'דבעינא חוטרא לידיה'
שאז הפסידה את תוספת כתובתה לדעת ר"ח, לבין היכא שטוענת שאינו יכול לבעול, דהתם לא
הפסידה תוספת הכתובה מאחר שמניעת עונה הוא דבר עיקרי ומהותי בחיי הנישואין, ובעצם
הבעל הוא זה שמביא את קץ הנישואין, ולכן חייב בכל הכתובה.

וכן מצינו בדברי ה'אור שמח' על הרמב"ם (בהלכות אישות פרק י"ב הלכה י"א) שגם הוא עמד
על אותה נקודה שמצינו בדברי רבי עקיבא איגר, אלא שבעוד רע"א דיבר על 'יחסי אישות' הוא
דיבר על חיוב מזונות. המכנה המשותף ביניהם שמדובר על העדר דבר מהותי ויסודי בנישואין.

הרמב"ם בהלכות אישות פרק י"ב הלכה י"א פסק בענין חיוב מזונות של בעל עני שאינו
יכול לזון את אשתו, וזה לשונו:

"ואם היה עני ביותר ואינו יכול ליתן לה אפילו לחם שהיא צריכה לו, כופין
אותו להוציא ותהיה כתובתה חוב עליו עד שתמצא ידו ויתן".

מבואר בדבריו שאף שכופין את הבעל להוציא, מ"מ הוא חייב את כתובת האישה. אך
הרמב"ם לא גילה דעתו לגבי חיובו של הבעל בתוספת הכתובה האם חייב בכה"ג. וכתב האור
שמח לבאר בדבריו, וזה לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברור דאף התוספת חייב עליו לכשיתעשר ולא שייך לומר דאדעתא לאפוקה לא הוסיף לה שתצא בעל כרחיה דהא מידע ידע דאדעתא דליזון נשאת ובלא מזונות אי אפשר לה וכמו שכתב ריצב"א כיוצא בזה בתשובות מיימוני סימן ו' ותוספות בסוף פרק הבא ע"י (יבמות סה: ד"ה כי הא ופשוט)."

מבאר האור שמח שאותו עני יהיה חייב לכשיתעשר גם ב'תוספת הכתובה' ולא יוכל להיפטר בטענת 'אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה' מאחר וכל בר דעת מבין שחובת הבעל לזון את אשתו היא מעיקרי ויסוד הנישואין, וכל עוד שהוא לא עושה כן והאישה תבעה את גיטה, הרי שנחשב הדבר כאילו הוא זה שהוציאה וממילא על מנת כן התחייב לה בתוספת הכתובה. ויעויין בזה עוד באריכות בפד"ר חלק א' עמוד 220 מה שכתבו בזה¹⁷ ואכמ"ל.

'חיבת ביאה בכח' שלא בפועל

מעבר לאמור נראה לחדש ולומר סיבה נוספת לחיובו אף בתוספת כתובה - אף על גב שלא היתה לו חיבת ביאה, זאת משום שכוונת הגמרא היתה שסיבת רצונו של הבעל להעניק לאשתו מתנה תחת החופה בדמות חיובו בתוספת כתובה אינה אלא מחמת 'חיבת ביאה'. היינו שמאחר והאישה מתחייבת בפניו להעמיד את עצמה עבורו במהלך חיי הנישואין והוא יקבל הימנה את התמורה המתמשכת, הרי שרק מחמת כך הוא התחייב. מעתה יש לומר שכיון שהאישה בנידוננו העמידה את עצמה בכל עת לצדו של הנתבע, והוא הוא זה שלא קיים את חיובו כלפיה ואף לא עשה את ההשתדלות לפתור את 'בעיותיו', הרי שאין בזה חיסרון של העדר 'חיבת ביאה' שהרי היא מצידה סיפקה את התמורה להתחייבותו של הבעל והוא זה שלא מימש זאת, ומשכך כיון שהיתה כאן 'חיבת ביאה בכח' היינו בפוטנציאל אודות העמדת האישה את עצמה עבורו והוא זה שמנע את 'חיבת הביאה בפועל', לכן יש לחייבו בכל הכתובה לרבות תוספתה.

הוכחה לאמור מצאתי בדברי הרמ"א שם (סימן קנ"ד סעיף ז') במה שכתב בהמשכם של דברים וזה לשונו:

"ויש אומרים דאף על פי שיכול לבעול אחרת, צריך ליתן לזאת הכתובה, הואיל ולא יכול לבא עליה, יכולה לומר מסרתי עצמי לך, ומה אעשה לך יותר (ב"י בשם א"ח)".

מבואר בדבריו שמאחר והיא העמידה עצמה בפניו, אם כן כבר לא אכפת לך מדוע לא יכול לקיים חובתו כלפיה, ולכן אף על גב שיכול לבעול אחרת חייב בכתובתה.

ולכאורה שוב יש להקשות מדוע, הרי במציאות לא היתה כאן 'חיבת ביאה' והוכחנו לעיל שזהו המחייב וסיבת החיוב, ומדוע יהיה חייב? ובהכרח כדברינו, בכוונת ובביאור הדברים, שמה ששנינו שסיבת החיוב מחמת 'חיבת ביאה' אין הכוונה לומר באופן גורף שאם אין 'חיבת

¹⁷ בהרכב הגר"א גולדשמידט, הרב בבליקי, והרב קרליץ זצ"ל שהביאו בזה את מחלוקת הראשונים האם חייב הבעל בתוספת כתובה היכא שמונע מהאישה שאר כסות ועונה, שלריצב"א חייב ולרא"ש והרשב"א פטור, לפיכך אין להוציא מיד הבעל ה'מחוזק'. ברם כל זה אין קשור לנידוננו מאחר וכאמור הבעל דנן יכל לשנות את המצב ע"י טיפול נכון והוא זה שסירב לכן, לפיכך הקולר כאמור תלוי בו, וכפי שמחלקים שם בפסה"ד הנזכר גבי בעל שאיננו זן את אשתו, ומחלק שם בין היכא שאיננו זן את האישה כיון שאין לו יכולת להשתכר להיכא שיש לו יכולת אלא שמסרב ואיננו רוצה, דבהא ליכא מאן דפליג ואף הרא"ש והרשב"א יודו שיש לחייבו אף בתוספת הכתובה. הדברים עולים בקנה אחד עם האמור כאן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביאה' ליכא חיוב תוספת כתובה, אלא כוונת הדברים שסיבת החיוב הינה 'חיבת ביאה' אך ורק אם המפריע והמעכב לכך שלא היתה 'חיבת ביאה' היה מצידה של האישה. כלומר, שהבעל מוכן להתחייב לאישה 'תוספת כתובתה' וליתן לה מתנה יותר ממה שחייב על פי דין רק מחמת שהוא יקבל הימנה 'חיבת ביאה' ושהיא תסכים להעמיד את עצמה בפניו וליתן לו כביכול את התמורה למתנה שהוא מתחייב לה תחת החופה בדמות 'תוספת הכתובה', אך היכא שהאישה מצידה עשתה את הכל ואכן העמידה את עצמה לפניו אלא שהמניעה היתה מצדו של הבעל ולא משנה מה הסיבה, במצב שכזה בודאי שהיא לא מפסידה את 'תוספת הכתובה' – אף על גב שבמציאות לא היה לבעל 'חיבת ביאה' כיון שאין הקולר תלוי אלא בו וכפי שמוכח בדברי הרמ"א הכא.

עוד נראה להוכיח כן מלשונו הזהב של הרמב"ם בהלכות אישות (פרק כ"ד הלכה ב', ג') שכתב לגבי בעל שנשא אישה ולא ידע שהיא איילונית, או שהיא מחייבי לאוין, שהוא חייב לה את תוספת כתובתה – אף על גב שהוא פטור מעיקר הכתובה- וכתב שם וזה לשונו:

"ולמה אין להן עיקר ויש להן תוספת, העיקר שהוא תקנת חכמים כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, הואיל ולא הכיר בה אין לה עיקר. אבל התוספת שהוא עצמו חייב בה כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו והיא עמדה בתנאי שלה והרי הקנתה לו הנאה והרי היא עומדת, אבל התורה אסרתה עליו ומה היא יכולה לעשות לפיכך יש לה תוספת שאין מעשיה הן הגורמין לה להיאסר אחר הנישואין אלא אסורה היתה מקודם."

דבריו הנפלאים של הרמב"ם משולבים ועולים בקנה אחד עם הסברנו לעיל, שכל המתנה שנתן לה הבעל היא בתנאי שהיא "הקנתה לו הנאה" כלשונו, והיינו כפי שהגדרנו זאת שחיוב תשלום תוספת כתובה הוי כמתנה שהבעל נותן לאשתו מתחת החופה – מתנה שהוא החליט לתתה אך ורק מחמת הנתינה שאשתו נותנת לו בהתחייבותה להעמיד עצמה עבורו ובאופן מתמשך למשך כל ימי חייהם, בלא שתיפסק הנאה זו אם לא ביוזמתו שלו בלבד, במידה ויחליט לגרשה. משום כך ברור ופשוט שכיון שהאישה אכן העמידה את עצמה עבורו ואף הקריבה את מיטב שנותיה בניסיונות להציל את חיי הנישואין תוך כדי הליכה לשבעה יועצים (!) כדי לפתור את 'בעייתו', והוא לא עשה די אם בכלל והחליט מיוזמתו שלא לטפל ונמנע מלבצע חיוביו כלפיה, לפיכך יש לחייבו אף בתוספת הכתובה כי היא מצידה עשתה את המוטל עליה.

טענותיו כלפיה שלא רצתה ודחתה אותו כל העת, ראויות שלא להיאמר כלל!! לא זו בלבד שהוא לא הוכיח דבריו ולא טען נגדה שהיא 'מורדת', לא זו בלבד שהוא דרש כל העת 'שלום בית' אך לא פתח תיק לשם כך אלא נגרר רק מחמת תביעתה לגירושין, לא זו בלבד שהוא לא שיתף פעולה עם היועצים, וברח כל העת מלענות בצורה ישירה והוגנת לשאלות העיקריות שהצגנו בפתח פסק דין זה, אלא הגדיל עשות ושינה את גרסתו בפני בית הדין הגדול, ולפתע טוען שהוא זה ה'נרדף' שסבל הימנה והיא זו שהפכה אותו ו'גרמה לסירוס הבעל באופן תודעתי' (סעיפים 41-42 לסיכומי של בא כוח הבעל). משכך, אין בית הדין יכול להתייחס לטענותיו אלה כלל.

יש לציין כי הדברים אמורים אף אם לא ידע הבעל את 'מצבו' קודם הנישואין, וקל וחומר אם כן ידע זאת קודם נישואיו עם התובעת ואף על פי כן בחר לשאת אותה לאישה ולאמלל אותה עד שחיוב בגט שבוודאי יש לחייבו אף בתוספת הכתובה מפאת 'חזקת חיוב' דאית בה.

נסכם ונאמר. על אף המקורות שהבאנו לעיל (בסעיף ב') בהם חזינן שאם לא היתה 'חיבת ביאה' ואף לא 'יחסי אישות' כלל, שלכאורה אין מקום לחייב בנידוננו את הנתבע ב'תוספת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכתובה, עם זאת העלנו באופן ברור שבמקרה דנן שאני, ויש לחייבו בכל הכתובה לרבות תוספתה.

ד. הערכת שוויה של כתובה 'אשכנזית חסידית' שלא נקוב בה סכום.

הנה לאחר שהעלנו שיש לחייב את הנתבע לתת לאישה את כתובתה במלואה כולל תוספת הכתובה, יש לדון בשווי כתובה דנן כיצד יש לשער את הסכום האמור בה.

כידוע שישנם נוסחאות שונות של כתובות מהם מפורטים יותר ומהם פחות¹⁸, בחלקם מופיע סכום ההתחייבות במפורש ובחלקן מוזכר רק 200 זוז ובתוספת הכתובה מוזכר 200 זקוקין כמו בחלק ניכר מהכתובות האשכנזיות וכנידוננו.

בסוג כתובה שכזה עלינו לשער אפוא את שווי ההתחייבות האמור בכתובה ו'לתרגם' חיוב זה הלכה למעשה.

טענת בא כוח האישה

באת כוח האישה טענה בפנינו שיש לחייב את הנתבע לכל הפחות בסכום של 600,000-700,000 ש"ח (פרוטוקול הדיון בפנינו מיום כ"ג בטבת תשע"ח 10.01.18 שורות 33-35).

נקודת המוצא לדבריה הם דבריו המפורסמים של הרב דייכובסקי שליט"א¹⁹ באשר לשיעור כתובה בימינו. עם זאת האישה ובאת כוחו השאירו לבית הדין לפסוק על פי שיקול דעתם בקביעת סכום הכתובה דנן (שורות 3-6 לפרוטוקול הדיון הנ"ל).

מדבריה של באת כוח האישה בסיכומיה (סעיף ב' ס"ק 15) עולה כי היא הבינה שלנוכח חידושו של הרב דייכובסקי, הרי שיש לחייב את הבעל בסכום שלא יפחת מסך של 10,000 ש"ח לחודש למשך 24 חודשים.

טענת בא כוח הבעל

מנגד, מעבר לטענתו העקרונית של בא כוח הבעל - כי האישה לא זכאית לתוספת כתובה כלל ואף את עיקר הכתובה יש לקזז בסכום מחצית הדירה שקיבלה במתנה - טען בא כוח הבעל כי 200 זקוקין שווים כ-7,000-8,000 ש"ח, ולכן בכל מקרה אין לייחס לבעל חיוב כתובת האישה מעבר לסכום זה.

הכרעת בית הדין- דחיית הערכת באת כוח האישה

הנה מה שטענה האישה ובאת כוחו לחייב את הבעל בסך 600,000-700,000 ש"ח בגין כתובת האישה ותוספתה, בהסתמך על פסקו של הרב דייכובסקי שליט"א, אין ספק כי יש לדחות דבריהם על אתר, וזאת משתי סיבות:

¹⁸ ישנן כתובות שאף מסוכם לבסוף ס"ה סכום ההתחייבות הכולל את הכל(עיקר הכתובה והתוספת כתובה. ויש בזה נידון לא פשוט האם כוונת המתחייב לגרוע מסכום 'תוספת הכתובה' ואכמ"ל בזה עתה.

¹⁹ הרב דייכובסקי אמר את דברו בספרו 'לב שומע לשלמה' בסימן א' עמוד י"ז וכן במספר פסקי דין בנושא הכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. ראשית, המעיין בדברי הרב דייכובסקי שליט"א בספרו 'לב שומע לשלמה' (סימן א' עמוד י"ז) יווכח לראות כי דברי בא כוח האישה בשמו אינם מדויקים כלל. לדבריו, עיקר סמיכות דעתה של האישה בכתובתה היא לא על עיקר כתובה מדאורייתא אלא על התוספת כתובה. מכוח זה קבע הרב דייכובסקי שיש לקבוע בתוספת הכתובה את הסכום הראוי לפרנסת אדם יחיד למשך שנה (ולא לשנתיים) כמדד ראוי לקביעת סכום הכתובה. בדבריו הוא נוקט שיש לקבוע סכום משכורת חודשית מינימלית של 3,000-5,000 ש"ח, שממנה נגזר שווי כתובה מינימלית בסך 36,000 ש"ח עד 60,000 ש"ח. לאור זאת קובע שם בהמשך דבריו כי סכום כתובה מקסימלי (כולל תוספת הכתובה) הינו 120,000 ש"ח על פי קריטריון של משכורת חודשית בסך 10,000 ש"ח למשך שנה שלימה (ולא לשנתיים כדברי בא כוח האישה) וכדלעיל. לדבריו, סכום גבוה יותר נכנס לתחום של 'כתובה מוגזמת' על כל המשתמע מכך. משכך, תמה בית הדין מהיכן הגיעה בא כוח האישה לסכום של 700,000 ש"ח²⁰?

ב. שנית, גם לדברי הרב דייכובסקי, הוא דיבר על העיקרון ושמן הראוי שכך יש לקבוע בסכום הכתובה כדי לשמר את כוונת חז"ל 'שלא תהא קלה בעיניו להוציאה' ולאור שווים דאז של 200 זוז ההופכות את האדם מ'עני ואביון' הנוטל 'לקט שכחה ופאה' ומקופת התמחוי, לאדם מן השורה המתפרנס בס"ד מיגיע כפיו. אך ברור גם ברור שכאשר בעל מתחייב בסכום כלשהו הנקוב בכתובה, הרי שאי אפשר להחיל עליו למפרע חיוב בסכום אחר.

על כן בטרם יכריע בית הדין בזה, מחובתנו תחילה לברר את שווים ההלכתי של 200 זוז ושל 200 זקוקין מה שהתחייב הבעל בכתובה, ואז נוכל לקבוע שוויה של הכתובה דנן.

נציג בקצרה את עיקרי השיטות באשר לשווים של 200 זוז ו-200 זקוקים כסף ומחלוקתם של הראשונים והאחרונים בזה.

ה. שווי מאתים זוז של עיקר הכתובה

הנה בנוסח הכתובה מתחייב הבעל לאישה בתולה סכום של 200 זוז, ולא למנה, גרושה או גיורת סך 100 זוז בלבד.

באשר לשווי מאתים זוז של עיקר הכתובה נחלקו הגאונים והראשונים. שורש מחלוקתם תלוי בשאלה אם חיוב הבעל בכתובת אשתו מדרבנן או מהתורה.

במסכת כתובות (דף י"ע"א) משמע לכאורה כי כתובה הינה חיוב מדרבנן, וזה לשונו שם:

"אמר רב נחמן אמר שמואל חכמים תקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה".

וכן יש להוכיח מהסוגיה ביבמות (פ"ט.) בהתייחס לדברי המשנה על האישה ש"אין לה כתובה", מקשה שם הגמרא מאי טעמא תקינו לה רבנן כתובה? כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה וכו'. שוב משמע שזוהי תקנה מדרבנן גרידא.

²⁰יש לציין שעל אף דבריה של בא כוח האישה בפנינו כי מסגרת תביעת הכתובה הינה בין 600 ל-700 אלף ש"ח, הרי שבסיכומיה היא 'הסתפקה' בפחות מכך. בדבריה שם היא מציינת את דבריו של הרב הראשי לישראל הגאון הרב דוד לאו שליט"א שכתב בסכום כתובה סבירה בימינו הינו 500,000 ש"ח בלבד. כנראה הבינה בא כוח האישה כי סכום תביעתה מכוח הכתובה מוגזם למדי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על פי זה הכריעו רוב הראשונים שכתובת אישה מדרבנן. וכן דעת הרי"ף הרמב"ם וכל הגאונים. מכוח זה הכריעו גם שמאיתם זוו הכתובים בכתובה הם במטבע שהיה נהוג באותם הימים.

לתועלת המעיין נצטט את הרמב"ם (הלכות אישות פרק י' הלכות ז' ח') שפסק כן שכתובת אישה מדרבנן ואף הגדיר את המטבע ואת משקל הכסף שיש לשער בו, וזה לשונו:

"וחכמים הם שתיקנו כתובה לאישה כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה. דינרים אלו לא תקנו אותם מן הכסף הטהור אלא ממטבע שהיה באותן הימים שהיה שבעה חלקים נחושת וחלק אחד כסף, עד שיהיה בסלע חצי זוז כסף, ונמצאו מאתם דינרים של בתולה חמשה ועשרים דינר של כסף ומאה של בעולה שנים עשר דינר ומחצה, ומשקל כל דינר שש ותשעים שעורות כמו שביארנו בתחילת עירובין, והדינר הוא הנקרא זוז בכל מקום בין שהיה מן הכסף הטהור בין שהיה ממטבע אותן הימים".

מנגד ישנם ראשונים הסבורים כי כתובת אישה מדאורייתא.

בתוספות שם (כתובות י. ד"ה אמר) הקשו לאור הסוגיות הנזכרות לעיל, מדוע נהגו לכתוב בכתובה, "כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא" אם כתובה הינה מדרבנן בלבד? ותירצו התוס' וזה לשונם:

"ואומר ר"ת דסמכינן על רבן שמעון בן גמליאל במשנה (כתובות קי:). דאמר נותן לה ממעות קפוטקיא, דקסבר כתובה דאורייתא".

ר"ת פסק להלכה כרבן שמעון בן גמליאל על פי הכלל, שכל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו²¹.

הרי שמצינו בזה מחלוקת הרמב"ם ור"ת.

ויעויין עוד בדברי הרא"ש (בפרק א' בכתובות סימן י"ט) אחר שהביא את השיטות הנזכרות לעיל, נטה להכריע כדעת הגאונים ורוב הראשונים דכתובת אישה מדרבנן. למרות זאת הביא שם את 'דעת המפרשים' בדרך נוספת לישוב המנהג לכתוב "דחזו ליכי מדאורייתא" וזה לשונו שם:

"לדעת המפרשים אף על פי דכתובת אישה דרבנן, חכמים תקנו נ' כסף מדאורייתא, פירוש, משקלם האמור בתורה משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ואסמכוה אקרא דכמוהר הבתולות, משום הכי נהיגי למיכתב דחזו ליכי מדאורייתא, שלא יטעה אדם לומר כיון דמדרבנן היא לא תגבה אלא נ' סלע מדינה, ודברים של טעם הם. והכותב כסף זוזי מאתן דחזו ליכי לא הפסיד".

מבואר בדבריו, שמחד מכריע הוא כי כתובה הוי חיוב מדרבנן גרידא, אך מאידך הבעל מקבל על עצמו חומרא של חיוב מדאורייתא ממש, ועל ידי שכותב "דחזו ליכי מדאורייתא" מחייב את עצמו בשעבוד נוסף על עיקר הדין לגבות מכסף צורי.

ניתן אף לומר בדעת הרא"ש, שאפילו אם לא כתב לשון זו בכתובה "דחזו ליכי מדאורייתא" אף על פי כן סובר הוא שגובה מ'כסף צורי' מתקנת חכמים כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה²².

²¹עיי"ש בדבריו כיצד תירץ הסוגיות הסותרות. הרמב"ם, כפי הנראה, אינו סובר שכלל זה מחייב, כשיטת הרי"ף רבו (ב"ב קעד ע"ב) "דלא פסקין כרשב"ג עד דאיכא טעמא" וכן כתב הרש"ל בים של שלמה (ב"ק פ"ה סי' י"ד) והובאו הדברים באריכות יתר בי"ד מלאכי' כללי התלמוד (כלל ש"ז).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכרעת ההלכה בענין שווי מאתים זוז

הכרעת הבית יוסף (אבן העזר סימן ס"ו) שכתובת אישה דרבנן וזה לשונו :

"כיון דהרי"ף והרמב"ם והר"ן ור"מ וכל הגאונים סוברים דכתובה דרבנן ומשערין אותה בכסף מדינה לא שבקינן כל הני רבוותא משום ר"ת והרא"ש וכל שכן להוציא ממון."

על פי זה גם הכריע בשולחן ערוך (סימן ס"ו סעיף ו') וזה לשונו :

"כמה שיעור הכתובה, לבתולה ק"ק, ולא למנה מנה, ושל זו וזו כסף מדינה, נמצא כתובות בתולה הם שלשים ושבעה דרהם וחצי כסף צרוף, וכתובת אלמנה מחציתם, שהם י"ח דרהם וג' רביעים כסף צרוף."

היינו, שמשערין את סכום הכתובה אך ורק ב'כסף מדינה' ולא ב'כסף צרוף'.

לעומתו, הרמ"א בהגהתו הביא את הדעות החולקות שמשערים ב'כסף צרוף' שהוא פי שמונה יותר מ'כסף מדינה' וזה לשונו :

"וכל זה לדעת קצת הפוסקים, שסבירא להו שכתובות בתולה אינה רק זווי דרבנן (הרי"ף והרמב"ם והר"ן והר"ם) אבל לדעת יש פוסקים, מאתים של בתולה ומנה של אלמנה משערים בזווי דאורייתא, והוא שמונה פעמים יותר, וכתבו דלכן נהגו לכתוב בכתובה דחזו ליכי מדאורייתא (ר"ת). ויש אומרים דכותבין דחזי ליכי, סתמא (הגהות מיימוני פ"י דאישות). והמנהג לכתוב לבתולה דחזי ליכי מדאורייתא, אבל לא לאלמנה. וכל זה במקום שאין מנהג, אבל במקום שיש מנהג, מה שגובין הולכין אחר המנהג, וכמו שיתבאר לקמן."

נסכם ונאמר, שמנהג קהילות הספרדים הנוהגים אחר מרן השולחן ערוך, דרכם לשער על פי כסף מדינה, ומנהג קהילות האשכנזים הנוהגים כדעת הרמ"א, הם משערים בכסף צרוף שהוא פי שמונה מכסף מדינה.

200 זוז - סיכום השיטות הלכה למעשה

הנה לאור האמור יוצא, שלפי שיטת השולחן ערוך (אבן העזר סימן ס"ו סעיף ו') שפסק שמאתיים זוז שווים ל-37.5 דרהם כסף, וכיון שהדרהם משקלו 64 שעורות, והגרם משקלו 20 שעורות (עיין חזו"א אבן העזר סימן ס"ו אותיות ט' כ"א), על כן עולה כי דרהם הוא 3.2 גרם כסף, אם כן, לשיטת השו"ע, מאתיים זוז (עיקר כתובה) שווה ל-37.5 דרהם. משכך נמצא שסכום עיקר הכתובה הינו 120 גרם כסף (3.2 גרם כסף (שזהו ערך דרהם בודד שמשקלו 64 שעורות) כפול 37.5 דרהם (שזהו שווי 200 זוז עיקר הכתובה)) ואילו לרמ"א יש להכפיל בשמונה כי משערים לפי זוזים מדאורייתא, ועל כן יוצא שעיקר הכתובה מאתיים זוז שווים ל-960 גרם כסף (120 גרם כסף כפול 8), וכן כתב הגר"ח נאה בספרו 'שיעורי תורה' וכן הסיק ה'פתחי חושן' בשמו (חלק ח' פרק ז' הערה ג') ובשם ה'קונטרס שיעורים' להרב גוסטמן זצ"ל (דיין בבית הדין של ה'אחיעזר').

²² כן משמע מלשון הרא"ש. ובזה גם מובן מדוע גם כתובת אלמנה שהיא מדרבנן ואין סמך במקרא כלל ואעפ"כ גובה מחצית מכתובת בתולה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד כתב שם ה'פתחי חושן' שלדעת החזון-איש (אבן העזר סימן ס"ו אות כ"א) ערכם של מאתיים זוז הוא 570 גרם כסף בלבד, אך כתב שם שלפי החזון"א יש להוסיף סך 16% על השיעור הנ"ל מאחר והכסף בזמנינו איננו צרוף ויש בו סיגים בשיעור הנ"ל, ועל זה יש להוסיף עוד את המס הנהוג ולכלול אותו בשיעור שער השוק לכל גרם כסף, עיין שם בדבריו.

שיטת 'לב שומע לשלמה'

הבאנו לעיל עיקר דבריו שאין למדוד את ערכם של מאתיים הזוזים לפי שוויה של מתכת הכסף, אלא ביחס להוצאות המחיה של אדם. לדבריו, מאחר שנאמר במשנה (מסכת פאה פרק ח' הלכה ח') שמאתיים זוז זהו הסכום הנצרך לאדם בודד לצורך מזונותיו וכדומה למשך שנה אחת וכפי שביארו שם מפרשי המשנה (הר"ש משנץ ור"ע מברטנורא) וכתבו ש"קים להו לרבנן, שאלו מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות", ולכן מי שיש לו 200 זוז אינו נוטל 'לקט שכחה פאה ומעשר עני' ומן התמחוי לפי שאיננו נקרא עני. מוכח אם כן שסכום זה של 200 זוז מגלם בקרבו השתכרות של שנה אחת ממוצע לאדם בודד.

בהתבסס על הערכה זו, מסיק הרב דייכובסקי שליט"א שהתחייבותו של הבעל היא לספק לאשתו סכום שיהיה בו די לכלכלה סבירה במשך שנה אחת.²³

ברור כי סכום זה גדול הרבה יותר מהסכום העולה מתוך הערכת מאתיים הזוזים בשוויה של מתכת הכסף.²⁴

והנה הגם שדבריו של הרב דייכובסקי מחודשים הם, מכל מקום היגיון יש בהם, ויסוד דבריו מצאתי להדיא בדברי ה'תפארת ישראל' על המשנה.

יעויין שם בפירוש 'תפארת ישראל' (אות מ"א) למשנה שם בפאה שהוסיף לבאר את הדברים ומתייחס במפורש לסכום 200 זוז בכתובת אישה, וזה לשונו:

"בזמן הש"ס הוי סגי בהכי לפרנס את עצמו בהן, ובכך סגי ליה לשנה לכסות ומזונות. ומצאתי כתוב דלהכי תקנו מאתיים זוז לבתולה שלא תצטרך לצדקה שנה תמימה".

לדבריו שסכום 200 זוז מטרתו היתה לבסס את האישה לפחות בשנה הראשונה לצאתה מרשות בעלה וכדי שלא תצטרך לבריות, אם כן היגיון רב ישנו בדברי הרב דייכובסקי שקבע זאת הלכה למעשה בשיערוך עיקר הכתובה.

עוד יש להוסיף ולומר שמאחר וטעם חז"ל בתקנתם כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, אם כן בודאי שסכום זה של 200 זוז לפי ערכן כיום לא יהיה בו כדי 'להכביד' על הבעל טרם קבלת החלטה לגרש את אשתו, ומשכך יצא שכרינו בהפסדנו.

²³ עיין לעיל בהערה 19. מדבריו יוצא שכתובה סטנדרטית 200 זוז שווים בין 36000 ש"ח ל 60000 ש"ח.
²⁴ כמו כן ייתכן שערכה של הכתובה, ישתנה ממקום למקום לפי כח הקנייה של הכסף באותו מקום ורמת החיים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ו. שווים של מאתיים זקוקים - תוספת כתובה

המאתיים זוז הנזכרים הינם עיקרה של הכתובה, אולם רשאי הבעל להוסיף על התחייבותיו "תוספת כתובה" וכפי שעולה מדברי השו"ע (אבן העזר סימן ס"ו סעיף ז'). בנוסח הכתובה האשכנזי כבנידוננו, מקובל בדרך כלל הנוסח הבא המתייחס לתוספת הכתובה שהבעל קיבל על עצמו בזה הלשון:

"ודין נדוניא דהנעלת ליה בין בכסף בין בזהב בין בתכשיטין במאני דלבושא בשמושי דירה ובשמושא דערסא (קבל עליו) במאה זקוקים כסף צרוף. וצבי החתן הנ"ל והוסיף לה מדיליה עוד מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף".

כלומר, שהבעל מקבל על עצמו התחייבות של 200 זקוקים בנוסף²⁵ למאתיים הזוז שהתחייב עליהם בעיקר הכתובה.

כיון שהמונח "זקוקים כסף" אינו מוזכר בגמרא, יש לברר מה משקלם ומה שווים וכיצד נתרגם זאת כיום הלכה למעשה.

הנה מצינו בזה מספר דעות לגבי ערכם הכספי וכדלהלן:

א. הגר"ח נאה (בספר 'שיעורי תורה' סימן ג' סעיף מ"ד) מעריך אותם ב־3.846 ק"ג כסף טהור.

ב. ה'נחלת שבעה' (סימן י"ב סעיף מ"ט אות ב') כתב (בשם הדרישה בסימן ס"ו) ששיעור המאתיים זוז הם שמונים זהובים, נמצא ששיעור מאתיים זקוקים הוא פי ארבעה משיעור הכתובה דאורייתא, וסכום המאתיים זקוקים עולה ל־3,840 גרם כסף. (ובשם ה"ח כתב ששוויה בסך 2,784 גרם) עיין שם.

ויעויין בפד"ר חלק י"א (עמ' 362 והלאה), שם הובאה מחלוקת בעניין זה, ודעת הרוב (הרב עובדיה יוסף זצ"ל והגר"י קאפח זצ"ל) שהיות שיד בעל השטר על התחתונה, אם כן העיקר לדינא כדברי ה'נחלת שבעה', וסכום המאתיים זקוקים עולה ל־3,840 ק"ג כסף טהור²⁶.

ג. החזון איש (הנ"ל, אבן העזר סימן ס"ו, אות כ"א, כ"ב) בהסתמכו על דברי הגר"א (בביאורו ליורה דעה סימן ש"ה סעיף ג') העריך אותם ב־57.6 ק"ג כסף מלבד עיקר הכתובה. וכן כתב הרשל"צ הרב מרדכי אליהו (שם בפד"ר הנ"ל). לדבריו כל זקוק משקל שוויו כמשקל 288 גרם כסף.

ד. הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימנים צ"א, צ"ב) העריך אותם ב־100 ליבראות כסף, שהם כ־45.5 ק"ג כסף.

²⁵ גם בזה יש לבדוק את הנוסח בכתובה - ונחלקו הפוסקים האם יש לחשבן את ה-200 זקוקין בנוסף ל-200 זוז או שמא סכום התוספת בעצם מגלם בקרבו גם את סכום ה-200 זוז של עיקר הכתובה - א"כ מפורש שהוא בפני עצמו כבנידוננו.

²⁶ אין ברצוני להאריך בזה. רק בקצרה ממש. שם בכרך י"א נאמר בשם הרב עובדיה יוסף זצ"ל והרב קאפח זצ"ל שקבעו כדעת הנחלת שבעה שתוספת הכתובה בסך 200 זקוקין עולה לערך 2.4 ק"ג כסף שזה פי 2.5 מעיקר כתובה. אך יעויין בפד"ר כרך י"ד עמוד 187 וכן בספר נישואין כהלכתם עמוד ש"ו שביארו שמה שנכתב בפד"ר כרך י"א הנ"ל בשיטת ה'נחלת שבעה' זוהי טעות סופר ממש, וכל המעיין בדברי הנחלת שבעה יווכח עד מהרה כי הוא לא אמר על ה-200 זוז שהם 80 זקוקים, אלא אמר שהם 80 זהובים! ! ממילא, ה-200 זקוקין של ה'תוספת כתובה' אינם פי 2.5 מעיקר כתובה אלא פי 4 מעיקר הכתובה!! לפיכך יוצא שלדברי הנחלת שבעה שווי ערך תוספת הכתובה מלבד עיקר הכתובה הינו 3840 גרם כסף טהור, ולא כפי שנאמר בפד"ר כרך י"א, וכן העלה בזה הגר"נ גורטלר שליט"א במאמרו בשורת הדין חלק ד' עמוד קכ"ז, עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ישנם עוד פוסקים שהאריכו בזה²⁷ ואכמ"ל.

ה. הגר"ע יוסף בעצמו חזר בו בשיעור הדרהם (פד"ר י"א עמוד 364), ולפי ששיעור כתובה הוא 900 גרם, לכן שיעור המאתיים זקוקים לדעתו הוא 2,250 ק"ג כסף טהור, ולדברי חתנו הגר"מ טולידנו בשמו ס"ה 3,840 גרם כסף כשיטת הנחלת שבעה²⁸.

ו. ספר 'מידות ומשקלות של תורה' ציין שערכם של 200 זקוקין הינו 2,784 גרם כסף (והביאו הרב דייכובסקי בפד"ר י"ג עמוד 306)²⁹.

ז. הרב שאנן זצ"ל (פד"ר י"ד עמוד 187) פסק שסך 200 זקוקין הוא בשווי 20 כתובות בתולה וסמך עצמו על דברי המהר"ם מיניץ, עיין שם. לדבריו עולה שווי 'תוספת הכתובה' לסך 19,200 גרם כסף טהור (960 כפול 20).

ח. ב'שורת הדין' (כרך ד' עמודים ק"א-ק"ל) בירר הגר"נ גורטלר שליט"א נושא זה בהרחבה מתוך עיון במקורות הראשונים והאחרונים, ומסקנתו היא ששיעור 200 זקוקים במשקל כסף הוא כ-40 ק"ג כסף (משקל זקוק הינו 200 גרם כסף).

יש לציין כי דעות אלו (החזו"א והאג"מ) מתבססות בעיקר על ההבנה שהזקוקים הינם מטבע סחיר מתקופת הראשונים, בימי הביניים, כאשר משקלו של כל זקוק היה כ-204 גר. אולם ישנם פוסקים המעריכים את הזוזים בסכום נמוך יותר³⁰.

הבאנו לעיל דברי הרב דייכובסקי בספרו 'לב שומע לשלמה', ולאחר שהביא שם את דברי הראשונים והאחרונים שעסקו באשר לערכם הנמוך של 200 זוז³¹ כתב שם וזה לשונו:

"אפשר לומר שבארצנו הקדושה הסכום המקורי של 960 גרם כסף נמוך ביותר גם לחסרי היכולת, ואינו מהווה תריס בפני "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה".

בהמשך דבריו שם כתב וזה לשונו:

המחלוקת היא ביחס לערכם של 200 זוז כעיקר כתובה. אולם לאחר שרבותינו תקנו תוספת כתובה [...] יש לתת לתוספת הכתובה את המשמעות

²⁷ וראה בספר משפט הכתובה לגרא"ח בר שלום (חלק א' שער ה' עמוד ש"נ). וע"ע בספר מעשה בית דין לחבר בית הדין בירושלים רבי מרדכי טולידנו שליט"א עמ' ק"ט.

²⁸ יעויין לעיל בהערה 26 מה שנתבאר בדעת הגר"ע יוסף זצ"ל. וכן העלה בשמו חתנו הדיין הרב מרדכי טולידנו שליט"א בספרו 'מעשה בית דין' סימן י"ד עמוד ק"ט עיי"ש. א"כ עולה ברור כי גם דעת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל היתה שיש לחייב בבני זוג אשכנזים את תוספת כתובה סך 200 זקוקין + עיקר כתובה סך 200 זוז בשווי של 4800 גרם כסף (960+3840) כדעת הנחלת שבעה ששווים כיום 9600 ש"ח.

²⁹ יעויין במאמרו הנרחב של הרב גורטלר שליט"א בשורת הדין כרך ד' עמוד קכ"ז שהאריך לדחות שיטה זו והסיק שאין לה על מה להתבסס, ואכמ"ל.

³⁰ כדוגמת הגר"ח נאה והנחלת שבעה הנ"ל. כמו כן ישנם פוסקים ספרדים רבים שהכריעו, שהכתובה יכולה להיות משולמת בסגסוגת כסף, כסף מדינה, המכיל בפועל כמות נמוכה בהרבה של כסף אמיתי. ברור שעל פי שיטה זו יהיו במאתיים זוז לכל היותר 120 גרם כסף וכפסיקת השו"ע שהבאנו וממילא גם ה-200 זקוקין יהיו בהתאם. ובאמת ששמעתי מהגאון הרמ"מ שפרץ שליט"א אב"ד בבני ברק שהם מחייבים בכתובה אשכנזית עיקר + תוספת בסך 1500 דולר, וכשהצעתי את האמור כאן בפניו הוא הסכים לדברי עקרונית שיש לנקוט כדברי הנחלת שבעה הנזכר בסך 3840 גרם כסף טהור (בסכום של 9600 ש"ח כיום).

³¹ ציטט שם את דברי הריב"ש בתשובותיו בסימן קנ"ג עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הריאלית של 200 זוז באומדן המקורי של חז"ל, שהם מהווים פרנסה לשנה שלימה".

הרי שנקט שיש לחייב בתוספת כתובה סכום של פרנסה לשנה בסך של 36000 ש"ח - 60000 ש"ח (תלוי לפי גודל המשכורת החודשית בין 3000 ש"ח ל 5000 ש"ח), ומגביל זאת עד ל 120,000 ש"ח. ברור ששיטה זו חדשנית למדי למרות ההיגיון הטמון בה, אך הבאתי לעיל את 'התפארת ישראל' על המשנה שדבריו עולים בקנה אחד עם דבריו של הרב דייכובסקי³².

מאידך ניתן לומר שדברי חז"ל סתומים וחתומים הן כפי שהם קבעו ולפי ערך אותן מטבעות שהיה להם בזמן חז"ל. סכום 'עיקר הכתובה' הוא קבוע ולא ניתן לשנותו.

אין כאן המקום להאריך בזה, אך מפאת נחיצות הדברים אציין בקצרה את דברי הסמ"ע בחו"מ סימן פ"ח (בס"ק ב'), ואת דברי הריב"ש מה שכתבו בזה.

הסמ"ע שם כבר עורר שאלה זו ביחס לקידושי אישה בפרוטה, בדבר השוני העצום בין ערך המטבעות של זמנינו לבין ערכם בזמן חז"ל שהרי ברור גלוי וידוע שערך הקנייה של המטבע ירד פלאות מזמנם לזמנינו, וכתב שם להקשות וזה לשונו:

"בפרישה (סעיף ב') כתבתי, דלפי מה שכתב מור"ם ביורה דעה ריש סימן ש"ה, דה' סלעים של פדיון הבן שהוא גם כן כסף נקי, דהא חשבון של שעורה שכתב הטור (סעיף ב') והמחבר בכסף זה כתוב גם כן שם, ומור"ם ז"ל כתב שם שעולים ב' זהובים פולניש, וכל סלע הוא ד' דינרין. נמצא דשיעור פרוטה יהיה שמינית מ"פעניק ווינר וליטוויש". וקצת קשה לומר כן דשמינית מפעניק יחשב ממון לקדש בו את האישה ולהיות הדיינים נזקקים לו, ואפשר לומר שבימיהן היו הפירות והקניינים בזול ובעד פרוטה היו קונים הרבה פירות ולכך היתה הפרוטה חשובה כממון, ולפי זה בזמנינו דאין יכולין לקנות בפרוטה כי אם מעט מזער, מן הדין הוה לן למימר דאין קידושי אישה סגי בפרוטה ולא פדיון הבן בשני זהובים, צריך עיון".

הרי שהבין הסמ"ע שיש לשנות לכאורה את גודלו המינימלי של המטבע בו ניתן כיום לקדש אישה לנוכח ערכו המופחת וכח הקניה' שלו שירד פלאות, ונשאר בזה בצריך עיון.

מנגד, הפוסקים כבר הביאו את דבריו המפורסמים של הריב"ש בתשובותיו. יעויין בשו"ת בית יעקב (סימן קי"ג) שדן בזה, ולאחר שהביא את קושיית הסמ"ע הנזכרת, כתב שם שלענ"ד נעלם ממנו דברי הריב"ש בתשובותיו.

הנה בשו"ת הריב"ש (סימן קנ"ג) נמצא מענה לתמיהת הסמ"ע וזה לשונו:

"תשובה. כבר כתבתי לך בארוכה בתשובות הראשונות איך הסכימו כל האחרונים ז"ל וגם הרמב"ם ז"ל דכתובת אישה דרבנן בין דבתולה בין דבעולה. ושהסכמת כולם שהמאתיים של בתולה והמנה של בעולה הם כסף מדינה שהוא שמינית שבכסף צורי, ולזה מאתים של בתולה אינם רק כ"ה דינר צורי ושל בעולה י"ב וחצי. ושערו האחרונים ז"ל שהדינר ג' ארגיניץ והארגיניץ הוא חלק אחד מששה עשר באוקיא של כסף, וכן כתב הרמב"ן ז"ל בפירושי התורה (בפרשת כי תשא) וכן בהלכות בכורות בארוכה בענין ה' סלעים של פדיון הבן. והוקשה לך איך תקנו חז"ל דבר מועט כזה לכתובת אישה והם אמרו כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והלא אפילו עני

³²וכן מצאתי בדברי האגרות משה ביור"ד חלק א' סימן קמ"ד שמשמע מדבריו קצת כדברי הרב דייכובסקי. עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבישראל כשיהיה לו קטטה עם אשתו תהא קלה בעיניו להוציאה בדבר מועט כזה, תשובתך: אתה שערת באנשי מיוקקה שעשיריה היו להם בתים מלאים כל טוב אוצרות כסף וסחורה ומטמוני מסתרים מרגליות ורוב פנינים ומערות מלאות דינרי זהב. ואשר אין לו כל אלה אף אם יהיו לו חפצים ותכשיטים ואלפי זהב ואומנות נקייה להרוויח בה פרנסתו והותר נקרא עני. אבל תשער בתושבי הארץ הזאת שאינם מספיקים ללחם צר ומים במשורה ועל הארץ ישנים או על שטיח עור ובכסות יום מתכסים בלילה ומלבושיהם טלאי על גב טלאי ורובם הולכים יחפים. ובימי חז"ל כך היו כמו ששערו במזונות האישה למשרה אשתו על ידי שלישי (כתובות ס"ד:). וגם מגדולי חכמים היו בעלי אומנות, כמו שאמרו על רבי יהושע שהיה פחמי. והלל שהיה מזרע דוד היה משתכר בזוז אחד להביא מן היער חבילת עצים. ורב כהנא היה מוכר סלים לנשים מחמת עניו כדאיתא בפרק קמא דקדושין (מ). ובדורו של רבי יהודה בר אלעאי היו חמשה מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה. ואנשי כנסת הגדולה המתקנים התקנות בישראל כשעלו מן הגולה כבר היו עניים עד מאד, כמו שמוזכר בספר עזרא שבימי נחמיה היו נושים איש באיש וכובשים בניהם ובנותיהם לעבדים מהם לוו כסף למדת המלך ומהם לקחת דגן ברעב. וגם מנורת בית המקדש אשר עשה משה רבינו ע"ה כבר זהב טהור יש מן החכמים ז"ל אומרים שמלכי בית חשמונאי עשאוה מעץ, ויש מן החכמים אומרים ששפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ, העשירו - עשאוה של כסף, חזרו והעשירו - עשאוה של זהב, כמוזכר במסכת ר"ה ובמנחות (כח:). וגם ההבדלה במוצאי שבת קבעה בתפלה עד שהעשירו קבעה על הכוס, כדאיתא בפרק אין עומדין (ג). ושנינו במסכת פאה (פ"ח) מי שיש לו נ' זוז והוא נושא ונותן בהן הרי זה לא ייטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, לפי שאינו בגדר עני, וחמשים זוז הם חצי כתובת אלמנה. ותמה על עצמך איך אישה מתקדשת בפרוטה שיש בדינר קצ"ב פרוטות והוא דבר מועט עד מאד, וגם בית דין נזקקין לתביעת פרוטה לפי שלא נתנה לימחל מן הסתם. וחכמים ז"ל תקנו כתובה לאישה לכולן בשוה שלא לבייש את מי שאין לו, ושערו בעני ואמרו שאם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף, והעני אם ירצה לגרש את אשתו את כל אשר לו צריך ליתן".

הרי חזינו שעל אף שהוקשה לו קושיית הסמ"ע עם זאת לא העלה הריב"ש בדעתו לשנות בכי הוא זה את סכום עיקר הכתובה לפי כח הקנייה הנהוג כיום לאדם למשך שנה תמימה, והחליט להשאיר את כל קביעות חז"ל כפי שהם ובהתאם לשווי המטבעות שהיו נהוגים בזמן חז"ל. ואם בכל זאת רוצה האדם הרי שיכול להוסיף כאוות נפשו ליתן לאשתו ב'תוספת כתובתה' ולאזן באמצעות תוספת זו.

מצינו א"כ שתי גישות בנושא. אך ודאי שקשה להסיק לדינא כנגד שו"ת הריב"ש.

תרגום כל השיטות לסכום החיוב בימינו

מאחר וכיום שווי של 'גרם' כסף' הינו בסך של 2 ש"ח לערך³³ על כן יש לחשב ערך עיקר הכתובה ותוספתה לפי כל אחת מהשיטות האמורות וכדלהלן:

³³ יש בזה מספר אפשרויות לחישוב. בד"כ מקובל לחשב קודם את מחירה של אונקייט כסף והיא שוקלת 31.1 גרם, ולאחר מיכן אנו נכפיל ב960 כדי לקבל שווי של 200 זוז לדעת הרמ"א. כך אנו נוכל גם לחשב את שוויים של 200 הזקוקין לפי השיטות השונות על פי אותו פרמטר לאחר שיודעים אנו את שווי של גרם כסף טהור. והנה ישנן מספר סוגי אונקייט הנוהגות בעולם, ישנן אונקיות של כסף שמשקלן 27 גרם, ישנה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- א. הגר"ח נאה - $9,612 = 7,692 + 1,920$ ש"ח.
- ב. נחלת שבעה - $9,600 = 7,680 + 1,920$ ש"ח. (ובשם הב"ח $7,488 = 5,568 + 1,920$ ש"ח).
- ג. החזון איש - $11,7120 = 11,5200 + 1,920$ ש"ח.
- ד. האגרות משה - $92,920 = 91,000 + 1,920$ ש"ח.
- ה. הרב עובדיה יוסף - $6,420 = 4,500 + 1,920$ ש"ח (ולדברי חתנו הגר"מ טולידנו בשמו ס"ה $9,600$ ש"ח כשיטת הנחלת שבעה³⁴).
- ו. הגר"נ גורטלר - $81,920 = 80,000 + 1,920$ ש"ח.
- ז. ספר 'מידות ומשקלות של תורה' - $7,488 = 5,568 + 1,920$ ש"ח.
- ח. הרב שלמה שאנן זצ"ל - $40,320 = 38,400 + 1,920$ ש"ח.
- ט. הרב דייכובסקי - $121,920 = 120,000 + 1,920$ ס"ה ש"ח.
- יש לציין שהסכומים הנ"ל מתייחסים לכתובה אשכנזית כבנידוננו. בכתובה ספרדית יש להפחית את שווי עיקר הכתובה מ-1920 ש"ח ל-240 ש"ח בלבד (120 גרם בלבד) - מלבד שיטת הרב דייכובסקי שליט"א שלדבריו אין כל קשר לשווי הכסף.

הלכה למעשה

הנה לאחר שהצגנו את עיקרי השיטות בזה, יש לעיין כיצד לפסוק לדינא.

לאור מחלוקת הצדדים בזה ומאחר ומצינו מספר שיטות שיש נפקותא משמעותית ביניהם כיצד לחשב את שווי הכתובה, על כן ראוי לנקוט לכאורה כהשיטה המקלת מאחר וקיי"ל (בבא בתרא דף קס"ז. ועוד) ש"יד בעל השטר על התחתונה'.

לפי"ז יש מקום לחייב את הבעל אך ורק כשיטת הנחלת שבעה הנזכר. ובאמת שכן נקטו לדינא בבית הדין הגדול בפד"ר כרך י"א לדעת הרוב, עיין שם.

אמנם, ישנה אפשרות לנקוט לאידך גיסא.

הנה הזכרנו את מאמרו של הגר"נ גורטלר שליט"א אב"ד בבית הדין הגדול ב'שורת הדין' (כרך ד' עמודים ק"ה-קכ"ט). לאחר שסוקר באריכות את כלל השיטות, מסיק שם בסוף מאמרו שיש לחייב את המשקל המלא של הזקוקים ולדעתו מדובר על כ-40 ק"ג כסף נקי כפי שהוזכר לעיל. בדבריו שם מביא מספר טעמים לדבר ובין השאר ציין שהשיעור של השיטות האחרות המקלות בזה אינם גורמים 'שלא תהא קלה בעיניו להוציאה', וכן אינם מספקים לאישה 'סכום הגון לצרכיה' - שגם זה טעם נוסף לכתובה שמצינו בראשונים. לאחר מיכן מוסיף טעם נוסף וזה לשונו:

"ועוד כי הכותב כתובה דעתו על סכום הגון ובמיוחד נכון הדבר במקומות שנהגו בזמן הזה שלא להוסיף על מאתיים זקוקים".

אונקייט טרוי הגדולה יותר, וישנן גדולות עוד יותר שמשקלן מגיע לכ 32 גרם. שוויה של אונקייט טרוי יקרה במקצת. אונקייט רגילה - 54.08 ש"ח, ואונקייט טרוי שוויה 59.28 ש"ח. לפי"ז כיום שווי גרם כסף בין 1.91 ש"ח ל 1.74 ש"ח. על זה יש להוסיף מע"מ, ועל כן אנו נעגל זאת ל 2 ש"ח וכן מחמת שיש אונקיות כסף יקרות יותר.

³⁴ראה לעיל הערה 26 במה שביארו בדעת הגר"ע יוסף זצ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על כן היה מקום בליבי לומר שיש לחייב בימינו כהשיטות המחמירות יותר שהוזכרו כדי שבסכום החיוב יהיה מענה למה שהוזכר בראשונים כחלק ממטרת חז"ל בחיוב הכתובה וכדלעיל.

אך שוב לאחר עיון בדברים הכרעתי בזאת שאין ביכולתנו לחייב יותר ממה שכתוב. ומאחר ונחלקו הפוסקים בזה מהו שיעור סכום החיוב במאתיים וזו ומאתיים זקוקין, אם כן נמצא שיש בפנינו ספק בדין כיצד לנהוג, ומאחר והבעל 'מוחזק' הרי שיכול לטעון 'קים לי' כשיטת הגר"ח נאה והנחלת שבעה שהוזכרו.

ומידי דברי עם הגר"נ גורטלר שליט"א בזה, שוב היסב תשומת ליבי למה שכתב תוך כדי דבריו במאמר הנזכר שלדעתו אין לראות כאן 'מחלוקת הפוסקים' ו'ספק דיני' כיצד ועד כמה לחייב, מאחר ומובא בהגר"א כפי שהבין החזו"א הנזכר, שבמהלך הדורות אנשים זייפו את המטבעות והכניסו יותר 'סיגים' פנימה אל תוך הזקוקין וממילא משקלו השתנה מעת לעת. לדבריו בהבנת הגר"א, בכל דור ודור היה שיעור אחר רק מחמת כך שזייפו, ולא שיש באמת מחלוקת הפוסקים בכמה לשער את הסכום. לדבריו יוצא שכאשר הבעל כותב בכתובתו ומתחייב על 200 זקוקין אין כוונתו לאותם 200 זקוקין שבדורות אחרים, אלא לשווי ולשיעור שלהם בדורו ובזמנו הוא, ואין כלל השתלשלות מהזהוב שבימינו לזהוב הקדום³⁵. מעתה כיון שהחזו"א והגר"מ פיינשטיין קבעו בדורנו את הסכום האמור לשיטתם, הרי שלסכום שכזה התחייב החתן בכתובה. משכך סבור הוא כי אי אפשר לחייב בכתובה כיום פחות מסכום השווה ל-40 ק"ג כסף השווה בערכו ל-80,000 ש"ח.

הכרעה בנידונו

לאור האמור ומאחר ובדרך כלל מקובל בקרב בני עדות אשכנז – עליהם נמנים שני הצדדים דנן - לילך על פי פסק החזו"א, ומה גם שאולי יש מקום להתחשב בסברת הרב דייכובסקי דלעיל³⁶ ודברי הגר"נ גורטלר, על כן אולי היה מקום להחמיר כשיטת החזו"א ולחייבו בסך 117,120 ש"ח³⁷.

אך לענ"ד קשה להכריע כדעת הגאון הרב גורטלר שליט"א שלא להתייחס לכך כ'מחלוקת הפוסקים' וכ'ספק דיני', כיון שאחרי הכל יש כאן במציאות מספר שיטות עד כמה ניתן לחייב, ומאחר וכבר אמרנו ש'יד בעל השטר על התחתונה' ויש כאן 'ספק דיני' כיצד לנהוג, וקיי"ל ש'בספק דיני' כולי עלמא לא פליגי שהבעל הוא ה'מוחזק' בכתובה וכפי שהארכתי בזה בפסק

³⁵ לתועלת המעיין, אצטט את דברי החזו"א מה שכתב בזה (סימן ס"ו ס"ק כ"ב) וזה לשונו: "ומיהו במקום ובזמן שאין זהוב הנמשך מהשתלשלות זהוב הקדום וכתבו זקוק, הכוונה זקוק של ט"ז לוט כסף צרוף וכדברי הגר"א סי' ש"ה.

³⁶ וכבר הזכרנו שכן משמע גם מדברי הגר"מ פיינשטיין וצ"ל באגרות משה ביור"ד חלק א' סימן קמ"ד עיי"ש וכפי שעולה מפירושו של ה'תפארת ישראל' בפאה. ועיין עוד במאמרו של הרב אליהו בר שלום 'אורייתא' י"ח תשנ"ו עמוד רצ"ג מה שכתב בזה ואכמ"ל.

³⁷ ברם מאחר והם שייכים לקהילה החסידית ולא לקהילה הליטאית אולי זוהי סברא נוספת להקל בנידון, אך עדיין אולי יש מקום לחייבו כהפוסקים המחמירים בשיעור הכתובה - כסברת הגר"נ גורטלר שליט"א - כהחזו"א וכהאגרות משה, ועל פי דבריהם זה יוצא החל מ-80,000 ש"ח ועד כ-120,000 ש"ח ולא כדעת הגר"ח נאה או החזו"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דין אחר כאן בחיפה (בתיק 1065793/3), הרי שמזכותו לטעון 'קים לי' כהדעה המקלה וכפי שבאמת העלה בא כוח הבעל בפנינו.

גם סברת הגר"ש דייכובסקי והגר"נ גורטלר שליט"א בדבר אי מימוש רצונם של חז"ל בתיקון הכתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ושיהיה לה סכום הגון לצרכיה לפחות למשך שנה - אם וכאשר ננקוט לדינא כדעת הגר"ח נאה והנחלת שבעה - הגם שקל מאד להזדהות עם הדברים, אך מה נעשה ואין בידינו לשנות את האמור. וכבר הבאנו לעיל את דברי הריב"ש שלא שינה מאומה מערך ה'פרוטה' בקידושי אישה על אף קושייתו האיתנה בדבר פחיתות שיעורה בימיו וכפי שהקשה הסמ"ע.

זאת תורת העולה מן האמור. נראה לענ"ד שמן הראוי לנקוט כהדיעה המקלה ביותר וכהנחלת שבעה' תלמיד הט"ז, ולפיכך יש לחייב את הנתבע דנן - בגין עיקר כתובה 200 זוז ותוספת כתובה של 200 זקוקין - כשיטת הנחלת שבעה' כשיעור משקל 4,800 גרם כסף (960 גרם עיקר כתובה+3840 גרם תוספת כתובה) ששוויו בשקלים חדשים כיום בסך 9,600 ש"ח בלבד. כפי שהזכרנו, הערכה זו עולה בקנה אחד גם עם שיטתו של הגר"ח נאה ששוויה של עיקר כתובה ותוספתה עולים לסך 3,846 ק"ג כסף טהור, ובשקל ישראלי (כולל ה-200 זהובים שערכם 960 גרם כסף) יוצא 9,612 ש"ח³⁸.

ז. פיצויי גירושין

מעבר לתביעת הכתובה תובעת האישה סך 1,800,000 ש"ח כפיצויי גירושין ונזיקין כנגד הבעל לאור טענותיה הקשות נגדו.

לדברי האישה תביעה זו נסובה עקב מניעת חיבה וחיוב עונה, הבדידות וההונאה שבנישואין אלו לרבות אלימות מינית כלכלית פיזית ונפשית (פרוטוקול הדיון על הכתובה מיום כ"ג בטבת תשע"ח 10.01.18, שורות 6-8).

לדברי באת כוחה, האישה היא זו שהביאה אותו אל השוקת אך הוא סירב לשנות הימנה, ולכן קבע בית הדין את דינו כ'מורד באשתו'. לכן מגיע לאישה פיצויים על פי דין ועל פי חוק, על כך שהיא בזוזה את מיטב שנותיה לשווא בהונאה זו (פרוטוקול הנ"ל שורות 78-80).

בסיכומיה מוסיפה באת כוח האישה וטענה כי הבעל חייב לשלם לאישה בגין נזקים מהותיים מצטברים בעיכוב מכירת הדירה, והרבתה לתאר באריכות יתר מדוע שייך בנידונו

³⁸ לענ"ד רצוי עד מאד לכתוב בכתובה באופן ברור את הסכום 'בסך הכל' בו החתן מתחייב לכלה כדי שלא להשאיר לאחר מיכן בעת הצורך מקום להסתפק ולהתדיין בדבר. עוד צייננו כי לא מזמן חזיתי בבית הדין בחיפה כתובת בני זוג שצויין בה שהבעל מתחייב בתוספת כתובה של 200 זקוקין ומפורש בה להדיא 'כפי שיעור החזון איש'. דומני שהוספה זו במקומה ויש בה כדי להמעיט את הוויכוחים והספיקות ההלכתיים בהמשך הדרך חלילה. והנה חזיתי בפס"ד כאן בחיפה משנת תש"ע בתיק מספר 589667/1 בראשות כבוד האב"ד (דאז וכיום חבר בית הדין הגדול) הרב מיימון נהרי שליט"א שלאחר שהאריך בנושא, ציטט מה ששמע מהגר"י רוזנטל זצ"ל בזה בשיחתם האחרונה בטרם פטירתו, כשביקרוהו כל חברי ההרכב.. וזה לשונו: 'ביקור זה שהיה כולו מו"מ בענייני הלכה הנוגעים לפסקי דין סיפר לנו על פגישה שהיתה לו לפני שנים רבות עם מרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל, ובה ביקש את ראש הישיבה לציין בכתובה סכום בשקלים בסכום הכולל לאחר כתיבת מאתים זקוקים, על מנת להימנע משאלות בגובה הסכום של הכתובה והתוספת השנוי במחלוקת הפוסקים, וציין בפנינו שאכן כך נהג הלכה למעשה. ועל כגון דא אמרו חז"ל "חכם עדיף מנביא" יהי זכרו ברוך'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לחייב את הבעל בתשלומי נזק, צער, ריפוי, שבת, ובושת, בגין עוגמת נפש, סבל, כבדות, כאב, והשפלה, והביאה סימוכין לדבריה.

מנגד בא כוח הבעל טען בפנינו לדחות תביעה זו מחמת מספר טעמים:

א. האישה ביקשה שבית הדין ידון על פי דין תורה, ומאחר ועל פי דין תורה כל חיובי אדם המזיק לא קשורים לנידוננו כלל, על כן דינה של תביעה זו להידחות (פרוטוקול הדין הנ"ל שורות 66-64).

ב. כל מה שמצינו בעבר 'פסיקת פיצויי גירושין' זהו רק במטרה לשכנע את האישה להתגרש כאשר הבעל רוצה והיא מסרבת, מה שאין כן בנידוננו שהאישה רצתה בגירושין (פרוטוקול הנ"ל שורות 67-68).

ג. האישה קיבלה כבר סכום גדול מאד בדירה שלא היה מגיע לה וזה ודאי היה פיצוי גדול מאד. בא כוח הבעל סיים את דבריו באומרו "למעשה כל הנישואין הללו היו עסק משתלם עבורה" (פרוטוקול הנ"ל שורות 69-71).

גם בסיכומיו האריך בא כוח הבעל בביצור וחזוק טענותיו לפוטרו ממתן פיצויים לאישה.

מנהג בתי דין בעניין פסיקת פיצויים

הנה זה ברור כי על פי ההלכה לא מצינו בשו"ע אבן העזר מקור כלשהו להשית חיוב פיצויים על צד כלשהו אלא אם כן זה בהסכמה – שזה לא המצב בנידוננו. הבעל אף הצהיר בפנינו כי אין הוא מוכן שבית הדין ידונו על דרך הפשרה רק מה שהוא חייב מעיקר הדין.

אכן מצינו בעבר כי במקרים מאד קיצוניים ובנסיבות מסוימות, שקודם לגירושין בית הדין היה מחייב את הבעל בתשלום פיצוי כלשהו לאישה כדי שתיאות להתגרש. יעויין בזה בקובץ 'אוסף פסקי דין' (חלק א' עמוד ע"ח) בפסק דינם של הרבנים הראשיים הגר"א הרצוג והגר"מ"ח עוזיאל והרב יוסף הלוי, שכתבו שהמנהג של בתי הדין בארץ לפסוק פיצויים על הבעל לתת לאישה, ואפילו לאישה רעה שראוי לגרשה וכן ב'פסקים וכתבים' להגר"א הרצוג (אבן העזר סימן ר"ז), וכן באוסף פסקי דין (חלק ב' עמוד 42).

מנגד, ידועים המה דבריו הנוקבים של הגר"ש קרליץ זצ"ל בספרו 'עטרת שלמה' (חלק א' סימן נ"א עמוד רמ"ג) שדחה מכל וכל את האפשרות לחיוב בעל בפיצויי גירושין כנגד הסכמתו, וזה לשונו:

"בקשר לתביעת הנתבעת לפיצויים במקרה של גירושין, תביעה כזאת אין לה מקור בש"ס וראשונים ז"ל ואין מקום לחייב את הבעל לתת כסף ופיצויים אפילו בזמן שהוא דורש את הגט, אם כי כמובן שהאישה יכולה לסרב לקבל את הגט אם אין סבות מכריעות לחיוב קבלת הגט והאישה יכולה לדרוש פיצויים כפי מה שהיא מוצאת לנכון להסכמתה לגט, אבל אין דבר זה נכנס תחת סוג של תביעות שאפשר לדרוש מבית הדין שהבעל יהא מחויב למלאות תביעות אלו, אלא זה תלוי ברצונו הטוב של הבעל שאם הגירושין אצלו הוא דבר הכרחי אז יסכים לפיצויים בלי תביעה וכלי פסק דין ואין אנו מכירים מנהגים בישראל כאלו להוציא ממון מהבעל שלא מהדין".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדבריו עולה כי אין אפשרות לבית הדין להטיל חיוב ממוני כלשהו היכא שאין לו מקור בהלכה ובש"ס. מאחר ולחיוב פיצויים אין מקור, לכן אין אפשרות לחייב את הבעל בפיצויי גירושין אלא אם כן על דעתו ובהסכמתו.

בהמשך דבריו שם יוצא חוצץ נגד הטוענים שהיה מנהג שכזה בבתי הדין ועל פי מנהג זה ניתן גם היום לחייב את הבעל בפיצויי גירושין מחמת "מנהג ישראל דין הוא" ובממון קי"ל שהולכים אחר המנהג, וכתב שם לדחות דברים אלו וזה לשונו:

"ויעויין שם בדברי הרמב"ם פרק ט"ז מהלכות אישות שהביא תקנת הגאונים בכל הישיבות שתהיה האלמנה גובה כתובה אף מן המטלטלין, ופשטה תקנה זו ברוב ישראל, וכתב הרמב"ם חוץ מכתובת בנין דכרין שלא מצאנו מנהג ירושתן פשוט בכל הישיבות, לפיכך אני אומר מעמידין אותה על דין הגמרא שאין יורשין כתובת אמן רק מן הקרקע. הרי נראה מדברי הרמב"ם שגם בכתובת בנין דכרין היה מנהגים בבתי דין בישראל שגובין מן המטלטלין וזה על סמך תקנת הגאונים, אבל היות שלא מצא מנהג פשוט בכל הישיבות בזה חשש ופסק שלא להוציא ממון ומעמידין על דין הגמרא. ויעויין שם ברמב"ם שכתב כבר נהגו בכל המקומות שידענו שיכתבו בכתובה בין מקרקעי ובין מטלטלי כו' ובה"ט כתב הרי שלא כתב כך בכתובה אם היה יודע מתקנת הגאונים גובה ואם לאו או שנסתפק לנו כו' מתיישבים בדבר הרבה שאין כח בתקנת הגאונים לדון בה כו' כדין תנאי כתובה שהם תקנת סנהדרין גדולה עד שנוציא ממון מן היורשים. הרי שגם תקנות מבית דין הגדול של רבותינו הגאונים הקדמונים צריך להתיישב בדבר הרבה עד שנוציא ממון כל שכן במקום שאין זה תקנות ואין זה אפילו מנהגים מרבותינו הראשונים ז"ל או מגדולי האחרונים ז"ל ולכן הדבר ברור שאין מקום לתביעת הפיצויים בנדון דידן".

אמנם בעבר מצינו שהיו מקרים בהם בתי הדין חייבו בפיצויים³⁹, אך היו אלה מקרים קיצוניים ביותר כגון במקומות שלא קבלו עליהם חדר"ג והבעל יכול לגרש את האישה בעל כורחה, וכדי להגן עליה פסקו כנגדו פיצויים וכפי שעולה מדברי הריב"ש בתשובותיו בסימן צ"ט, וכן בשו"ת הרדב"ז חלק א' סימן שכ"ז גבי בעל שנשבע לאשתו שלא יישא אישה אחרת עליה ורוצה עתה לעבור על שבועתו כדי לקיים מצוות פריה ורביה, והציע הרדב"ז לבעל שייפייסנה ויוסיף לה על כתובתה ויפצה אותה.

³⁹מעבר לכך יש לציין כי עם השנים מנהג זה פחת עד כדי כך שבשנת תשס"ד בפסק דין של בית הגדול (תיק 1510 - 22 - 1 פסק דין מ"ג במאגר המקוון) נחלקו הגר"א שרמן והגר"ש דיכובסקי שליט"א (ושוב נשנו הדברים בהרחבה בקובץ שורת הדין י' ובספר 'לב שומע לשלמה' א, א) במהותם של פיצויים אלו, כשהגר"א שרמן טוען שהם קיימים רק כחלק משכנוע האישה לגירושין ואילו הגר"ש דיכובסקי סבור שיש לפסוק פיצויים אלו גם כחלק מאיזון הכלכלי של המתגרשים. יש לציין שמאותה שנה (תשס"ד) מצויים בידינו עוד שני פסקי דין בהם נפסקו פיצויים בבית הדין בחיפה, האחד בהרכב הרה"ג רש"י כהן, רח"ש שאנן זצ"ל והר"מ אוריה שליט"א (פר"ר טו, עמ' 211), אמנם הרח"ש שאנן בדעת מיעוט התנגד לקביעת הפיצויים זאת לאחר שלילת כל סוגי הפיצויים אותם הוא מפרט, וכן בהרכב נוסף של הגר"א אטלס זצ"ל והרה"ג ר"מ נהרי והרצ"י בן יעקב שליט"א, ושם אף נפסקו פיצויים מעבר לחלוקת הנכסים. מנגד ראה בזה גם את פסק דינו הנרחב של הגר"ש שפירא משנת תשס"ו (תיק 1 - 24 - 3615 פס"ד קפה במאגר המקוון), המצדד בפסיקת פיצויים גם כיום אך מדגיש שזאת רק אם לא נעשתה חלוקת רכוש על פי חוק, וראה גם תגובתו של חבר בית הדין הגדול הגר"א שינדלר המסתייג מפסיקת פיצויים בכלל היות והדבר אינו נהוג כעת. לענ"ד הצדק עימו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ויעויין עוד בדברי הנודע ביהודה (מהדורא תניינא אבן העזר סימן ק"ב) שדן בבעל שעזב את אשתו לאחר עשר שנות נישואין מעת שנפטר בנם והוא רוצה לעלות לארץ ישראל ולזכות בפרי בטן ואשתו מסרבת לבוא עימו, והאישה מוכנה להתגרש הימנו אך מתנה תנאי בקבלת פיצוי כספי גבוה. ודן שם הנודע ביהודה להתיר לבעל לישא אישה נוספת על אשתו אך לא לפני שינסה להתפשר עמה וליתן לה פיצוי כספי שתסכים למהלך.

וכן הוא בשו"ת 'ישכיל עבדי' (חלק ה' סימן ה') שדן באישה שלא נכנתה בזרע של קיימא במשך עשרים שנה, והבעל רוצה להתגרש אלא שתעודות רפואיות שהגישה האישה מצביעות על כך שלאישה אין מניעה מלהתעבר, כך שיתכן שהקולר תלוי בצווארו של הגבר ולא של האישה. לכן כתב שם שאין לחייב את האישה לקבל גט ללא כתובה ופיצוי וכתב שם הרב על פסק בית הדין האזורי, וזה לשונו:

"היא הנותנת שמפני שאין מן הדין לחייב האישה בגט לכן על הבעל מוטל לפצותה עד שתסכים".

ויעויין עוד בזה בשו"ת 'תעלומות לב' (חלק ב' עמוד ל"ז סוף סימן א') שהאריך בזה, וכן סיכם זאת לדינא הראשל"צ הרב עוזיאל זצ"ל ב'משפטי עוזיאל' (חלק ז' סימן צ"ו). ויעויין עוד בכל זה בפסק דינו של הגר"א שרמן שליט"א במאגר המקוון פסק מ"ג שסיכם הדברים ו'ממרחק יביא לחמו' להוכיח כן.

מעבר לכך יש להוסיף ולומר שמאחר וכיום על פי 'חוק יחסי ממון' האישה מקבלת את חלקה שלא בהתאם להלכה מעיקרה, הרי שבוודאי שאין מקום לחייב את הבעל בפיצוי כלשהו על הגירושין, וכפי שגם פסק בית הדין הגדול, (פד"ר יב עמוד 124) וזה לשונו:

"הבעל יצא ידי חובתו בתשלום פיצויים בזה שהיא תקבל את חצי רכושו".

סוף דבר. חזינן שלא היה מנהג קבוע לחייב את הבעל בפיצויי גירושין, ואף במקרים שבית הדין חייב את הבעל בפיצויים אלו, זה היה במקרים קיצוניים ביותר ובעשיית עוול משווע לאישה, וכמו כן במקרים בהם האישה סירבה לקבל את גיטה והיה צורך לנסות ולשכנעה מאחר והגירושין הגיעו ממנו. אבל בלאו הכי לא מצוינו חיוב פיצויים בניגוד להסכמתו ולרצונו של הבעל. כמו כן כיום לאחר חוק 'יחסי ממון' ודאי שאין מחייבים את הבעל ליתן פיצויים לאישה כלל, שהרי היא מקבלת הרבה יותר באמצעות החוק האמור. ועיין בכל זה עוד בפד"ר כרך ט"ו (עמוד 222) שציינו על העדר 'פסקי דין' לחיוב פיצויים. ועיין עוד בפס"ד בית הדין הגדול (תיק מספר 1510-22-1) (כ"א באלול תשס"ד 7.9.2004) בהרכב הרבנים הגאונים שליט"א דייכובסקי, שרמן, בר שלום מה שהעלו בזה, וכן בפס"ד בבית הדין הגדול (תיק מס' 2-22-2337 ט"ו בטבת תשס"ה 27.12.2004) בהרכב הרבנים שליט"א שרמן, דייכובסקי, בן שמעון, מה שהעלו בזה ואכמ"ל.

בנידוננו, אכן האישה קיבלה מחצית מהדירה על פי ההלכה וכפי שהארכנו בזה בפסק הדין בעניין הרכוש, עם זאת אין בית הדין יכול לחייב ללא מקור הלכתי ברור⁴⁰. לאור האמור תביעת האישה דנן לקבלת פיצויים נדחית.

⁴⁰אמנם היו שכתבו שיש להחיל דין הענקה לעבד שהוא המקור למתן פיצויים לאישה שבעלה מגרשה - אך יש לדחות את דבריהם ואכמ"ל בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ח. תבוא לדינא

לאור האמור נמצא כי הגירושין בנידוננו היו בגרימתו של הבעל ומחמתו והוא זה שהביא את המצב בו האישה קצה בנישואיה. הדברים מקבלים משנה תוקף כשבית הדין נתן פסק דין על הבעל הנקרא 'מורד', וקל וחומר בן בנו של קל וחומר שבית הדין הגדיר את גרסתם של הבעל ובא כוחו כ'דין מרומה' על כל המשתמע מכך, עקב משנתם שאינה סדורה בדבר 'בעייתו של הגבר' והאם ידע הימנה טרם נישואיו עם התובעת וכדלעיל. מה גם כפי שהוזכר שהנתבע דגן הודה שלא שיתף פעולה ולא לקח את הכדורים שהורו לו.

משכך בודאי שאין הבעל יכול לטעון בפנינו 'אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה' שהרי יכול היה למנוע זאת. כמו כן 'הכל יודעין למה כלה נכנסת לחופה' והוא לא עשה את המוטל עליו. וכבר ביארנו שאין כאן חיסרון של 'חיבת ביאה', שהרי האישה עשתה את כל אשר לאל ידה והעמידה עצמה עבורו אך הוא בחר שלא לבצע את חיוביו כלפיה. לא זו בלבד אלא שהוסיף חטא על פשע בזה שהמשיך להתמיד בסירובו לתת גט לאשתו ובית הדין הוצרך לחייבו בגט.

דחיית טענותיו של בא כוח הנתבע

הבאנו לעיל את שלושת טענותיו המרכזיות של בא כוח הנתבע שיש לפטור את הנתבע מתשלום הכתובה ותוספתה מאחר והאישה קיבלה כבר מחצית מהדירה במתנה וכידוע שאין כפל מבצעים ויש לפוטרו אף מעיקר כתובתה, כמו כן מאחר ולא היו ביניהם 'יחסי אישות' ולא מגיע לה תוספת כתובה, וכן מחמת דין 'אין לו גבורת אנשים'.

הארכנו בביאור הדברים מדוע כל טענותיו חסרות שחר. אין כל קשר לפסיקת בית הדין באשר לחלוקה שווה בדירה, שחלוקה זו היא מעיקר הדין שהרי מחצית הדירה רשומה על שם האישה ושייכת לה וכפי שבית הדין האריך בזה בפסק הדין על הרכוש, ולא ש'קיבלה במתנה' כהגדרת בא כוח הנתבע, ולכן אין קשר ל'כפל מבצעים', ואין לקבל טענת בא כוח הבעל שיש לקזז את עיקר כתובתה במחצית הדירה שקיבלה, ויש לחייב את הבעל במתן כתובתה ובתוספתה. כמו כן באשר ל'העדר חיבת ביאה' שבנידוננו אין לחשוש לזה כלל, וכן לגבי 'גבורת אנשים' שהבעל הודה שיש לו.

לאור האמור ולאחר שיקול הדעת בית הדין מכריע בזאת לחייב את הנתבע בכל הכתובה לרבות בתוספת הכתובה.

באשר לסכום הכתובה ותוספתה. הבאנו בקצרה את השיטות השונות בזה, והסקנו שיש לחייב על פי שיטת הגר"ח נאה וה'נחלת שבעה' וכדלעיל בסך 9,600 ש"ח⁴¹.

⁴¹ בשולי הדברים שוב נוסיף ונאמר שלאור הנסיבות המיוחדות בתיק זה ומאחר והבעל הנתבע ברח כל העת ממתן מענה ותשובות ברורות וחותרות לבית הדין וניסה כל העת למשוך את הדברים, ועל אף שחזה לנגד עיניו כל חיי הנישואין באו אל קיצן הוא עדיין סירב לגרשה ובית הדין הוצרך ליתן פס"ד כנגדו לחיוב בגט ולכן החלנו עליו 'דין מרומה' כדלעיל, הרי שהיה לבית הדין הו"א לחייבו בכתובת האישה לפי השיטות המחמירות בערכה וכפי שהובא לעיל, וכדי שיהיה גם מענה מעט מזעיר לתביעת האישה לפיצויים. אך לאחר שיקול הדעת ולאור ה'ספק הדיני' שבפנינו ועובדת היותו של הבעל 'מוחזק', ומחמת העדר מקור לחיוב פיצויי גירושין נמנע מכך בית הדין והכריע לחיוב כתובה בלבד כשיטת ה'נחלת שבעה' והגר"ח נאה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באשר לתביעת הפיצויים והנזיקין, בית הדין דוחה את התביעה וכפי שהתבאר.

פסק הדין

לאור האמור ולאחר שיקול הדעת להלן פסק הדין:

תביעת האישה את כתובתה ותוספת הכתובה מתקבלת.

תביעת האישה את הנתבע בגין 'פיצויי גירושין ונזיקין' נדחית.

על פי האמור בסעיף א', על הנתבע לשלם לאישה סך 9,600 ש"ח. סכום זה עליו להמציא לה בצ'ק בנקאי על שמה תוך עשרה יום מעת מתן פסק דין זה.

בית הדין רואה בזאת את סיום המחלוקת וההתדיינות שבין הצדדים ומורה למזכירות על סגירת כל התיקים בתוך 30 יום מעת מתן החלטה זו – אלא אם כן מי מהצדדים ירצה לערער על פסק דין זה ויודיע על כך לבית הדין.

ניתן לפרסם פסק דין זה לאחר השמטת פרטים מזהים.

רפאל זאב גלב - דיין

קראתי בכל לב דברי עמיתי הרב רפאל גלב שליט"א אך לעניות דעתי, קל'ה כמות שהיא (כתובות יז.) נראה כמו שעלה תחילה במחשבה ובכתב בדברי הרב הכותב, שאין לחייב את הבעל בתוספת כתובה, ואפרש שיחתי.

הרב הכותב פתח ואמר (תחילת אות ב'):

הנה ישנה מחלוקת עיקשת בין הצדדים ובאי כוחם במי תלוי הקולר באי יכולתם של הצדדים להגיע לקיום 'יחסי אישות' ומצוות עונה, כמו כן האם יש לאיש גבורת אנשים אם לאו, אך מנוי וגמור שהאישה עדיין בתולה.

משכך ומבלי לקבוע מסמרות במחלוקתם, יש לדון שלא תזכה האישה בכתובתה ולכל הפחות ב'תוספת כתובה' מאחר ו'לית מאן דפליג' שהאישה לא נבעלה כלל, וכפי שטען ב"כ המשיב.

הרי שאף הרב הכותב לא פסיקא ליה שיש לבעל גבורת אנשים ובכל אופן הדבר ברור שהמבקשת עדיין בתולה. ולפיכך יש ללמוד דין זה מדברי מרן בשולחנו הטהור (סימן קנ"ד סעיף ז') שפסק:

אם טוענת אין לו גבורת אנשים לבא עליה ושואלת גט, והוא מכחישה, יש אומרים שהיא נאמנת וכופין אותו להוציא מיד, ולא ייתן לה כתובה. ואם מגרשה מעצמו בלא כפייה, ייתן לה כתובה.

וכתב הבית שמואל (סקי"ט) שהמגרש מחמת כפיה פטור מתוספת כתובה וכמבואר בתשובת הרא"ש (כלל מ"ג סימן ה') והרשב"א דאדעתא למשקל ולמיפק לא הוסיף לה. והתוספות (יבמות סה:) כתבו טעמא משום דהוי ככנסה לחופה ולא נבעלה ועלתה בתיקו (כתובות נו.) ושולחן ערוך סימן ס"א).

ודלא כשאר השיטות המחמירות. עלינו להקפיד להבחין בין שכל לרגש, בין הרצוי והמצוי, לעמוד כצוק איתן ולהיצמד אך ורק להלכה הפסוקה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ונפקא מינה בהנך תרי טעמי כשמגרש מעצמו האם חייב בתוספת כתובה וכמו שביאר הבית שמואל שם (סק"כ) שלטעם הרא"ש יש לומר שחייב גם בתוספת כיון שרק במקום שכופים אותו לגרש פטור מהתוספת דאדעתא למישקל ולמיפק לא הוסיף לה מה שאין כן כשמגרש מעצמו. אך לטעם התוספות כיון שאינו יכול לבוא עליה הוה ככנסה לחופה ולא נבעלה שאין לה כתובה ותוספת עיין שם.

ונפקא מינה נמי למי שהיה לו גבורת אנשים ונתקלקל וכופין אותו לגרש שלטעם הרא"ש יש לומר דפטור מתוספת כתובה דאדעתא למישקל ומיפק לא כתב לה אבל לדעת התוספות חייב בתוספת שאין זה ככנסה לחופה ולא נבעלה שהרי עד השתא היתה חיבת ביאה. וי"ל.

ומכל מקום נראה פשוט, שהמגרש את אשתו אחר פסק דין הוא בכלל כפוהו לגרש, דאף שגרש מעצמו אחר הפסק דין, אין זה אלא כדי שלא יכופו אותו לגרש ולפיכך פטור הבעל מתוספת הכתובה. ושוב ראיתי שכן מפורש בשורת הדין (חלק י"א עמוד ר"מ).

אמור מעתה דאף אם הבעל היה מגרש מחמת עצמו היה ניתן לחייבו רק בעיקר כתובה ולא בתוספת דמצי לומר קים לי כדעת התוספות שאין לחייב בתוספת. וקל וחומר בנדון דידן שגרש את אשתו אחר פסק הדין והיינו מחמת בית דין, שלא ניתן לחייבו בתוספת כתובה לכולי עלמא.

אכן בעיקר הכתובה יש לחייב את הבעל כמבואר בשו"ת הרא"ש (כלל מ"ג אות ה' הובא בבית יוסף שם) וזה לשונו:

ומה שטוענת שאינו איש ואינו נזקק לה ועדיין היא בתולה בטענה זו היא נאמנת וכופין אותו להוציא. דכל טענה שהאישה טוענת על בעלה והבעל יודע אם טענה זו אמת אם לאו נאמנת האישה [...] דחזקה דאין אישה מעיזה פניה בפני בעלה [...] ועיקר כתובה מגבינן ממדרש כתובה כשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי וכן נדוניא שהכניסה לו, אבל תוספת לא יהיב לה שלא הוסיף לה אדעתא למשקל ולמיפק. עיין שם.

ומה שכתב עוד הרב הכותב שיש לדון בבעל זה כמורד מתשמיש אין נראה לדעתי שהרי הרמ"א (שם) הוסיף שאם טוענת שבעלה אינה שוכב עמה ואינו בא עליה, דינה כדין טוענת שאין לו גבורת אנשים. ופירש דבריו בספר גבורת אנשים (סימן נ"ד הובא בפתחי תשובה סק"ג) שאין כוונת הרמ"א שטוענת כי הבעל מורד מתשמיש שיכול לשמש עימה ואינו משמש שהרי אינה נאמנת לטעון כך כמבואר בסימן ע"ז, אלא כוונת הרמ"א שטוענת שאינו שוכב עמה מחמת שאינו יכול או שאינו בקי בדרך ארץ, עיין שם.

ולפי דרכנו למדנו שמי שאין לו גבורת אנשים ומחמת כך אינו יכול לשמש או שאינו בקיא בדבר, אין דינו כמורד ובכל אופן לא ניתן לחייבו מעבר לעיקר כתובה כמבואר בזה עליונים למעלה.

ובמשים חפשי מצאתי שכן עשו מעשה בפסקי דין רבניים (חלק ה' עמוד 239 ואילך בהרכב הדיינים הגאונים הרב י. קלופט הרב א. שאר ישוב והרב י. עטיה זצ"ל) שתוספת כתובה באין לו גבורת אנשים במחלוקת שנויה ואין להוציא מהמוחזק ולכך הבעל פטור מתוספת כתובה, עיין שם.

וכיוצא בזה כתבו גם בפסקי דין רבניים (חלק א' עמוד 219 בהרכב הדיינים הגאונים הרב א. גולדשמידט הרב ש. קרליץ והרב י. בבליקי זצ"ל) אודות התובעת גירושין מחמת שבעלה אינו זן אותה שחייב בעיקר כתובה בלבד, וכתבו ללמוד זה מהטוענת על בעלה שאין לו גבורת אנשים.

שהרי לדעת הרא"ש כאשר מחייבים את הבעל לגרש מחמת כח גברא פטור מלשלם התוספת, ודון מינה למי שאין לו יכולת לזון אשתו דהוה כמי שאין לו יכולת לחיי אישות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שפטור מתוספת כתובה אף שסיבת הגירושין היא בבעל, כיון שאין זה באשמתו ואנוס הוא דבר ולכן הגירושין אינם מחמתו אלא מחמת הנסיבות, והבעל פטור לשלם את התוספת כי על דעת כן לא התחייב עכת"ד. (וראה עוד מה שכתב הגר"ש שאנן זצ"ל בפסקי דין רבניים חלק י"ד עמוד 196 ופסק הדין נדפס גם בספרו עיונים במשפט אבן העזר סימן כ"ה) עיין שם.

סוף דבר יש לחייב את המשיב רק בעיקר כתובה ולא בתוספת כתובה.

אברהם מאיר שלוש – ראב"ד

חזיתי את אשר כתב ידידי כבוד הראב"ד הגרא"מ שלוש שליט"א לחלוק על דברי ומסיק שאין לחייב את הבעל דגן בתוספת כתובה כלל.

לענ"ד לאחר עיון בדברים ושיקול הדעת טובא אנכי על משמרתי אעמודה, שיש לחייב את הנתבע דגן בתוספת כתובה.

אתיחס לטענות הנזכרות אחת לאחת וכדלהלן:

א. במה שכתב הראב"ד שליט"א כי לא פסיקא לי מילתא האם יש לבעל דגן גבורת אנשים – כל זה אמור באשר לטענות שנטענו בפנינו כאשר אין אחד מהצדדים הוכיח את טענותיו, והבעל ובא כוחו התחמקו מליתן תשובה ברורה בנושא. אך מה נעשה וכבר הבעל שב והודה בפני בית הדין הגדול כי יש לו גבורת אנשים וכפי שהוזכר בגוף פסק הדין, ואף על פי כן לא קיים חובתו ומצוותו. אם כן ברירא לן מילתא שהאיש איננו בגדר 'אין לו גבורת אנשים' ועל כן ל'מורד' ייחשב.

ב. במה שהביא את דברי הב"ש במחלוקת הרא"ש והתוס' בטעם הדבר שאין האישה מקבלת תוספת כתובה היכא שהבעל גירשה שלא מדעתו כבנידוננו שהוא חייב בגט. לדבריו בנידוננו כולי עלמא לא פליגי - לענ"ד בזה כפי שהבאנו את דברי מרן השו"ע שפסק את פסקו להדיא שם באבן העזר סימן ס"א סעיף א' כדעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שבכנסה לחופה ולא נבעלה חייב הבעל אף בתוספת כתובה, וכן פסק שם הטור לדינא ודלא כהתוס' והריצב"א.

אם כן כיצד יכול המוחזק לטעון טענת 'קים לי' כנגד המחבר?

אין ברצוני להאריך בזה, הנה הבאנו לעיל את דברי התומים הסובר שא"א לומר 'קים לי' כדעה שלא הובאה להלכה בשו"ע וברמ"א ולתועלת הדברים אצטט את דברי קודשו של ה'אורים ותומים' (בקיצור תקפו כהן סימן קכ"ג קכ"ד) וזה לשונו:

"ואם הדין כן, בואו ונצווה על רבינו הגדול הבית יוסף שפסק בשולחן ערוך חושן משפט הלכה פסוקה כרוב, ונשען כמו שכתב בהקדמת ספרו על רוב בנין ומנין, ואיך לא חש כי המוחזק יכול לומר קים ליה, ואף הרמ"א לא הגיה רק במקום שרבים חולקים, בעלי תוס' וסייעתם, אשר מימיהם אנו שותים, אבל אם נאמר כדברי הפוסקים הללו, ממש בכל חושן משפט אין כאן הלכה פסוקה אחד מאלף, ואיך עשה רבינו הבית יוסף כן, הלא לא הכריע בעוצם הראיה, רק מכח רוב, והלא לא אמרינן כן בדיני ממונות, ולכן לענ"ד צריך ישוב גדול בזה כי אין למחברים בזה מקום לסמוך.

ועל כל פנים הנכון כמו שכתב הש"ך כי הכל תלוי בראות עיני הדיינין לפי ענין הנדון וצריך ישוב גדול, כי לולי זאת ח"ו תיפוק תורה ויהיה ממש כל דאלים גבר, ובעו"ה נשכח התורה מאתנו אשר אין בכל חו"מ ממש דין אחד שאין בו בכללים או בפרטים מחלוקת הפוסקים ראשונים או אחרונים, ואם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כן לשווא עמלו בונים הפוסקים ומחברים בראיות שונות ופלפול עמוק בתורה, כי לעולם המוחזק יטעון קים ליה וח"ו תורתנו הפקר, ולכן צריך ישוב רב ובפרט דין שנזכר בשו"ע, והמחבר והרמ"א השמיטו דעת החולק, קבלה בידי וכן ראיתי מדיינים מומחים וכן דן אני ובא מבלי לטעון קים ליה כדעת החולק, כיון שהרב ב"י ורמ"א שמו זכרונו אחרי הדלת אין לחוש לו, וקיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האומר במטבע הקצר שו"ע והגהת רמ"א ולכן ח"ו לומר קים ליה נגד הכרעת המחבר ורמ"א.

הרי שפתיו ברור מללו כי אין לומר 'קים לי' כנגד המחבר ודלא כדעת מהר"י בן לב ומהר"א ששון שבמקום ספק ומחלוקת הפוסקים ניתן לומר 'קים לי' אפילו כנגד המחבר, עיין שם שהאריך מאד בדבריו. על כן בנידוננו אין האיש יכול לומר 'קים לי' כדעת הריצב"א בזמן ששיטה זו לא הובאה על שולחנו הטהור של השו"ע.

וכבר כתב כן להדיא מרן החיד"א בברכי יוסף בחו"מ סימן כ"ה ס"ק כ"ז וזה לשונו:

"בארץ ישראל כולה אין נוהגים לומר 'קים לי' נגד מרן ז"ל".⁴²

עיין שם בדבריו שהעלה לדינא, שאף על גב שאדם יכול לומר 'קים לי' אפילו כנגד דברי הבית יוסף על הטור, מכל מקום מסיק שם שאין לומר טענת 'קים לי' כלל כנגד דברי מרן המחבר. אם כן מאחר והמחבר פסק להדיא באבן העזר סימן ס"א סעיף א' שכשלא בא עליה כלל יש לה תוספת כתובה וכדעת ג' עמודי ההוראה הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שהסיקו לדינא ש'חיבת חופה' קונה, על כן אין הנתבע דנן יכול לטעון 'קים לי' כהריצב"א כנגד המחבר.

ומצאתי כן להדיא בדברי מרן החתם סופר בתשובותיו לחושן משפט סימן קמ"ח שהסיק כן לדינא וזה לשונו:

"ואם כן לא מיבעיא דהפשוט יכול לטעון קים לי כהרי"ף והפוסקים דעימיה, אלא אף אם היה הבכור מוחזק לא הוה מצי למיטען קים לי כהתוספות נגד הכרעת השולחן ערוך ודרכי משה.

ויעויין עוד ב'גנזי חיים' להגר"ח פלאג'י מערכת ק' כללי קים לי אות ג' שגם כן הסיק כן לדינא, ועוד.

הדברים הנ"ל מקבלים משנה תוקף בנידוננו שהשו"ע פסק כן בסתם וכלל לא הביא הדעה החולקת בזה. יעויין בכל זה בדברי שו"ת פני יצחק בחלק ב' דף נ"ז מה שכתב בזה, ויעויין עוד בכל זה בדברי שו"ת גינת וורדים למהר"ם בן חביב בחו"מ כלל א' סימן א', שכך עולה מדבריהם גם כן.

אמנם הזכרנו בפסק הדין שמן המפורסמות הוא שכאשר קיימת שיטה חשובה שכמה ראשונים סוברים כמותה והיא מיושבת בדבריה ואין לה סתירה בסברא ואינה מוקשית מגמ' כלשהי, יכולים לומר קים לי כמותה, ולפי זה מאחר וישנם עוד ראשונים הסוברים כן, ניתן לכאורה לומר 'קים לי' כהריצב"א ודעימיה.

אך עם כל זאת בנידוננו שאני שהמחבר פסק להדיא לא כן, ועל כן אי אפשר למימר 'קים לי' דלא כוותיה וכמו שהוכחנו.

⁴² וכ"כ גם באות כ"ו ובאות כ"ח עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת ועוד. גם מסברא יש לדון בזה, וכמו שהבאנו בגוף פסק הדין את דברי הרמב"ם גבי בעל שנשא אישה שהיא מחייבי לאוין ופסק שחייב לה תוספת כתובה – אף על גב שלא היתה לו 'חיבת ביאה' כלל – לפי שהיא הקנתה לו הנאה ואין מעשיה הן הגורמין להיאסר.

ג. במה שכתב הראב"ד שליט"א שאם היה מגרש מעצמו היה נפטר מתוספת כתובה בטענת 'קים לי' 'כהתוס' ואם כן ק"ו בנידון דידן כשבית הדין חייבו בגט – לאור האמור הרי שאי אפשר לומר 'קים לי' כנגד מרן השו"ע וק"ו היכא שאמר דבריו בסתם ולא הביא דעת חולק בזה וכפי שהעלנו לעיל.

בביאור דברי ה'בית שמואל' בזה במה שכתב שם דיוכל הבעל לומר 'קים לי' כשיטת התוס', נראה לומר שכל זה רק היכא שהבעל מכחיש את טענת האישה כנגדו שטוענת 'אין לו גבורת אנשים', מה שאין כן היכא שהוא מודה לדבריה, דבזה אמרינן לחייבו אף בתוספת כתובה.

לענ"ד לזה כיוון הבית שמואל שם בס"ק י"ט שקודם כתב להדיא, שאם הוא מודה לדבריה שאין לו גבורת אנשים נותן לה כתובה ותוספת כתובה, ורק לאחר מיכן מביא את שו"ת הרא"ש (כלל מ"ג סימן ה') והרשב"א שהביאם הטור, והתוס' שנחלקו בסיבת פטורו של הבעל במתן תוספת כתובה – אך דבריו אלו מכוונים לדבריו בריש הסעיף, היינו כשהבעל מכחיש, אך כשהבעל מודה לטענתה ואינו מכחיש, הוא חייב בכתובה ובתוספתה.

עוד יש לומר שדברי הבית שמואל אמורים רק כאשר הבעל אנוס במצבו מה שאין כן היכא שאינו בגדר אנוס (ויוכח זאת לקמן) שהרי יכול היה לשנות את מצבו ולפחות לשתף פעולה עם היועצים למיניהם ולא עשה כן, הרי שהוא בגדר מורד באישה ויש לחייבו אף בתוספת כתובה.

השתא דאתינא להכי, בנידוננו שהבעל הודה בבית הדין הגדול שיש לו גבורת אנשים, יש לחייבו אף בתוס' כתובתה מדין מורד לכו"ע ואינו קשור כלל לדבריהם של הרא"ש הרשב"א והתוס'.

זאת ועוד. הנה בס"ד שוב לאחר חיפוש ועיון מחודש, מצאתי פס"ד (בפסקי דין רבניים במאגר המקוון חלק י' עמוד 82 תיק מס' /תשע מאות עשרים וחמש/ - לג, בבית הדין הרבני האזורי רחובות בפני כב' הדיינים הרבנים זצ"ל, זבולון גרז - אב"ד, אברהם יצחק לנאל, עזרא בצרי.) שעוסק ממש במקרה הדומה לשלנו. תוך כדי דבריהם הביאו שם את תשובת רב האי גאון שפסק במפורש שבכהאי גוונא מגיע לאישה את תוספת כתובתה וכפסיקת השו"ע הנ"ל וזה לשונו שם :

"דין זה נשאל מרב האי גאון (תשובת הגאונים, תורתם של ראשונים סי' י"ט) וראוי להביא לשונו ולבארו כי דברי הגאונים דברי קבלה הם, וזה לשונו, וששאלתם פנוי הנושא אישה ואינו יכול לבעול אותה והיא בכתוליה. והוא אומר אסרו אותי⁴³ הריני בודק את עצמי באישה אחרת, והיא אומרת לו מה אעשה לך הרי מסרתי לך עצמי, תצא ממנו בכתובה ותוספת ובנדוניא שלה או לא. כך ראינו שתצא ממנו בכתובה ותוספת ונדוניא, שכיון שמסרה עצמה לו והוא אינו יכול לבעול, נעשה כמי שאינו מבקש את אשתו, ונותן לה כתובה ותוספת ונדוניא שהביאה עמה מבית אביה ומגרשה. ומה שאמר אבדוק את עצמי באחרת, אם רוצה, מנחת אותו. ואם לאו, אין מנחת, שכך אמרו חכמים אמר איזול ואבדוק נפשאי באתתא אחריתי אמר רבי אמי אף

⁴³ ביאור דברי הבעל באומרו 'אסרו אותי' ביארו שם בפסק דין עמוד 85 וזה לשונו: "הכוונה לאסרו אותי שטוען הבעל הוא מין ממיני הכישוף שהיו עושים למנוע קיום יחסים בין הזוג, כמו שכתב יונתן בן עוזיאל על התורה (דברים כ"ד ו'): ולא יהיו גבר אסר חתנין וכלין בחרשין, כלומר, שלא יהיה אדם קושר חתנים וכלות בכישופים".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בזו יוציא ויתן כתובה. הלכך אישה זו נוטלת כתובה ותוספת ונדוניא ויוצאה".

לאחר שהביאו דבריו ודנו בביאורם הסיקו שם לדינא וזה לשונו:

"ומדברי הגאון למדנו, שכל שאינו יכול לבעול, תהיה הסיבה איזו שתהיה, הרי זה כהגדרת הגאון נעשה כמי שאינו מבקש את אשתו ואף שהסיבה היא חיצונית. והוא הדין לנידון דידן אף שהבעל יכול להתקשות, כיון שאינו יכול לבעול עקב הפליטה המהירה, נחשב כאין לו גבורת אנשים".

דבריהם ברור מללו, שאף בגוונא שהבעל הינו 'אנוס' ולכן לא בא עליה, אף על פי כן ובהעדר 'חיבת ביאה' נמי חייב הוא בכתובה ובתוספתה 'כיון שמסרה נפשה והוא אינו יכול לבעול'.

בהמשך הביאו את דברי הרדב"ז בזה (הבאנו דבריו בגוף פסה"ד) לסיוע לדבריהם וזה לשונו:

"ואף שהדבר פשוט מסברא שלא חשובה הסיבה שאינו יכול לבעול אם היא פסיכולוגית או גופנית, או סיבה אחרת, עם כל זה מצאנו לרדב"ז ח"ד סי' אלף קפ"ח (ק"י"ח) שכתב כן בהדיא וזה לשונו: ואפילו אי טענה ישען על ביתו ויעמוד ויפרוץ הגדר ונכנס ומיד סר כחו ומשמש באבר מת, מהימנא לפום האי שיטתא וכו' דאין זה קיום עונה דאדרבה מצטערת היא יותר, ואף על גב דהעראה כביאה לכל הדברים, לקיום עונה לא מקריא ביאה".

הרי מבואר להדיא שכל אימת שהבעל מודה שלא בא על אשתו כלל אין זה משנה מהי הסיבה תהא אשר תהא, גופנית, נפשית או אחרת הרי שדין זה כמי שאין לו גבורת אנשים וכדברי הרמ"א שם בסוף דבריו, ובה פסק רב האי גאון כשלושת עמודי ההוראה וכפסיקת מרן המחבר בשו"ע סימן ס"א סעיף א', שבנכנסה לחופה ולא נבעלה שלא הפסידה את הכתובה ואת תוספתה.

בהמשך דבריהם מביאים שם את דברי הריצב"א הנ"ל דפליג על הפסיקה הנ"ל ומסיק דכל היכא שלא היתה 'חיבת ביאה' אין הבעל חייב בתוספת כתובה.

עוד יעויין שם שביארו בשיטת רב האי גאון וזה לשונו:

"ונראה ליישב שדעת הגאון לחלק בין פרסה נדה לבין אין לו גבורת אנשים, שהסיבה בפרסה נדה שלא קונה החופה, הוא משום שאין כוונתו של הבעל לקנות אותה בחופה זו מאחר שאינו יכול לבוא עליה ובאותה חופה אין בדעתו להסכים לתוספת, וימתין עד שתטהר ואז יקנה אותה לגמרי ויתחייב בתוספת, אבל במי שאין לו גבורת אנשים, כשנכנס עמה לחופה יודע הוא שאין לו גבורת אנשים, דומה למה שכתבו התוס' הנ"ל בסוף דבריהם לדעת ר"ח דמידע ידיע דנישאת לו מתחילה לכך. נמצא שבכוונתו לקנות אותה בחופה זו קנין גמור, שאם לא כן מדוע עושה החופה, אלא שהוא מעוניין בחיי הנישואין ולהתחייב בכל מה שנובע מהם, ועל כן כשאין לו גבורת אנשים החופה קונה ואין ספק בזה שלא צריכה להיות ראויה לביאה".

הרי שהעלו בדבריהם שב'אין לו גבורת אנשים' יש יותר סברא לומר שהוא הסכים להקנות ולהתחייב לה את 'תוספת הכתובה' יותר מאשר ב'חופת נידה'⁴⁴, אף על גב שלא היה לו 'חיבת

⁴⁴ ובאמת שהבאנו בזה בפסק הדין את דברי 'משפטים ישרים' סימן ל"ו שהוא הסיק בסברא בדיוק ההיפך, שב'אין לו גבורת אנשים' הוי גריעי טפי יותר מחופת נידה', שבחופת נידה הוא יודע שלאחר זמן היא תהיה מותרת לו ולכן הוא מוכן ומסכים להתחייב לה כבר עתה את 'תוספת כתובתה על סמך העתיד הקרוב שתהיה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביאה' כלל, שהרי הוא ידע שאין לו גבורת אנשים ולא יכולת להגיע עמה ל'חיבת ביאה' גמורה ואף על פי כן הוא התחייב לה בכתובה ובתוספתה. וכבר ביארנו זאת דהוי ממש כ'מי שרצה ליזוק בנכסיו'.

גם בנידוננו כבר הנחנו שהבעל לשעבר ובא כוחו בחזקת 'דין מרומה' והתרשמות בית הדין הינה שכנראה הבעל ידע היטב טרם נישואיו כי 'יש לו בעיה' המונעת הימנו לקיים חובותיו לאשתו, ועל כן דברי רב האי גאון רלוונטיים גם כאן, שעל מנת כן הוא התחייב וכמי שרצה ליזוק בנכסיו.

עוד הביאו שם בפסק דינם את דברי שו"ת רב פעלים אבן העזר סימן י"ב (הבאנו דבריו לעיל בפסק הדין) שכתב לגבי 'תוספת כתובה' באין לו גבורת אנשים שיש בזה מחלוקת הפוסקים ומכיון שלא נתבררה דעת מרן בזה על כן אי אפשר להוציא מהמוחזק. ועיין שם שתמהו על דבריו טובא (עמוד 94) וזה לשונו:

"דברי הרב סתומים מאד ולא זכינו שיפרש לנו מי הם רבני האחרונים באבן העזר החולקים וסוברים שאין לה תוספת כתובה במודה. שהרי כבר ביררנו שדעת הרב בית שמואל, פרישה, מטה יוסף וזרע אברהם לחלק בין מכחיש למודה, שבמודה לכו"ע יש לה תוספת, ואם כן מי הם החולקים. ומה שרמז שם לזרע אברהם ולמהר"י זיין, כתבנו דבריהם לעיל, והמעייין יראה דמהר"י זיין לא פליג על סברא זו, ואדרבה בסוף בנידון דידיה הביא ראיה שיש לה תוספת, אם כן איה הם החולקים. ואם נאמר שכוונת הרב ז"ל לשיטת הריצב"א ולפי הסוברים שהבעיא של חיבת חופה אם קונה לא נפשטה, אם כן מדוע כתב שמרן לא גילה דעתו בדין זה, הרי מרן פסק להדיא דחיבת חופה קונה, וכבר כתב ב'זרע אברהם' דלדידן לא שייך לומר קים לי כחולקים.

ונראה ליישב שנתכוון הרב ז"ל לשיטת הריצב"א, ומה שהקשינו שהרי פסק מרן דחיבת חופה קונה אם כן אין ספק יותר ואין לומר קים לי כשיטה זו, אפשר שדעת רב פעלים לדמות אין לו גבורת אנשים לחופת נדה, והרי בחופת נדה נשאר הדבר בספק ולכן כתב בנידון דידיה שיש לבעל המוחזק לומר קים לי".

ראשית מבואר בדבריהם שהם למדו ב'בית שמואל' ודעימיה שכל מה שסבר דניתן לומר 'קים לי' כדעת הריצב"א זהו רק כשהבעל מכחיש את טענת האישה, אך כאשר איירי שהוא מודה שאין לו גבורת אנשים הדין הוא שחייב בכתובה ובתוספת לכולי עלמא.

מעתה יוצא שבנידוננו שהבעל מודה שהוא לא בא עליה ויש לו בעיה כלשהי המונעת הימנו לקיים המצווה⁴⁵, אם כן כפי שחזינן ברמ"א שם (סימן קנ"ד סעיף ז') שזה חשיב כגוונא שהאישה טוענת עליו ש'אין לו גבורת אנשים', ומאחר והוא מודה בכך אם כן לית מאן דפליג שחייב בכתובה ובתוספתה.

מותרת לו, בעוד שב'אין לו גבורת אנשים' הוא יודע שלעולם לא תהיה לו 'חיבת ביאה' כלל, וע"כ לכל הדעות לא הוי חופה כלל.

ויעויין בשער המלך בקונטרס 'חופת חתנים' סוף סעיף ד' שהביא את דבריו והקשה עליו מדברי הר"ן ונימוקי יוסף בשם הריטב"א שמשמע מדבריהם שאין לחלק בכך כדבריו.

⁴⁵ ואין זה נפק"מ אם זו בעיה של פליטה מוקדמת, פחדים וחרדות או כל דבר שהוא שהכל נחשב כמי שאין לו גבורת אנשים וכפי שעולה מדברי הרמ"א בסימן קנ"ד סעיף ז' שהבאנו בפסק הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת ועוד. לגופם של דברים עולה מדבריהם, שבפשטות גם הם הבינו דלא כשו"ת רב פעלים ושמקרה דידן תליא במחלוקת הראשונים והמחבר פסק להדיא כרוב הראשונים עמודי ההוראה שיש תוספת כתובה בזה דאמרינן 'חיבת חופה' קונה, אלא שלדעת הרב פעלים יש לדמות זאת ל'חופת נידה' ובהא הרי נשאר ספק בגמרא ועל כן מספק לא נוציא ממון. אך ודאי שזוהי שיטה דחוקה.

ד. במה שכתב כבוד הראב"ד שאי אפשר לדון את האיש מדין 'מורד' וכדברי הפתחי תשובה בשם הגבורת אנשים שמי שאין לו גבורת אנשים או שאינו בקי לא חשיב מורד ואין לחייבו בתוספת כתובה, לענ"ד אין הדבר כן בנידוננו, זאת מכמה סיבות.

ראשית, הרי בפסק הדין לחיוב גט קבע בית הדין לחייבו בגט מחמת דין 'מורד' על כל המשתמע מכך.

שנית, כפי שכבר צוין מאחר שהבעל הודה שיש לו גבורת אנשים אלא שטען שהיא זו שסירבה – מה שלא טען כלל בפנינו שהיא 'מורדת', לא זו בלבד אלא שסירב לגרשה עד שחויב בגט על ידינו, וכבר אמרנו שיש להחיל עליו 'דין מרומה' ואינו נאמן בדבריו כלל.

סיבה נוספת להחיל עליו דין 'מורד' שהרי הודה בפנינו שהוא לא עשה די (אם בכלל) כדי לשנות את המצב וסירב לקחת כדורים על פי חו"ד היועץ נישואין שהלכו אליו, ואם כן זכאי הוא לתואר 'מורד' על כל המשתמע מכך.

ה. במה שכתב עוד והביא מספר פד"ר שפסקו בעניין תוספת כתובה בטענת 'אין לו גבורת אנשים' שמאחר ויש בזה מחלוקת על כן אמרינן בזה מספק שאין להוציא מהמוחזק ולפיכך יש לפטור את האיש מתשלום תוספת הכתובה – לאחר מחילה מכבוד תורתו שליט"א לאור דברינו הנ"ל אין הנדון דומה לראיה כלל.

דהנה התם (פד"ר חלק ה' עמוד 239) איירי שהאישה תבעה גיטה בטענה שאין לו גבורת אנשים והנתבע הכחיש טענתה זו. ואף לדברי הרופא שטיפל בבעל מכל מקום היה הבעל אנוס במצבו זה שהרי הוא קיבל והשלים את הטיפול אצל הרופא עד תומו ועשה כל מה שאפשר, ובוזה פסקו שם שאין לחייבו בתוספת כתובה, מה שאין כן בנידוננו שהבעל אינו אנוס כלל, לא זו בלבד שהוא לא טען כן, אלא להיפך, הוא הודה שלא השלים את הטיפול ולא ביצע את המוטל עליו ולא לקח כדורים.

גם בפד"ר הנוסף (חלק א' עמוד 219) שפסקו על אדם שאין לו יכולת לזון את אשתו שחייב לגרשה אך פטור מליתן תוספת כתובתה והוכיחו כן מדברי הרא"ש והרשב"א שאם חוייב הבעל לגרש את אשתו מחמת טענתה שאין לו גבורת אנשים, אין הוא חייב בתוספת כתובה כיון שהוא אנוס, ולכן פסקו שם בעניין שהוא אינו יכול לזון את האישה שייפטר מתוספת כתובתה עיין שם - שוב לענ"ד אין מקרה זה דומה כלל לנידוננו.

התם איירי באדם שהוא אנוס ומשכך אי אפשר לחייבו בתוספת כתובה כי 'אדעתא דלמשקל ולמיפק לא יהיב לה'. מה שאין כן בנידוננו יש לומר שהוא כלל אינו אנוס.

הגדרת אונס לפוטרו מתשלום תוספת הכתובה

להלן חמש סיבות מדוע אין לפטור בנידוננו את האיש מדין אונס שלא יחשב כמורד:

א. האיש לא טען כן, ואף הודה שיש לו גבורת אנשים, אלא שמאשים את האישה בסירובה. וכבר אמרנו שיש להחיל עליו 'דין מרומה' ואינו נאמן בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. כל טענת 'אנוס' להיפטר מחיוב המוטל על האדם, חייבת להיות מוכחת בבית הדין וכל עוד לא הוכיח האדם שהוא היה אנוס אי אפשר להתייחס לטענה זו כלל. הדברים אמורים אף בגוונא שהטענה הינה לטובת המוחזק ונטענת על ידו. יעויין בשו"ע חושן משפט סימן כ"א סעיף א' בזה, ופשוט. משכך, כל עוד לא ברור כי האיש העומד בפנינו אנוס מלבצע את חיוביו כלפי אשתו, יש לחייבו בכתובה ובתוספתה ככל שטר חוב המוטל על כתפיו.

ג. כבר אמרנו שנינו ואף שילשנו זאת שהבעל בנידוננו לא שיתף פעולה כדבעי עם היועצים למיניהם. הייתכן לומר שאדם הזקוק לעזרה רפואית כלשהי וממאן לקבלה מסיבה זו או אחרת, האם נחשיב אותו לאנוס? על כן בודאי שאיננו יכול לטעון טענת אנוס כלל, ולמורד יחשב, וכפי שעולה מפד"ר חלק א' עמוד 219 שיובא לקמן⁴⁶.

ד. הנה הבאנו לעיל את דבריו של רב האי גאון שצוטט בפסק הדין הנזכר (במאגר המקוון חלק י' עמוד 82) ובדבריו מבואר להדיא שכאשר הבעל נמנע מקיום 'יחסי אישות' עם האישה – אף על גב שהמניעה ממקור חיצוני והוא 'אנוס' – שיש לחייבו אף בתוספת כתובה. איירי שם כשאנסוהו על ידי כישוף שלא יוכל לקיים יחסי אישות עם אשתו ואעפ"כ חייבו רב האי גאון בתוספת כתובה מדין 'מורד'.

וידועים דברי הטור בחושן משפט בהלכות דיינים סימן כ"ה שכתב וזה לשונו:

"כתב הראב"ד, שאין אדם עתה בזמנינו רשאי לחלוק על דברי גאון כדי שישתנה הדין מדברי גאון אלא בקושיה מפורסמת, וזהו דבר שאינו בנמצא. לפיכך החולק על דברי גאון הוי כטועה בדבר משנה".

ה. עוד יש לומר שבדבר מהותי כהעדר יחסי אישות טוטאלי האיש חייב אף בתוספת כתובה אף בהיותו אנוס על כך. ויש להוכיח כן מגוף פסק הדין שצוטט ע"י כבוד הראב"ד שליט"א (פד"ר א' עמודים 217-218) מדברי האור שמח (הלכות אישות פרק י"ב הלכה י"א) ומדברי רע"א בתשובותיו החדשות (בודפשט תרצ"ח חלק ג' סימן נ"א) שביארו בדברי הריצב"א בתוס' ביבמות (ס"ה: ד"ה כ'), שאף לשיטת רבינו חננאל שם הסובר שבמקום שיש חיוב גט וכפייה על הבעל אין הוא חייב בתוספת כתובה מחמת הסברא 'דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה', זהו רק היכא שהדרישה לגט איננה מחמת דבר יסודי בנישואין, אך כאשר איירי בדבר יסודי ומהותי כחיוב עונה או כחיוב לזון את האישה וליתן לה מדור, בכהאי גוונא לא יוכל הבעל לעולם להסתתר מאחורי טענת 'אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה' שהרי כל בר בי רב יודע שהאישה נישאת לו מתחילה על דעת קיום 'יחסי אישות' ועל דעת לזונה וליתן לה מדור, ולכן ביאר רע"א בכוונת התוס' דאף על גב שהוא אנוס שאינו יכול לבוא עליה, מכל מקום חייב הוא בתוספת כתובה וזה לשונו שם:

⁴⁶ לענ"ד הדבר יכול להשליך על מקרים נוספים בעניין חיוב כתובה ותוספתה. דוגמא לדבר:

בעל שלא קיים (כלל) 'יחסי אישות' עם אשתו כלל ונמצא לבסוף שהוא ל"ע נמשך אחר בני מינו, האם יעלה על הדעת לפוטרו מחיוב תוספת הכתובה מאחר ולא היתה לו 'חיבת ביאה' והוא יטען 'קיים לי' כשיטת הריצב"א דבעינן 'חיבת ביאה' וליכא? דומנני שרובם ככולם יסברו שמאחר והוא לא טיפל בעצמו ואולי להיפך ח"ו,, ואיהו דאזיק אנפשיה ומאחר והאישה העמידה עצמה בפניו אנו נחייבו אף בתוספת הכתובה. אנו לא נוציאה הימנו בלא כלום אם הקולר תלוי בו והוא לא שיתף כל פעולה בזה לשנות את המצב. ה"ה בנידוננו וק"ו כשהמשיך להתעלל בה בסירובו לגרשה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

” כיון שידוע לו שנישאת עמו רק על דעת אישות, 'הוי כנתחייב לנהוג לה אישות ובאם לאו ראוי לה להיות נפקעת ממנו. אם כן משום הכי לא מקרי מפקעת עצמה לומר לגביה אדעתא למשקל ולמיפק, דכל שאי אפשר לו לנהוג לה אישות כראוי, ראוי לה להפקיע עצמה ממנו”.

זוהי אף סברת האור שמח באדם עני שאינו יכול לזון אשתו שכופין אותו להוציא והוא יהיה חייב אף בתוספת הכתובה - אף על גב שהוא אנוס, וכפי שהבאנו דבריהם בפסק הדין.

אכן מצינו בזה מחלוקת הראשונים האם יש לחייבו אף בתוספת הכתובה שהרי בכל זאת אנוס הוא, אך בהמשך דבריהם שם כתבו להדיא שאף לשיטת החולקים היינו להרשב"א והרא"ש שהביאם הבית שמואל בסימן קנ"ד ס"ק י"ט שלדידם יש לפוטרו מתוספת כתובה מחמת הסברא הנ"ל של 'אדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה' – אף כשמדובר בדבר מהותי בנישואין כ'יחסי אישות' ופליגי בזה על התוס' בשם הריצב"א הנ"ל - מכל מקום כתבו כסברא פשוטה שאף לדבריהם יש לחלק בין היכא שהבעל אנוס להיכא שיש ביכולתו ואיננו עושה המוטל עליו, ורק היכא שאין בידי הבעל היכולת לזונה והוא עני ואביון ואין ביכולתו להשתכר, אז אמרין שהוא פטור מתוספת כתובה שהרי הוא אנוס, ולכן אף שסיבת הגירושין בגרימתו עם כל זאת אי אפשר לחייב אותו בתוספת כתובה מחמת הסברא הנ"ל דאדעתא דלמשקל ולמיפק וכו', כי אנו מגדירים זאת שהגירושין אינם מחמתו אלא מחמת הנסיבות ועל דעת כן הוא לא התחייב מלכתחילה. מה שאין כן היכא שהוא יכול להתאמץ ולהרוויח אך איננו רוצה לעשות כן והאישה דורשת את גיטה, כאן גם הרא"ש והרשב"א יודו שיש לחייבו גם בתוספת כתובה. ויעויין שם שהאריכו בזה והוכיחו כן מדברי הרא"ש בתשובותיו כלל ח' סימן ז' וכן מדברי המרדכי שם בכתובות (נ"ה). ועוד. והאריכו שם בזה מאד (בעמודים 220-221) עיין שם, וכן עולה גם מפסק דין של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפד"ר ח' עמוד 324 שהבאנו בגוף פסק הדין, ואכמ"ל.

מעתה לאור הדברים הכא יש לומר מעבר למה שהבאנו לעיל - שהבית שמואל איירי היכא שהבעל מכחיש ולא כאשר הוא מודה - שכל דברי הבית שמואל בס"ק י"ט שיכול לומר 'קים לי' כהתוס' והריצב"א אין הם שייכים לנידוננו כלל, מאחר והסקנו שבנידוננו האיש אינו אנוס כלל וכלל, ולא עשה את המוטל עליו ואף סירב לשתף פעולה ולקחת כדורים, ולפיכך איננו יכול לומר 'קים לי' שהרי 'מורד' הוא לכל דבר ועיקר, ויש לחייבו אף בתוספת כתובה.

במה שהזכיר הראב"ד שליט"א את דברי הגר"ש שאנו זצ"ל בספרו עיונים למשפט אבה"ע סימן כ"ה הנה עיינתי בדבריו ולענ"ד מוכח משם כדברי, ואבאר.

הנה הביא שם את דברי הגר"א גולדשמיד זצ"ל (בפד"ר א' עמוד 219) וציטט את עיקרי דבריו שם וביאורו של האור שמח בתוס' ביבמות בדברי הריצב"א בדעת רבינו חננאל הנ"ל, ושאכן חלקו עליו הרא"ש והרשב"א שלדבריהם לפי רבינו חננאל הנזכר אין האישה מקבלת תוספת כתובה כשתבעה גיטה וכפו את הבעל ליתן גט – אף כשמדובר בתביעה צודקת ביותר והעדר 'יחסי אישות' שהוא דבר יסודי ביותר בחיי הנישואין. אף הוסיף שגם לשיטתם, היכא שהבעל יכול לבצע את חיובו ולצאת מהמצב בו הוא שרוי, אלא שהוא איננו מעוניין להתאמץ ולשנות את המצב, בזה גם להרא"ש והרשב"א יש לחייבו אף בתוספת כתובה, כי אחרת כל מורד באשתו יתחמק מתשלום הכתובה ותוספתה על ידי שיפסיק לזון את אשתו ויאמצה לתבוע גטה ולאחר מיכן יטען שעל דעת שתבע גטה הוא לא התחייב וזה דבר שאין הדעת סובלתו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהמשך דבריו כתב שם (עמוד ר"מ בסופו) שבמקרה שהיה נדון אצלם שהאיש היה 'רועה זונות' וטען שהוא 'נאלץ' על ידי אשתו לצאת מהבית ועל כן רעה בשדות אחרים, ומשום כך כתב שם הגר"ש שאנן שמאחר ואם תתברר טענתו זו כנכונה הרי שיש גם לאישה רשלנות תורמת מצידה לפירוק הנישואין, ולכן כיון שהיא זו שתבעה את הגירושין ויש לנו ספק שמא גם ידה היתה במעל, לכן מספק אי אפשר לחייב את הבעל בתוספת כתובה.

כבוד הראב"ד שליט"א רוצה להוכיח מדבריו שגם הוא למד שמספק אי אפשר לחייב בתוספת כתובה.

אולם לענ"ד אין הנדון דומה לראיה כלל, מאחר ושם יש באמת 'ספק מציאות' האם הקולר תלוי רק בבעל או גם באישה, ומשום כך פסק שמספק אין לחייב בתוספת כתובה אף על גב שכיום הינו בחזקת 'רועה זונות', כי יתכן שהגירושין יצאו משניהם גם יחד, ולכן הסיק שמספק אין לחייב תוספת הכתובה.

שונים הדברים לגמרי בנידוננו אנו שבית הדין הגיע למסקנה (בפס"ד לחיוב גט ובעיקר בפס"ד בעניין הרכוש) כי הגירושין יצאו מהבעל והקולר תלוי אך ורק בו, וכמו שביארתי גם בפסק דין זה (בסעיף א') שהגם שתביעת הגירושין היא של האישה, אך הגירושין יצאו מהבעל בלבד, וטענתו שהאישה שמטה עצמה בפניו אינה מתקבלת כלל וכלל ואף החלנו עליו 'דין מרומה'. משכך, בנידוננו אף אם נסבור שיש בפנינו ספק האם הבעל אנוס או לא, הרי שאין זה 'ספק מציאות' אלא 'ספק דיני' בלבד, ומשכך כל עוד לא נוכיח את אונסו של החייב, יש עליו חובת תשלום של הכתובה ותוספתה, כנלענ"ד.

יעויין עוד ב'עיונים למשפט' שם באבן העזר בסימן כ"ז שדן שם בתוך הדברים באישה שטוענת 'מאיס עלי' כנגד בעלה אך ברור לבית הדין שטענה זו הינה תולדה של מרידת הבעל בה והתנהגותו כלפיה, כגון אישה שהוכתה נמרצות על ידי הבעל באופן תדיר ובשל כך טוענת 'מאיס עלי' ואינה רוצה בו, האם בכהאי גוונא כשתבעה את גיטה הפסידה תוספת כתובתה? בדבריו שם (ח"א סימן כ"ח ס"ק ח' עמודים ע"ה-רע"ז) מבאר כי הדבר תלוי בכוונת מרידתו של הבעל שאם עשה כן כדי לאלצה שתבעה גטה, בודאי שלא הפסידה תוס' כתובתה (וכדלעיל שהבאנו בפד"ר א' עמוד 219 להרבנים גולדשמיד, קרליץ ובבליקי זצ"ל).

מאידך הביא שם בהמשך דבריו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פד"ר ח' עמוד 278) שנחלק עם הגר"ש ישראל ז"ל ולדבריו יש לחלק בין מקום שהבעל גרם מאיסות שאי אפשר לחיות עמה כלל לבין היכא שהמאיסות איננה לכל אדם אלא רק ספציפית לאישה זו. מדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל עולה, כי היכא שהבעל רועה זונות או שהוא מכה את אשתו נמרצות, בכהאי גוונא אף אם תבעה את גיטה היא תהא זכאית אף לתוספת כתובתה, מה שאין כן בגוונא שגרם לאשתו שתמאס בו או כגון שעזב את אשתו למקום מרוחק לצרכי פרנסה, אם היא תתבענו לגט היא תפסיד תוספת הכתובה.

מבאר שם הגר"ש שאנן סברת דברי הגרי"ש אלישיב וזה לשונו:

"ונראה שיש לחלק כך. מאיס עלי אף שיש לאישה אמתלה טובה ואף שיש מקום לתלות האשמה בבעל שהוא גרם למאיסות, עדיין אין במעשיו הכרח שאי אפשר לחיות עם בעל שכזה, שהרי הרבה נשים ממשיכות לחיות עם בעל שגרם למאיסות דומה, ועל כן [...] האישה הפסידה תוספת כתובה [...] מה שאין כן בבעל רועה זונות, או מכה אשתו שברצונו עושה הבעל דבר שאי אפשר לשום אישה לעמוד בזה, ועל כן אם תבעה גט לא תפסיד כתובה [...] אבל מוכה שחין שאינו עושה מדעתו או מי שגרם למאיסות שאין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכרח שאי אפשר לעמוד בו, והראיה שאין כופין גט, אין לה תוספת כתובה".

מדבריו עולה שכאשר מדובר בדבר יסודי עד מאד ועקרוני ברמה ששום אישה איננה יכולה לחיות עם בעלה במצב שכזה, בזה אמרינן שאף אם היא תבעה את גטה, לא הפסידה את תוספת כתובתה.

אם כן מעתה שוב בנידוננו אנו נאמר שאין שום סיבה להפסיד את האישה תוס' כתובה כשנמנע ממנה יסוד הנישואין ומצוות עונה והאיש אף לא עשה דבר לנסות ולשקם את המצב.

ו. סיבה נוספת לחייב את האיש בתוספת כתובת האישה נראה לומר על פי דברי הרמ"א באבן העזר סימן ע"ז סעיף ג' גבי דין 'מורדת' שכתב שם בשם שו"ת הרא"ש וזה לשונו:

"ואם עשה שלא כהוגן שקדשה ברמאות ובתחבולות כופין אותו לגרש".

ויעויין שם בפתחי תשובה בס"ק ח' מה שהביא בשם החתם סופר שבגוונא שקידש אישה ברמאות ולא סיפר לה טרם נישואיהם על מחלתו שהוא נכפה, ודן שם על פי הרמ"א להתיר לאב לעכב את ממון הבעל בידו לכל הפחות עד שיסכים לגרש.

מעתה נראה לי לומר שבנידוננו ממה נפשך יש לחייב בתוספת כתובה. שהרי אם ידע מראש מהבעיה שיש לו, אם כן מעבר למה שכבא אמרנו שהוי כמי שרצה ליזוק בנכסיו והתחייבותו ליתן לה תוספת כתובה שרירה וקיימת, הרי שניתן אף לחייבו מחמת שנהג בה ברמאות, ואין זה ראוי שיהא חוטא נשכר. ואם לא ידע זאת טרם נישואיו, על כל פנים יש לחייבו מחמת 'חיבת חופה' כפסיקת השו"ע וכיון שהודה בכך שיש לו גבורת אנשים כו"ע יודו בזה. עוד העלנו לעיל שמאחר שהתחייב לה תוספת כתובה אם היא תעמיד עצמה עבורו והיא אכן עשתה זאת, בודאי שחיובו חל, וכמו שכבר העלנו בגוף פסק הדין.

ז. עוד יש לומר בזה שהרי אף להרא"ש והתוס' שהבעל פטור מליתן תוספת כתובה על כל פנים הוא חייב ליתן לה את נדונייתה וכפי שכתב הרא"ש בתשובתו שם (כלל מ"ג סעיף ה') להדיא, ואם כן בנידוננו שהאישה הכניסה נדוניה לבעל בעת נישואיהם, יש להחזיר לה זאת כנכסי צאן ברזל ולכל הפחות בדמות תוספת כתובתה. ומצאתי כן אף בדברי הרשב"א בתשובותיו (החדשות מכתב יד סימן ר"כ) שלמרות שמשמע מדבריו שמסיק כדעת הריצב"א (אע"פ שלא הביאו בשמו) ושהגמרא בכתובות נשארה באיבעיא לגבי נכנסה לחופה ולא נבעלה ושמספק אין לה תוספת כתובה, אך מכל מקום כתב שם בסוף דבריו וזה לשונו:

"אבל לענין נדוניה אפשר לומר דאין לה דלא מהימנא לאפוקי ממונא וכן נראה דעת מקצת הראשונים נ"נ. אבל בעיני נראה שנוטלת נדוניה, דכיון שאתה מתירא לינשא כל שכן שאתה מגבה לה מה שהכניסה, דהיאך נתירנה להינשא והממון שלה אצל בעלה. אלא שצריך להתישב בדבר".

הרי שנוטה לדינא כדברי הרא"ש הנ"ל שעל אף שלא היה 'חיבת ביאה' כלל מכל מקום אינה מפסידה נדונייתה. לכן בנידוננו שהאישה ודאי הכניסה נדוניה מכובדת, מן הראוי שלכל הפחות לא תפסיד סכום מועט זה של תוספת כתובתה.

בשולי הדברים ומעבר לאמור, עוד ברצוני להוסיף ולומר טעם נוסף לחייב את האיש בתוספת הכתובה – אף אם נסבור כדעת הראב"ד שליט"א – מחמת פיצוי מינימלי לאישה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הן אמת שהארכנו רבות בזה שאין לחייב בפיצויים כשאין לנו מקור על כך, אך הבאנו שבמקרים קיצוניים של עוול משווע שגרם לאישה יש לחייבו בפיצויים ומצינו במספר פסק דין שנהגו כן וכפי שהבאנו מפסק הדין הנ"ל של הרב גורטלר שליט"א שכתב וזה לשונו:

"במקרה שלנו אף שלא ניתן לפסוק לאישה תוספת כתובתה, מכל מקום מאחר והאישה דרשה ללכת לטיפול ונאלצה להתגרש מחמת שהבעל לא רצה בה, ניתן לפסוק לה פיצוי".

לכן אפשר שאף בנידוננו שאני, וקל וחומר אם נצא מנקודת הנחה שהבעל אכן ידע זאת מראש שיש לו בעיה כלשהי יש בהחלט לחייבו מדין פיצוי מינימלי לתת לה את המינימום שתוכל לצאת לדרכה. לא ייתכן להוציא אישה לאחר שלוש וחצי שנות נישואין ולהותירה בידיים ריקות בלא שתצא עם משהו ביד. הדברים מקבלים משנה תוקף כאשר כבר קבענו לעיל בראשית הדברים כי יש להחיל על גרסת הבעל ובא כוחו דין מרומה.

לענ"ד המקרה שלנו גרע טפי לאור ההתעללות של הנתבע באישה וסירובו המתמשך לגרשה וכמו כן אי שיתוף פעולה מצדו בטיפול הבעיה, כל זאת הוי סיבה מוחצת לחייבו בפיצוי מינימלי לאישה בדמות תוספת כתובתה בסך 9,600 ש"ח.

לסיכום הדברים אסיים בדברי התומים שכתב בתוך דבריו וזה לשונו:

"ועל כל פנים הנכון כמו שכתב הש"ך כי הכל תלוי בראות עיני הדיין לפי ענין הנדון וצריך ישוב גדול".

לאור האמור אני נשאר איתן בדעתי לחייב את הנתבע במקרה קיצוני זה במלא כתובת האישה לרבות תוספתה, בסך 9,600 ש"ח.

הרב רפאל זאב גלב – דיין.

הלום ראיתי מה שכתב עמיתנו להשיב על דברינו, אך הרואה יראה כי אדרבה מתוך דבריו יש סימוכין לדברינו ודבר שפתיים אך למותר. רק זאת אומר שהרי השולחן ערוך עצמו פסק בכנסה לחופה ולא נבעלה שיש לה תוספת ובטענת גבורת אנשים פסק שאין לה כתובה ומבואר שאין בזה קים לי נגד השולחן ערוך. (ובלאו הכי נדון דידן במוחזק מבני אשכנז שלא קבלו הוראות מרן, ובפרט שבמונות אמרינן קים לי למוחזק אף נגד מרן כשהתגלה שיש ראשונים שסוברים כן, כמבואר בשו"ת יביע אומר חלק י' סימן א' ואכמ"ל).

סוף דבר משנה ראשונה לא זזה ממקומה.

אברהם מאיר שלוש – ראב"ד

אחר שדברתי עם עמיתי הרב גלב שליט"א והדגשתי שאין מחלוקת בעצם המשא ומתן והדיון ההלכתי שכתב וסלע המחלוקת עומד בעיקר בניתוח העובדות ואם אכן אמת הדבר שמניעת יחסי אישות מצד הבעל באו מתוך מרידה ופשיעה אזי כל המשא ומתן ההלכתי שריר וקיים ואמת ויציב, אך מכיוון שנראה לי שיש ספק האם יש לדונו כפושע או כאנוס ואין להוציא ממון מחמת הספק ולפיכך יש לחייב את הבעל רק בעיקר כתובה ולא בתוספת. ובזה הנני מצטרף לדברי עמיתי הראב"ד שליט"א.

שמואל אברהם חזן - דיין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור האמור מחליט בית הדין כדלקמן:

א. המשיב חייב בעיקר כתובה בסך 1,920 ש"ח שישולמו עד תום שלושים יום.

ב. המשיב פטור מתוספת כתובה.

ג. סעיף ב' ניתן ברוב דעות.

ניתן לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ט' בסיון תשע"ח (23/5/2018).

הרב אברהם מאיר שלוש – ראב"ד הרב שמואל אברהם חזן הרב רפאל זאב גלב